

WONEN IN SPOORWIJK

Een kwalitatief onderzoek naar de sociale
dynamiek in een wijk na herstructurering.

Universiteit Utrecht

Gemeente Den Haag

Masterthesis Urban Geography

Universiteit Utrecht
Gemeente Den Haag

Student: Jasper de Jong 3371050

Scriptiebegeleider: Dr. G.S. Bolt
Stagebegeleider: Drs. R. Vermeulen

Datum: 14 januari 2015

Aantal pagina's: 103
Aantal woorden: 48.758

Voorwoord

Met het afronden van deze thesis komt er een einde aan mijn academische carrière aan de Universiteit Utrecht en daarmee mijn leven als student. Na de afronding van mijn bachelor Sociale Geografie & Planologie besloot ik een tussenjaar te nemen en een mooie reis te maken. Van deze beslissing heb ik absoluut geen spijt. Wel begon ik hierdoor enigszins nerveus aan de masteropleiding Urban Geography – ben ik het leren niet verleerd? Al gauw kwam ik er achter dat dit alles meeviel, de punten werden netjes behaald en het afstuderen kwam steeds dichterbij. Vol goede moed begon ik dan ook aan de thesis.

Het afgelopen jaar is voor mij een moeilijk, maar ook interessant jaar geweest. Tegen de zomer ontstond er steeds meer twijfel over de thesis en mijn eigen kunnen. Ik merkte dat ik moeilijk afstand kon nemen van de thesis maar tegelijkertijd weinig opschoot. Dit leidde tot meer twijfel en uiteindelijk uitstel. Na mijzelf weer bijeengeraapt te hebben en met mijzelf aan de slag te zijn gegaan kwam de trein langzaam toch weer op gang en heb ik het eindstation bereikt. Hiervoor wil ik dan ook enkele personen bedanken.

Allereerst wil ik de gemeente Den Haag bedanken voor de mogelijkheid om hier stage te lopen en mijn onderzoek te mogen doen. In het bijzonder wil ik hierbij Richard Vermeulen bedanken voor zijn inhoudelijke begeleiding en het beschikbaar stellen en voorbereiden van bruikbare gegevens. Ook wil ik via deze weg de andere medewerkers van de afdeling Dienst Stedelijke Ontwikkeling bedanken voor hun hulp en de gezelligheid op de werkvloer. Verder wil ik Richard Kleinegris bedanken voor zijn inzichten tijdens ons gesprek.

Daarnaast wil ik mijn thesisbegeleider Gideon Bolt bedanken voor zijn feedback en het bewaren van het overzicht, zeker wanneer ik dit zelf soms niet meer had. De rust die Gideon overbrengt heeft mij geholpen om zelf het hoofd koel te houden, zeker in de laatste periode.

Verder wil ik Jan Hunck van de bewonersorganisatie Spoorwijk bedanken voor het delen van zijn kennis van Spoorwijk en de mogelijkheid om via de bewonersorganisatie bewoners te benaderen. De bewoners van Spoorwijk die mee hebben gedaan met dit onderzoek wil ik dan ook hartelijk bedanken.

Ook wil ik mijn studiegenoten bedanken voor het aanhoren van mijn frustraties en het sparren over de inhoud. Maar ook wil ik mijn vrienden, die ik het laatste half jaar vaker in de bibliotheek heb gezien dan privé, bedanken. Als laatste wil ik mijn familie, en dan voornamelijk mijn moeder bedanken voor haar onvoorwaardelijke steun en vertrouwen.

Jasper de Jong

Haarlem, januari 2015

Samenvatting

Herstructurering is in Nederland een veel ingezet instrument om achterstandswijken te veranderen in fysieke en sociale zin. Door de verouderde, monotone bebouwing te slopen en te vervangen met nieuwbouw proberen beleidsmakers het verval in de wijk tegen te gaan. Door differentiatie van de woningmarkt wordt getracht midden- en hoge inkomens te behouden en aan te trekken voor de buurt. Hierdoor is de bevolkingssamenstelling van de buurt in sociaaleconomische zin veranderd. Met deze verandering ontstaan vaak hoge verwachtingen van de invloed van kapitaalkrachtigere bewoners in de buurt, bijvoorbeeld voor de leefbaarheid en de sociale dynamiek in de buurt. In de praktijk valt dit vaak tegen, veelal wegens een gebrek aan sociale interactie tussen de verschillende bewoners.

Dit onderzoek richt zich op de herstructureringswijk Spoorwijk in Den Haag en gaat in op de sociale interactie tussen bewoners en de betekenis hiervan. In Spoorwijk heeft er differentiatie van de woningmarkt plaatsgevonden door middel van het toepassen van herstructurering. Om dit te onderzoeken wordt met de volgende onderzoeksvraag gewerkt: *Hoe hebben de bewoners in Spoorwijk onderling sociaal contact sinds de herstructurering is afgerond, hoe komt dit contact tot stand en wat betekent dit contact voor hen?*

Om bovenstaande vraag te beantwoorden is gekozen voor een kwalitatieve benadering. Allereerst is de relevante literatuur met betrekking tot herstructurering, het mengen van inkomens, de buurt en sociale interactie bestudeerd. Vervolgens zijn bewoners in Spoorwijk benaderd met een uitnodiging voor een interview. In totaal zijn tweeëntwintig bewoners geïnterviewd, deze bewoners zijn gelijkmatig verdeeld qua nieuw- en oudbouw, koop- of sociale huurwoning en afkomst. Naast de interviews hebben de participanten ook kaartjes ingetekend die hun ruimtelijke beeld van de buurt en hun ruimtelijk gedrag inzichtelijk maken. De data is vervolgens geanalyseerd met behulp van Nvivo en ArcGis.

De resultaten van dit onderzoek in het Haagse Spoorwijk bevestigen voor een gedeelte de uitkomsten van eerdere onderzoeken. Zo speelt afstand een belangrijke rol voor het sociale contact in de buurt. Bewoners richten zich voornamelijk op hun directe omgeving en hebben verder weinig sociale interactie in de buurt. Hierdoor hebben bewoners in Spoorwijk voornamelijk contact met buurtbewoners die op henzelf lijken qua sociaaleconomische status. Dit uit zich voornamelijk in sociale contacten met buurbewoners in een vergelijkbare woonsituatie. In die zin leven de bewoners in de verschillende te herkennen delen van de buurt grotendeels langs elkaar heen. Desondanks zijn de meeste bewoners tevreden in Spoorwijk met hun huidige sociale situatie. Er is weinig behoefte aan meer of intenser contact met andere buurtbewoners.

De lichte sociale interacties die wel plaatsvinden tussen verschillende bewoners, bijvoorbeeld begroetingen of oppervlakkige praatjes, verlopen over het algemeen vriendelijk. Ondanks dat veel participanten een negatief beeld hebben van bewoners met een andere sociaaleconomische status. In de openbare ruimte blijft men echter beleefd en komt een eventueel negatief beeld niet tot uiting. Bijna elke participant vindt het erg belangrijk om goed contact te hebben met de directe buren en andere buurtgenoten in de directe omgeving. Daarnaast vinden participanten het prettig om te weten wie er om hun heen woont, en wat zij van hen kunnen verwachten. Hierbij spelen lichte sociale interacties tussen bewoners een belangrijke rol, zij het op klein schaalniveau.

De herstructurering heeft in Spoorwijk niet geleid tot nauwe sociale banden tussen bewoners met een verschillende sociaaleconomische status. Desondanks zijn de meeste participanten tevreden met hun woonsituatie en sociale situatie in Spoorwijk. Daarom is een van de aanbevelingen om niet teveel waarde te hechten aan concepten als sociale cohesie op buurtniveau. Dit lijkt geen voorwaarde te zijn voor een goede woonbeleving. Wel lijkt sociale cohesie van belang op kleiner schaalniveau en voor bepaalde bewoners. Dit blijkt uit de onderlinge betrokkenheid van de oud-Spoorwijkers. Het zou daarom zinvoller zijn om beleid toe te spitsen op de sociale structuur binnen de wijk en niet op de wijk als geheel. Op die manier kan beter worden voldaan aan de specifieke wensen van verschillende bewoners binnen de wijk.

INHOUDSOPGAVE.

1. INLEIDING.....	6
1.1 Inleiding.....	6
1.2 Aanleiding.....	8
1.3 Probleemstelling.....	9
1.4 Relevantie.....	11
1.4.1 Maatschappelijke relevantie.....	11
1.4.2 Wetenschappelijke relevantie.....	12
1.5 Leeswijzer.....	13
2. THEORETISCH KADER.....	14
2.1 Inleiding.....	14
2.2 Herstructurering.....	14
2.3 Social Mix.....	16
2.3.1 Diversiteit in de buurt.....	16
2.3.2 De komst van voorzieningen.....	17
2.3.3 Nieuwe bewoners als rolmodel.....	19
2.3.4 Sociale ladder.....	20
2.3.5 Veranderen van de reputatie van een herstructureringswijk.....	21
2.3.6 Kritiek op social mixing.....	22
2.4 Het belang van de buurt.....	23
2.4.1 Voor wie is de buurt belangrijk?.....	23
2.4.2 Ruimtelijke buurtpercepties.....	24
2.5 Lichte sociale interactie.....	25
2.5.1 Vier dimensies van publieke familiariteit.....	25
2.5.2 Publieke familiariteit als katalysator voor contact.....	27
2.5.3 Plaatsen voor lichte sociale interactie.....	28
2.6 Conclusie.....	30
3. METHODOLOGIE.....	32
3.1 Inleiding.....	32
3.2 Gebruikte methoden & verzameling.....	32
3.2.1 Interviews.....	32
3.2.2 Mental maps.....	33
3.2.3 Benadering participanten.....	33
3.2.4 De participanten.....	34
3.2.5 Betrouwbaarheid en validiteit.....	36
3.2.6 De data-analyse.....	37
3.3 Het Onderzoeksgebied.....	38
3.3.1 Herstructurering in Den Haag.....	38

3.3.2 Herstructurering in Spoorwijk.....	39
3.3.3 De gevolgen van de herstructurering.....	45
4. ANALYSE.....	54
4.1 Inleiding.....	54
4.2. Perceptie.....	55
4.2.1 Inleiding.....	55
4.2.2 Perceptie van de eigen buurt.....	55
4.2.3 Routes en plaatsen in de buurt.....	63
4.2.4 Beeld van de verschillende delen van de buurt.....	68
4.3. Sociale Interactie.....	83
4.3.1 Inleiding.....	83
4.3.2 Spreiding en ontstaan van contact.....	83
4.3.3 Aantal sociale contacten en behoefte aan sociale interactie.....	88
4.3.4 Intensiteit en waarde van contact.....	95
5. CONCLUSIE.....	100
5.1 Beantwoording probleemstelling.....	100
5.2 Discussie.....	106
5.3. Aanbevelingen.....	108
6. LITERATUURLIJST.....	109
7. BIJLAGE.....	114
7.1 Uitnodiging interview bewoners Spoorwijk.....	114
7.2 Topiclijst Interview.....	115
7.3 Overzicht participanten.....	116
7.4 Codeboom Nvivo.....	117

1. INLEIDING.

1.1 Inleiding.

In de zomer van 2014 kwam het Sociaal en Cultureel Planbureau (hierna: SCP) met het rapport 'Werk aan de wijk', een evaluatie op het Krachtwijkenbeleid van toenmalig minister Ella Vogelaar. Het beleid werd in 2007 geïnitieerd en had als doel veertig zogenaamde krachtwijken (Vogelaarwijken) aan te pakken door middel van herstructurering. Het rapport van het SCP deed nogal wat stof opwaaien doordat de getrokken conclusies niet uitsluitend positief waren; "meer tevredenheid, maar geen gunstig effect meetbaar van het krachtenwijkbeleid" (Permentier, et al., 2013). Volgens het SCP hebben de extra investeringen van één miljard euro niet geresulteerd in een significante verbetering op het gebied van leefbaarheid, veiligheid en de sociaaleconomische positie van bewoners, ten opzichte van achterstandswijken die geen onderdeel waren van het krachtwijkenbeleid. De media pakte dan ook uit met koppen als; *"Planbureau: aanpak van Vogelaarwijken mislukt"* (Huisman, 2013); *"Krachtenwijkbeleid levert niets op; Meer geld maakt nauwelijks verschil"* (Graveland, 2013) en *"Geld en hulp hebben maar even effect"* (Trouw, 2013).

Woningcorporaties en plaatselijke beleidsmakers haastten zich dan ook om de conclusies uit het rapport te nuanceren; de krachtwijken werden door het SCP over één kam geschoren; in bepaalde wijken was wel degelijk vooruitgang geboekt. Zo stelde de Enschedese wethouder Jeroen Hatenoer; *"We kunnen aantoonbaar maken en onderbouwen dat de aanpak in Enschede wel succesvol is en dat investeringen renderen. Ik nodig het SCP dan ook van harte uit om in Enschede te komen kijken"* (De Koster, 2013). Ook zou het onderzoek te snel na het uitvoeren van het beleid gedaan zijn, hierdoor zouden de effecten nog niet zichtbaar zijn. Dat terwijl het juist een operatie van de lange adem is. Daarnaast heeft de crisis bijgedragen aan de tegenvallende resultaten, aldus verschillende corporaties (Van der Tol, 2013). Ella Vogelaar zelf deed ook een duit in het zakje. Zij wees naar andere onderzoeken, bijvoorbeeld van het Centraal Bureau voor de Statistiek (in vervolg CBS), die positiever gestemd waren. De oud-minister stelt daarom dat de Vogelaarwijken er sinds 2008 wel degelijk op vooruit zijn gegaan (Vogelaar, 2013).

Na de storm van kritiek liet het SCP weten dat de uitkomst van het rapport niet betekent dat er geen vooruitgang is geboekt in de wijken, enkel dat het krachtwijkenbeleid geen significante meerwaarde bleek te hebben in verhouding tot ander beleid. Zo zet onderzoeker Matthieu Permentier de kanttekening dat het rapport geen definitief oordeel is ten opzichte van het krachtwijkenbeleid; *"misschien is de sociaaleconomische ontwikkeling van die wijken over een aantal jaren toch nog wat positiever geweest dat we nu kunnen meten"* (Baas, 2013). Desondanks heeft het rapport de gemoederen hoog op doen lopen en de discussie omtrent het nut van herstructurering opnieuw aangewakkerd.

Ondanks het feit dat herstructurering van meet af aan veel kritiek kreeg, blijft het een populair instrument voor beleidsmakers. Niets doen is volgens velen immers ook geen optie. Herstructurering heeft als interventie instrument sinds de jaren negentig naamsbekendheid gekregen. Voor beleidsmakers is het een manier om, voortkomend uit de Nota Stedelijke Vernieuwing (1997), de leefbaarheid van een wijk te verbeteren en segregatie naar inkomen te vermijden. Dit doet men veelal door het woningbestand in de wijk aan te passen en te differentiëren, waardoor de wijk aantrekkelijker wordt voor midden- en hoge inkomens. Op deze manier ontstaat er een diverse samenleving in de wijk (Bergeijk, et al., 2008). Het idee hierachter is dat de bestaande concentratie van

lage inkomens een ongunstige invloed heeft op de ontwikkeling van de wijk. Wanneer er een gemengde bevolkingssamenstelling gecreëerd kan worden zou dit logischerwijs positieve gevolgen hebben (Uitermark, 2003; Bolt & Van Kempen, 2013). Hierbij moet dan gedacht worden aan het ontstaan van meer sociale cohesie, meer buurtparticipatie en betere voorzieningen (Kleinhans, 2004). Momenteel staat herstructurering in Nederland wat lager op de agenda, voornamelijk vanwege de crisis. In de vijftien jaar hiervoor zijn er echter vele herstructureringsprojecten uitgevoerd in Nederland.

Wetenschappers zijn over het algemeen niet enthousiast over herstructurering en het mengen van bevolkingsgroepen op basis van hun sociaaleconomische achtergrond. De zin of onzin van herstructurering is dan ook vaak onderzocht, zeker omdat herstructurering ingrijpende gevolgen kan hebben voor de huidige bewoners en hoge kosten met zich meebrengt. Zo gaat herstructurering vaak gepaard met het slopen van woningen, wat kan betekenen dat bewoners noodgedwongen moeten verhuizen. Hiermee wordt de bestaande sociale structuur van de wijk aangetast. Ook worden de sociale huurwoningen in herstructureringswijken vaak duurder (Uitermark & Duvyendak, 2005). Herstructurering wordt door bewoners dan ook zelden enthousiast ontvangen.

Daarbij komt dat empirisch onderzoek maar weinig bewijs levert voor de veronderstelde positieve gevolgen van het mengen van inkomens door middel van herstructurering. Zo blijken oude en nieuwe bewoners maar weinig contact met elkaar te hebben, hebben zij andere normen en waarden en zijn nieuwe bewoners over het algemeen weinig betrokken bij de wijk (Marissing, Bolt en Van Kempen, 2006; Bolt & Van Kempen, 2013). Hoewel de bevolkingssamenstelling van herstructureringswijken gevarieerder worden blijven meetbare sociale effecten minimaal. Het lijkt er op dat er een gat is tussen de verwachting van beleidsmakers en de uitkomsten van onderzoek van wetenschappers (Bolt & Van Kempen, 2011).

Juist op het sociale vlak zijn de verwachtingen hoog en vallen daardoor de resultaten ook eerder tegen. Het lijkt erop dat verschillende soorten bewoners in de wijk andere dagelijkse routines hebben en parallel langs elkaar heen leven. Dit wordt al snel uitgelegd als negatief, wat natuurlijk koren op de molen is voor criticasters van het herstructureringsbeleid. Dit komt mede doordat er voornamelijk wordt gekeken naar populaire en 'gewichtige' termen als sociale cohesie, sociaal kapitaal en binding met de buurt. Hierdoor zijn de conclusies vaak dat verschillende groepen bewoners nauwelijks intensieve contacten met elkaar aan gaan, nauwelijks gebruik maken van elkaars netwerken en de sociale samenhang in de buurt na herstructurering dus tegenvalt. Wat echter minder onderzocht is, en wellicht te weinig waarde wordt toegekend, zijn de lichte, vluchtige contacten die bewoners met elkaar hebben in de buurt en het belang van deze sociale interactie voor de bewoners.

Bewoners komen in hun dagelijkse bewegingen en routines in de buurt constant in contact met andere bewoners. Dit kan in de vorm zijn van een praatje bij de bakker maar ook door het simpelweg observeren van elkaar. Deze lichte sociale interacties zorgen ervoor dat bewoners elkaar gaan herkennen en elkaar in een sociale context kunnen plaatsen. Hierdoor kan het vertrouwen in de buurt en tussen de buurtbewoners onderling toenemen. Dit concept wordt door Talja Blokland aangeduid als 'publieke familiariteit' (2008). Het beeld dat de bewoners van hun eigen buurt, en van hun buurtgenoten hebben, speelt hierbij ook een rol van betekenis. Dit kan de kans op ontmoetingen in de buurt beïnvloeden. De sociale interactie, en dan vooral het lichte, vluchtige contact, tussen sociaaleconomisch verschillende bewoners in de wijk staat dan ook centraal in dit onderzoek.

1.2 Aanleiding.

De gemeente Den Haag kent een lange traditie van stedelijke vernieuwing en herstructurering. Sinds halverwege de jaren negentig wordt herstructurering in Den Haag ingezet in het kader van het Grote Stedenbeleid, met als doel het verbeteren van het wonen, werken en leven in de wijk (Marlet & van Woerkens, 2010). In meerdere wijken was een overschot aan het ontstaan van een kleine, goedkope en daarmee kwalitatief niet meer toereikende woningvoorraad. De herstructurering werd daarom ingezet om de woningmarkt en de bevolkingsopbouw in achtergestelde buurten te verbeteren. Dit deed de gemeente door de woningvoorraad in deze buurten, die vaak ook verouderd is, te vervangen met kwalitatief betere en aantrekkelijkere woningen. Achterliggend doel van dit beleid is het aantrekken en behouden van hogere inkomens in deze buurten zodat de leefbaarheid toeneemt.

De gemeente Den Haag onderscheidt drie soorten gebieden die elk een gerichte aanpak vereisen; centrale vernieuwingsgebieden, pioniersgebieden en beheergebieden. Doordat deze drie gebieden verschillen qua soorten woningen en soorten bewoners is de mate van herstructurering dan ook verschillend per gebied. Zo wordt in de centrale vernieuwingsgebieden een gedeelte van de huidige (sociale) woonvoorraad vervangen door (koop)nieuwbouw terwijl in de pioniersgebieden bewoners worden gemotiveerd zelf de kwaliteit van hun woningen te verbeteren (Kleinegris, Kleinhans & Vermeulen, 2009). Hierbij is de gemeente afhankelijk van de samenwerking met woningcorporaties en particulieren.

Eind jaren negentig en in 2006 gaven raadsleden in Den Haag hun bezorgdheid aan met betrekking tot de sociale gevolgen van herstructurering voor de bewoners. Vragen ontstonden over de herhuisvesting mogelijkheden van de oorspronkelijke bewoners van sloopwoningen en de relatie van deze bewoners met de 'nieuwe' bewoners in het herstructureringsgebied (Kleinegris, Kleinhans & Vermeulen, 2009). Uit deze zorg ontstond de 'Barometer Herstructurering'; drie onderzoeken die zich richten op de gevolgen van herstructurering. De insteek hierbij is dat elk onderzoek om de zoveel jaar herhaald wordt om de herstructurering te monitoren en te evalueren.

Op het gebied van herhuisvestigingsonderzoek en nieuwbouwbewonersonderzoek in de gemeente Den Haag zijn er in de afgelopen jaren meerdere onderzoeksrapporten verschenen. Deze rapporten zijn voornamelijk kwantitatief gestoeld en bieden inzicht in de verschillende ervaringen, kenmerken en eigenschappen van de bewoners in herstructureringsgebieden. Ook aspecten zoals het sociaal klimaat en de leefbaarheid kwam hierin naar voren. Echter bieden deze onderzoeken relatief weinig informatie over de verschillende manieren waarop bewoners met elkaar om gaan en waar ontmoetingen plaatsvinden. Ook is er weinig bekend wat dit contact voor de bewoners betekent en of dit van belang voor hen is.

Zoals in de inleiding naar voren kwam valt het sociale contact tussen bewoners na herstructurering vaak tegen. Hierbij wordt echter vaak gekeken naar intensieve vormen van contact, en minder naar de lichte interacties. Wanneer deze lichte interacties worden onderzocht wordt er veelal enkel geconstateerd of deze wel of niet voorkomen maar nauwelijks waarom en waar. Dit terwijl het juist interessant is om te onderzoeken wat bewoners hiervan vinden en welke waarde zij hechten aan sociale interactie binnen de buurt. Daarnaast is het interessant om te onderzoeken wat voor beeld de verschillende bewoners van elkaar hebben en hoe zij hun eigen buurt afbakenen.

Voor het onderzoek is gekozen voor de wijk Spoorwijk. In deze Haagse buurt heeft er sinds het begin van deze eeuw grootschalige herstructurering plaatsgevonden die in 2009 is afgerond. Spoorwijk is een goed voorbeeld van een achterstandsbuurt waar herstructurering is gebruikt als interventiemiddel. Doordat de herstructurering is afgerond in Spoorwijk, is het een interessante buurt om te onderzoeken.

1.3 Probleemstelling.

Zoals gezegd richt dit onderzoek zich voornamelijk op de sociale interactie tussen buurtbewoners met een verschillende sociaaleconomische status in een herstructureringswijk. Dergelijke wijken kennen vaak een gevarieerde bevolkingssamenstelling door differentiatie van de woningmarkt. Het is daarom interessant om te onderzoeken in hoeverre verschillende bewoners in een herstructureringswijk met elkaar omgaan en wat dit contact voor hen betekent. In dit onderzoek wordt in het bijzonder aandacht besteed aan de vluchtige, lichte, sociale interacties tussen buurtbewoners.

Daarnaast probeert dit onderzoek ook in kaart te brengen waar deze interacties tussen bewoners plaatsvinden. Zowel qua plaatsen in de buurt als de ruimtelijke schaal waarop dit contact plaatsvindt. Hierbij is het interessant om te onderzoeken hoe sociaaleconomisch verschillende bewoners hun eigen buurt afbakenen en wat voor zij beeld zij van elkaar hebben. In het verlengde hiervan wordt ook gekeken naar wat de buurt voor de bewoners betekent en in hoeverre zij op buurtniveau denken en acteren. Daarnaast is het interessant om de veel gebruikte routes van bewoners in kaart te brengen. Mede hierdoor kan de kans op ontmoetingen tussen verschillende bewoners in beeld worden gebracht. Om dit te onderzoeken zal de volgende vraag centraal staan:

Hoe hebben de bewoners in Spoorwijk onderling sociaal contact sinds de herstructurering is afgerond, hoe komt dit contact tot stand en wat betekent dit contact voor hen?

Omdat deze vraag meerdere thema's bevat is het noodzakelijk deze te ondersteunen met enkele deelvragen.

Tot welke veranderingen heeft de herstructurering in Spoorwijk geleid in sociale en fysieke zin?

- Deze beschrijvende vraag richt zich op de ontwikkelingen in Spoorwijk sinds de herstructurering is ingezet. Hierdoor ontstaat er een goed beeld van de wijk in de huidige vorm en in die van voor de herstructurering. Om dit te onderzoeken zal er met behulp van Gemeentelijke Basisregistratie Personen (GBA) statistieken een omschrijving van de wijk worden gegeven van voor- en na de herstructurering. Ook zal hierbij gebruik worden gemaakt van beleidstukken en rapportages van de gemeente Den Haag over Spoorwijk.

Wat voor beeld hebben de verschillende te herkennen bewoners in Spoorwijk van elkaar?

- Het differentiëren van de woningmarkt door middel van het toevoegen van koopwoningen leidt ertoe dat de sociaaleconomische verscheidenheid in de buurt qua bewoners toeneemt. Het is daarom interessant om te onderzoeken wat voor beeld de verschillende bewoners van elkaar hebben. De beeldvorming ten opzichte van de ander speelt waarschijnlijk een rol bij het al dan niet ontstaan van sociale interactie. Deze vraag wordt onderzocht met behulp van interviews.

Waar en met wie hebben de bewoners van Spoorwijk binnen de buurt contact?

- Om te onderzoeken in hoeverre er sprake is van contact tussen verschillende bewoners is het belangrijk om de ruimtelijke schaal van het contact te onderzoeken. De indeling van een buurt kan van invloed zijn op het ontstaan van sociale interactie. Daarom is het interessant om de ruimtelijke spreiding van de buurt te onderzoeken en daarbij te onderzoeken met wie het contact voornamelijk plaatsvindt. Dit vraag wordt deels onderzocht met behulp van interviews en deels met de kaartjes die participanten intekenen.

Hoe verloopt het sociale contact tussen buurtbewoners in Spoorwijk qua intensiteit en omgangsnormen?

- In elke buurt is er sprake van sociale interactie tussen bewoners. Wel kan de mate waarin contact plaatsvindt verschillen, ook binnen de buurt. Deze vraag richt zich op de intensiteit van het sociale contact tussen bewoners onderling en daarbij hoe het contact verloopt tussen verschillende bewoners. Bijvoorbeeld tijdens korte ontmoetingen op straat.

In hoeverre hebben bewoners in Spoorwijk behoefte aan meer of intensiever contact in de buurt?

- Deze vraag gaat in op de behoefte van bewoners aan contact in de buurt. Eerdere onderzoeken gingen er met regelmaat van uit dat bewoners in de buurt sociaal contact opzoeken. Echter wordt het belang van de buurt voor sociale contacten ook al jaren ter discussie gesteld. De vraag probeert meer inzicht te krijgen in de behoefte van bewoners aan contact met hun buurtgenoten.

Gezamenlijk kunnen deze deelvragen, uitgewerkt in verschillende thema's, de probleemstelling beantwoorden. De deelvragen bestrijken meerdere onderwerpen die van belang zijn bij het onderzoeken van de sociale dynamiek in een wijk na herstructurering.

1.4 Relevantie.

1.4.1 Maatschappelijke relevantie.

Dit onderzoek is uitgevoerd in het kader van een stage opdracht voor de gemeente Den Haag. Zoals in de aanleiding naar voren kwam was de gemeente benieuwd naar diepere sociale gevolgen van herstructurering en wat dit voor haar burgers betekent. De gemeente monitort al jaren de gevolgen van herstructurering in de wijken maar veelal met behulp van kwantitatieve methoden. De waarde van dit onderzoek zit hem dan ook in de kwalitatieve insteek. Met behulp van kwalitatief onderzoek kan er doorgevraagd worden naar de gevoelens en de ervaringen van bewoners in een herstructureringswijk. Hierdoor ontstaat, in combinatie met de bestaande onderzoeken, een completer beeld van de sociale dynamiek in de wijk. Juist doordat dit onderzoek zich richt op lichte sociale interacties, een nauwelijks uitgediept onderwerp in gemeentelijk onderzoek.

Tevens is het voor de gemeente relevant dat er op een andere manier gekeken wordt naar de sociale gevolgen van herstructurering. In de media en de wetenschap is het herstructureringsbeleid van gemeenten een eenvoudige prooi voor kritiek. Dit tot ergernis van beleidsmakers en politici die stellen dat 'iets doen, beter is dan niets doen'. Wellicht dat dit onderzoek een steentje bij kan dragen aan het debat omtrent herstructurering. Bijvoorbeeld door het vizier waardoor herstructurering bekeken wordt bij te stellen. In andere woorden, door de focus op 'zware' concepten als sociale cohesie, sociale samenhang en sociaal kapitaal te verleggen naar alledaagse ontmoetingen en lichte interacties (Blokland, 2009a). Hierdoor kan het debat rond herstructurering wellicht wat genuanceerd worden.

Ook zouden de uitkomsten van dit onderzoek relevant kunnen zijn voor het overheidsbeleid met betrekking tot herstructurering. Wanneer blijkt dat bewoners op buurtniveau behoefte hebben aan veel lichte sociale interacties kan de overheid hier op in spelen. Bijvoorbeeld door het anders inrichten van de openbare ruimte om zoveel mogelijk ontmoetingen tussen bewoners te stimuleren. Zeker aangaande de huidige discussies omtrent herstructurering en het mengen van buurten kunnen interessante bevindingen uit het onderzoek voortvloeien die wellicht bruikbaar zijn voor de overheid.

Ook voor de bewoners zelf is dit onderzoek relevant. Bewoners zijn vaak lijdend voorwerp in het herstructureringsdebat en worden in de media met regelmaat gestigmatiseerd. De reputatie van herstructureringsbuurten blijft mede hierdoor in het negatieve hangen, wat moeilijk te veranderen is (Bolt & Van Kempen, 2011). Door de vele onderzoeken die wijzen op het achterblijven van positieve sociale gevolgen in de wijk krijgen veel herstructureringswijken het stempel 'mislukt' te zijn. Voor welwillende bewoners in de buurt kan dit zeer teleurstellend zijn, de reputatie van de wijk wordt immers nauwelijks beter. Mede daarom is dit onderzoek voor bewoners relevant. Het geeft ze de kans dieper in te gaan op de sociale dynamiek in de wijk en een weerwoord te geven tegen de conclusies uit verschillende rapporten.

1.4.2 Wetenschappelijke relevantie.

In wetenschappelijk onderzoek is het belang van publieke familiariteit in de openbare ruimte nog enigszins onderbelicht. Zoals al eerder naar voren kwam ligt de focus van onderzoek vaak op moeilijk definieerbare concepten als sociale cohesie en integratie. Om deze concepten meetbaar te krijgen worden ze vaak opgehangen aan indicatoren als 'intensief contact in de buurt' of 'regelmaat van contact' (Blokland, 2009). Doordat deze indicatoren de nadruk leggen op relatief intensieve vormen van contact worden lichte interacties vaak niet meegenomen of onvoldoende gewaardeerd. Tevens vallen de onderzoekresultaten naar zulke 'zware' termen nog weleens tegen. Overigens is het niet zo verwonderlijk dat onderzoeken naar sociale cohesie en sociaal kapitaal na herstructurering vaak tegenvallen. Herstructurering zorgt immers voor een verandering in de bevolking in de vorm van nieuwe bewoners. De sociale relaties die in eerste instantie bestonden zijn daardoor mee verhuisd met de bewoners die de wijk hebben verlaten. Hierdoor moet de sociale cohesie in de wijk weer opnieuw worden opgebouwd (Bolt & Van Kempen, 2009).

Dit onderzoek vult dan ook de wetenschappelijke kennis op het gebied van sociale dynamiek in herstructureringswijken verder aan door een stapje lager op 'sociale cohesie' ladder te zitten. Het empirisch onderzoek tot nu toe is nauwelijks gericht op het belang van lichte sociale interacties voor bewoners. Blokland (2009a) stelt dan ook dat de notie van publieke familiariteit nauwelijks is uitgewerkt en de bestaande empirische resultaten te summier zijn. In feite is dit onderzoek interdisciplinair van aard; het leunt naast de geografische insteek ook op de sociologie (geografie en sociologie gaan wat stedelijke ruimte betreft veelal hand in hand).

In het verlengde hiervan neemt dit onderzoek het belang van de buurt ook verder onder de loep. De buurt als sociale factor in het leven van haar bewoners staat al enkele jaren in de literatuur onder druk en wordt ter discussie gesteld. In dit onderzoek wordt allereerst het belang van de buurt onderzocht in het kader van de lichte sociale interacties die hier worden opgedaan, in de vorm van publieke familiariteit. Ten tweede zal ook de ruimtelijke buurtperceptie van de bewoners worden onderzocht; ofwel hoe de bewoners zelf hun buurt afbakenen. Hierbij wordt in kaart gebracht hoe verschillende bewoners de eigen buurt zien en gebruiken. Het op deze manier visualiseren van het beeld dat bewoners van hun eigen, gemengde buurt hebben is nog niet veel gedaan (van Grondelle & Van Gent, 2014). Dit wordt ook duidelijk uit de stellingname van Kaal, Vanderveen & McConnell (2008); volgens hen wordt er bij onderzoek op buurtniveau veelal gebruik gemaakt van administratieve buurtgrenzen, zoals aangegeven door de gemeente. Deze grenzen hoeven echter helemaal niet overeen te komen met de het beeld dat bewoners van hun buurt hebben. Hierdoor kunnen vragen met betrekking tot de buurt in een enquête of interview verwarrend zijn voor bewoners. De validiteit van een buurtonderzoek kan hierdoor in het geding komen (Kaal, Vanderveen & McConnell, 2008).

Dit onderzoek neemt dus het belang van de buurt opnieuw in ogenschouw door aandacht te besteden aan concepten en methoden die nog niet zoveel zijn onderzocht. In die zin vult dit onderzoek dan ook bestaande kennis over de buurt en de sociale interacties die hier plaatsvinden verder aan. Daarnaast kunnen de verschillende methoden meer inzicht bieden in de relatie tussen het ruimtelijke gedrag van bewoners en de sociale interactie in de buurt.

1.5 Leeswijzer

In dit hoofdstuk is een inleiding gegeven in het onderwerp en is daarbij de aanleiding voor het onderzoek naar voren gekomen. Dit mondt uit in de probleemstelling. Vervolgens is de maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie van het onderzoek aangetoond.

In hoofdstuk twee komt de bestaande literatuur met betrekking tot het onderwerp aan bod. Verschillende concepten en mechanismen die een rol kunnen spelen bij herstructurering en het wonen in een herstructureringswijk worden behandeld. Vervolgens wordt in hoofdstuk drie de gekozen onderzoeksmethode nader toegelicht en wordt de selectieprocedure en benadering van de participanten beschreven. Ook bevat dit hoofdstuk een uitvoerige beschrijving van de participanten en het onderzoeksgebied.

Hoofdstuk vier omvat de onderzoeksresultaten in de vorm van citaten van de participanten aangevuld met hun ingetekende kaartjes van Spoorwijk. Deze resultaten zullen in dit hoofdstuk geanalyseerd worden, verdeeld in verschillende thema's. Vervolgens zal deze analyse leiden tot het beantwoorden van de deelvragen en de hoofdvraag in hoofdstuk 5. Daarbij bevat dit hoofdstuk ook een discussie en aanbevelingen.

2. THEORETISCH KADER.

2.1 Inleiding.

In dit hoofdstuk wordt de probleemstelling in een theoretisch kader geplaatst op basis van bestaande wetenschappelijke literatuur over herstructurering, het mengen van bewoners op basis van sociaaleconomische status, het belang van de buurt, de perceptie van de buurt en publieke familiariteit.

Allereerst wordt er ingaan op het begrip herstructurering en hoe dit interventie-instrument vanuit het Nederlandse beleid is voortgekomen. Vervolgens wordt er aandacht besteed aan de verschillende verhuisbewegingen die op gang komen na het toepassen van herstructurering in de wijk. De veronderstelde gevolgen van het mengen van verschillende groepen bewoners, op basis van sociaaleconomische status, zal hierna behandeld worden. Daarbij is meteen ruimte voor kritiek op dit beleid. De discussie omtrent het belang van de buurt voor bewoners, en de verschillende manieren waarop bewoners de buurt kunnen beleven komen vervolgens aan bod. Het hoofdstuk wordt afgesloten met het begrip publieke familiariteit, waarbij de lichte, vluchtige sociale interacties in de buurt worden onderzocht. Dit wordt gedaan met behulp van een verkenning van de uitvoerige literatuur op dit gebied.

2.2 Herstructurering.

Steden zijn voortdurend aan verandering onderhevig. Dit komt doordat vereisten en voorkeuren voor steden constant veranderen en worden beïnvloed, bijvoorbeeld door architectuur, ruimtelijke ordening en woonwensen (Bergeijk et al., 2008). Het ingrijpen in het stedelijk gebied is dan ook geen nieuw beleid; sinds de invoering van de woningwet in 1901 bemoeit de overheid zich met volkshuisvesting. Dit zorgt er dan ook voor dat steden zich blijven vernieuwen en aanpassen aan de huidige tijdsgeest. Zo lag de focus na de Tweede Wereldoorlog voornamelijk op de wederopbouw en het opruimen van krotten. Hierbij werd toentertijd ingezet op het mengen van functies in de stad; de stad als economische centrum. Eén van de ideeën hierachter was dat de bewoners al hun dagelijkse activiteiten in de stad konden volbrengen (Bolt & Van Kempen, 2009). Met het aanbreken van de jaren zestig ging het stedelijk beleid verder onder de noemer 'stadsvernieuwing'; hierbij stond de woningvoorraad centraal en werd het vooroorlogse woningbestand gerenoveerd of vervangen. De kritiek op dit beleid was voornamelijk gericht op het fysieke karakter; er werd te weinig aandacht besteed aan de sociaaleconomische problemen die zich voordeden (Bolt & Van Kempen, 2009).

Vanaf de jaren tachtig richt men zich dan ook op het wegwerken van deze problemen door middel van een gebiedsgerichte aanpak. Dit gebeurde onder de naam 'sociale vernieuwing' (Uitermark, 2003). Het gericht aanpakken van de stad op zowel fysiek, sociaal als economisch vlak komt bij elkaar in het 'grotestedenbeleid' van de jaren negentig. Belangrijke pijlers van dit beleid zijn het wegwerken van sociale achterstanden en het verbeteren van de leefbaarheid en de veiligheid in aandachtswijken. Kenmerkend voor het grotestedenbeleid is de samenwerking tussen verschillende actoren; 'from government to governance'. Met het beleid wordt er op meerdere politieke schaalniveaus samengewerkt en daarnaast met de betrokken woningcorporaties en bewoners (Dekker & Van Kempen, 2004). Sinds het einde van de jaren negentig is het ingrijpen in het stedelijk gebied, in het kader van het grotestedenbeleid, verder gegaan onder naam herstructurering.

In 1997 werd de Nota Stedelijke Vernieuwing uitgebracht door het toenmalige ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM). In deze nota werden verschillende stedelijke problemen aangekaart die door de overheid als ongewenst werden beschouwd. Voornamelijk de concentratie van bewoners met lage inkomens in voor- en naoorlogse wijken werd gezien als onwenselijk. De wens naar meer diverse buurten komt in de nota dan ook naar voren;

“Waar in bepaalde wijken eenzijdigheid domineert of dreigt, kan door het vergroten van de gevarieerdheid van het woningbestand (bijvoorbeeld door op strategische plekken nieuw te bouwen, huurwoningen te verkopen en bestaande woningen en complexen aan te passen), samen met de aanpak van de infrastructuur, de woonomgeving, de voorzieningen en de bedrijvigheid, worden aangestuurd op kwaliteitsverhoging van woon- en werkmilieus in deze wijken. Voor zulke stedelijke vernieuwingsingrepen in wijken wordt veelal de term herstructurering gebruikt” (VROM, 1997).

Feitelijk komt herstructurering in de praktijk neer op het differentiëren van de woningmarkt, gecombineerd met ingrepen in de openbare ruimte en infrastructuur (Kleinans, 2005). Het herdifferentiëren van de woningvoorraad wordt voornamelijk gedaan door een gedeelte van het oude woningbestand te vervangen met duurdere (koop)woningen. Op deze manier wordt de diversiteit en de aantrekkelijkheid van de wijk groter (Breejen, et al., 2006). Dit sluit ook aan op de wens van de overheid om bewoners de kans te bieden een wooncarrière op te bouwen binnen de eigen wijk. Hierdoor worden de bewoners met hogere inkomens behouden voor de wijk (VROM, 1997).

In de naoorlogse wijken voldoen veel (sociale huur)woningen volgens beleidsmakers niet langer aan de huidige norm wat betreft kwaliteit, comfort en ruimte. Ook kennen deze wijken vaak een monotone woningvoorraad en dito bevolking (Van Kempen & Priemus, 2002). Deze concentratie is volgens de overheid onwenselijk omdat dit tot allerlei problemen kan leiden die de leefbaarheid bedreigen. Voorbeelden hiervan zijn criminaliteit, vervuiling en spanningen tussen, al dan niet etnisch, verschillende bewoners (Van Kempen & Priemus, 1999). Hierdoor staan deze wijken vaak op de nominatie voor herstructurering. Dit komt dan ook naar voren in het Actieplan Krachtwijken (2007), waarin veertig achterstandswijken worden uitgelicht en onderdeel worden van intensieve herstructurering.

Om te voldoen aan de doelstellingen van de nota Stedelijke Vernieuwing wordt herstructurering door lokale overheden ingezet als antwoord op verschillende vormen van stedelijke problematiek. Kleinans (2005) heeft de doelstellingen die vaak terugkomen op een rijtje gezet:

- Versterking van de woningmarktpositie (verhuurbaarheid of verkoopbaarheid) op de lange termijn.
- Vermindering van de concentratie en segregatie van kansarme bewoners, al dan niet allochtoon.
- Meer keuzevrijheid en wooncarrière mogelijkheden voor specifieke categorieën bewoners, zowel binnen als buiten de wijk.
- Versterking van het draagvlak voor voorzieningen.
- Verbetering van de leefbaarheid.

Door het creëren van kwalitatief betere en diverse woningen zouden buurten sterker worden op de woningmarkt en ook economisch vitaler worden (Kleinans, 2005; Breejen, et al., 2006). Het mengen van verschillende inkomensgroepen zou in ogen van beleidsmakers bijvoorbeeld zorgen voor een levendige buurt met een sterke sociale structuur en mogelijkheden voor voorzieningen (Van Kempen & Priemus, 1999; Van

Beckhoven & Van Kempen, 2003). Door de differentiatie van de woningmarkt is het mogelijk om hogere inkomensgroepen in achtergestelde buurten aan te trekken en te behouden (Bergeijk et al., 2008). Hoewel dit zelden een uitgesproken doel van beleidsmakers is, wijst het toevoegen van duurdere koopwoningen hier wel op.

Volgens Kleinhans mag je dan ook stellen dat het aanbieden van verschillende soorten koop- en (sociale) huurwoningen in de buurt gelijk staat aan het mengen van verschillende inkomens (Kleinhans, 2004). Duurdere, grotere (koop)woningen trekken nou eenmaal mensen aan met meer vermogen. Vanuit het ministerie is het mengen van de bevolking door middel van herstructurering dus een instrument om de leefbaarheid van wijken te verbeteren (Bolt & Van Kempen, 2011).

Door de veranderingen in de woningmarkt wordt er verondersteld dat dit sociale veranderingen tot gevolg heeft, de bevolkingssamenstelling van de buurt veranderd immers. Een deel van bewoners zal tijdens of na de herstructurering verhuizen waarna bewoners met een andere sociaaleconomische status dit gat vullen (Kleinhans, 2005). Hierdoor ontstaat er een nieuwe sociale dynamiek in de buurt waarbij verschillende soorten mensen met elkaar in contact komen.

2.3 Social Mix.

2.3.1 Diversiteit in de buurt.

Beleidsmakers hebben verschillende instrumenten tot hun beschikking tijdens de herstructurering van een wijk. Vaak wordt een deel van de (sociale) woningvoorraad gesloopt- en vervangen met nieuwbouw in een ander woningmarktsegment. Andere instrumenten zijn het renoveren of samenvoegen van woningen en ook het verkopen van huurwoningen. Dit alles moet er tot leiden dat er een grotere verscheidenheid ontstaat in de woningvoorraad en de buurt hierdoor aantrekkelijker wordt voor verschillende groepen mensen (Bolt & Van Kempen, 2011). Dit proces staat ook wel bekend als 'social mixing'. Wanneer het aanbod in de buurt breder wordt trekt dit nieuwe bewoners van buitenaf en geeft het daarnaast huidige bewoners de kans om binnen de buurt te verhuizen naar een kwalitatief beter of ruimer huis. Dit zou ook gunstig zijn voor de sociale cohesie in de wijk aangezien bewoners met een lang verblijfsduurperspectief eerder sociale relaties aangaan en zich eerder inzetten voor de buurt (Bolt & Torrance, 2005).

Herstructurering heeft tot direct gevolg dat er bepaalde verhuisbewegingen plaats vinden in de buurt. Zo trekken bewoners weg uit de buurt, komen er nieuwe bewoners in de buurt wonen, verhuizen bewoners binnen de buurt en blijven er bewoners zitten. Kleinhans, Priemus & Engbersen (2007) onderscheiden vijf groepen bewoners die verhuisbewegingen maken tijdens en na de herstructurering.

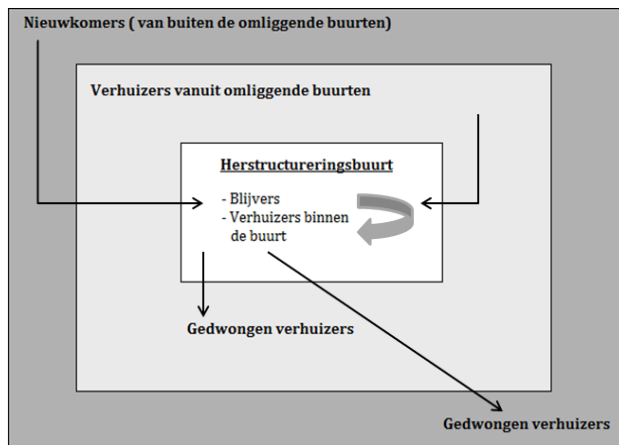
- (1) Blijvers: Deze mensen blijven in dezelfde woning na de herstructurering. De woning is hooguit gerenoveerd. Deze bewoners wonen het langst in de buurt.
- (2) Verhuizers binnen de buurt: Dit zijn bewoners die al in de wijk woonachtig waren maar, al dan niet gedwongen, verhuisd zijn naar een niet- aangepakte, gerenoveerde of nieuwe woning.
- (3) Verhuizers vanuit aangelegen buurten: Dit zijn bewoners die zijn verhuisd vanuit nabij gelegen buurten. Het blijkt dat de meeste verhuizingen over relatief korte afstanden plaats vinden.
- (4) Nieuwkomers: Dit zijn de nieuwe bewoners die van buiten de buurt en haar aangelegen buurten zijn verhuisd. Deze bewoners zijn voornamelijk naar de

nieuwbouw verhuisd, maar ook wel naar de gerenoveerde en niet-aangepakte woningen.

- (5) Gedwongen verhuizers vanuit de buurt: Deze groep mensen moest noodgedwongen de buurt verlaten wegens de herstructurering en naar een andere buurt zijn verhuisd. In een later stadium kunnen deze bewoners weer terugkeren naar de buurt.

Er is dus geen sprake van een simpele verdeling tussen de bewoners in een herstructureringsbuurt op basis van 'nieuw' en 'oud'. Nieuwbouw bewoners hoeven niet per definitie nieuwe bewoners in de buurt te zijn en bewoners in de oudbouw wonen hier niet automatisch al jaren. De verdeling, zoals beschreven door Kleinhans, Priemus & Engbersen (2007), is ook weergegeven in een figuur 2.1.

Figuur 2.1: Verhuisdynamiek na herstructurering.

Bron: bewerking van Kleinhans, Priemus & Engbersen,

De bewoners in een herstructureringswijk zijn wel in andere categorieën in te delen. Zo zijn er bewoners die in een (sociale) huurwoning leven en mensen die een koopwoning hebben. In het verlengde hiervan zijn bewoners ook in te delen op basis van hun sociaaleconomische status. Hierbij mag worden aangenomen dat hogere inkomens eerder een koopwoning bezitten en lagere inkomens eerder sociaal huren (Kleinhans, 2004).

Wanneer er gekeken wordt naar hoe belangrijk de buurt voor de bewoners is en hoe de bewoners de buurt gebruiken kan het ook interessant zijn om te kijken naar verschillende andere eigenschappen. Beckhoven en Van Kempen (2003) geven namelijk aan dat het gebruik van de buurt kan verschillen op basis van huishoudensamenstelling, verblijfsperspectief, leeftijd, etniciteit en vorig woongebied. Op die manier zijn er enorm veel verschillen te herkennen tussen de bewoners in een wijk na herstructurering.

Zoals gezegd hebben beleidsmaker vaak hoge verwachtingen van deze diversiteit qua bewoners. Zo worden eigenaren van koopwoningen allerlei eigenschappen toegedicht die (sociale) huurders niet zouden hebben op het gebied van motivatie, houding en gedrag. (Kleinhans, 2004). Met het veranderen van de woningmarkt en hiermee aantrekken en behouden van hogere inkomens verwachten beleidsmakers indirect allerlei positieve gevolgen voor de buurt. Onder andere op het gebied van leefbaarheid, sociale cohesie en het verminderen van het stigma op de buurt (Uitermark, 2003; Kleinhans, 2005; Bergeijk, et al. 2008). In het vervolg van dit hoofdstuk worden de verschillende ontwikkelingen verder toegelicht. Daarnaast wordt per mogelijke ontwikkeling ook een tegengeluid gegeven.

2.3.2 De komst van voorzieningen.

Deze paragraaf zal dieper ingaan op de veronderstelde effecten op het gebied van het voorzieningen niveau en de lokale economie. Over het algemeen wordt er verondersteld dat eenzijdigheid van bewoners leidt tot een vershraling van de plaatselijke economie (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002). Voorzieningen trekken immers weg wanneer de markt slechter wordt. Ellen en Turner (1997) onderschrijven de mogelijke negatieve

gevolgen van een gebrek aan voorzieningen in de wijk. Een gebrek aan kwalitatief goede scholen zou de kinderen in de buurt bijvoorbeeld kunnen beperken in hun kansen en mogelijkheden tot ontwikkeling. Differentiatie zou deze negatieve effecten tegen gaan.

Het aantrekken en behouden van hogere inkomens zorgt er in eerste instantie voor dat de buurt kapitaalkrachtiger wordt. Hierdoor wordt de buurt aantrekkelijk voor commerciële voorzieningen zoals winkels, restaurants en cafés (Bolt & Van Kempen, 2013). Deze voorzieningen zijn vooral kwalitatief van een beter niveau dan de bestaande voorzieningen. Ook wordt er verondersteld dat niet alleen de kwaliteit, maar ook de kwantiteit van de voorzieningen toeneemt (Bolt & Van Kempen, 2011). Tevens is de verwachting dat hogere inkomens eerder een breed aanbod en hoog kwaliteitsniveau zullen eisen op het gebied van publieke voorzieningen, bijvoorbeeld huisartsenposten, scholen, buurthuizen of een bibliotheek. (Van Beckhoven & Van Kempen, 2002). Dit soort buurtvoorzieningen vervullen ook een sociale functie in de wijk als ontmoetingsplaats (Bergeijk, et al., 2008). Volgens Van Kempen en Priemus (2002) zou de komst van voorzieningen ook nog een ander doel dienen; de ontstane werkgelegenheid in de buurt zou vervuld kunnen worden door bewoners met een lager inkomen.

De veronderstelling dat er meer en betere publieke voorzieningen worden aangetrokken komt onder andere voort uit het idee dat hogere inkomens zich eerder zullen uitspreken wanneer zij bepaalde wensen hebben (Kearns & Mason, 2007; Kleinmans, 2004). In die zin zijn de bewoners met een hoger inkomen die in de wijk komen dus mondiger dan de bewoners met een lager inkomen. De kapitaalkrachtige bewoners zouden meer voor zichzelf op komen en verenigen zich bijvoorbeeld in organisaties (Chaskin et al., 2012). Ook zullen zij zich eerder bemoeien met het beleid van de overheid met betrekking tot de wijk. Lagere inkomens kunnen hiervan profiteren doordat de wijk beter vertegenwoordigd wordt (Kearns & Mason, 2007). Echter blijkt wel dat de activiteit van dit soort bewonersorganisaties sterk afneemt nadat de herstructurering is afgerond (Kleinmans, 2004).

De wetenschap is het niet eenduidig eens over de komst van meer en betere voorzieningen naar dergelijke wijken. Zo is het de vraag door wie deze voorzieningen gebruikt gaan worden (Bolt & Van Kempen, 2011). Uit eerdere onderzoeken blijkt dat het voornamelijk de lagere inkomens zijn die gebruik maken van de voorzieningen in de buurt zelf terwijl de hogere inkomens voorzieningen in de hele stad gebruiken. Dit komt doordat de hogere inkomens een breder activiteiten netwerk hebben, bijvoorbeeld qua contacten of werk (Van Beckhoven & Van Kempen, 2003). Ook richten nieuwe bewoners zich bijvoorbeeld op hun oude buurt of op grote winkelcentra buiten de stad. Het gebrek aan klandizie voor voorzieningen in de herstructureringsbuurt kan hierdoor leiden tot onaantrekkelijke leegstand en verval (Van Kempen & Bolt, 2011). Ook de werkzaamheden ten gevolge van de herstructurering kunnen van invloed zijn op de komst van voorzieningen in de buurt. Wanneer een voorziening bijvoorbeeld tijdelijk lastig te bereiken is kan dit ervoor zorgen dat mensen uitwijken naar andere voorzieningen buiten de wijk. Hierdoor kan de oriëntatie van deze bewoners ook veranderen (Van Beckhoven & Van Kempen, 2003).

2.3.3 Nieuwe bewoners als rolmodel.

Een ander verwacht effect is dat de hogere inkomens in de wijk zullen dienen als rolmodellen voor de lagere inkomens. Het idee hierachter is dat mensen geneigd zijn elkaars gedrag over te nemen en zich aan te passen (Van Beckhoven & Van Kempen, 2003). Hierbij gaat het om het gedrag en de houding van mensen ten opzichte van hun woning, leefomgeving, betrokkenheid en het al dan niet hebben van werk (Kleinhans, 2004). De hoop is dat bewoners met een hoger inkomen dienen als inspiratie en andere bewoners motiveren om bijvoorbeeld een baan te vinden. Dit effect wordt ook wel het 'contagion effect', ofwel het besmettingseffect genoemd (Galster, 2007). Uiteindelijk kan dit enkele gedragsveranderingen in gang zetten op het gebied van sociaal onderling gedrag. Ook kan het ontstaan van rolmodellen in buurt er toe leiden dat bewoners sneller geneigd zijn hun woning goed te onderhouden. Een andere veronderstelling is dat hebben van 'succesvolle' burens de oorspronkelijke bewoners hun ambities doet vergroten, bijvoorbeeld op het gebied van werk en educatie (Kearns & Mason, 2007). Ook zouden positieve rolmodellen in de buurt van invloed zijn op de jeugd. Kinderen uit achtergestelde gezinnen zouden zich kunnen optrekken aan hun leeftijdsgenoten uit welvarende gezinnen (Uitermark, 2003).

Het idee dat mensen rolmodellen nodig hebben om zich positief te ontwikkelen komt al voort uit het onderzoek: 'The Truly Disadvantaged' van Wilson in 1987. Hierin stelt hij dat de sociale exclusie, ofwel de isolatie ten opzichte van de samenleving, in gesegregeerde buurten onder andere voortkomt uit het gebrek aan positieve rolmodellen. In zijn onderzoek richtte Wilson zich specifiek op de getto's zoals die in Verenigde Staten voorkomen. Hier is sociale exclusie zo ver gevorderd dat mensen nauwelijks contacten hebben buiten hun eigen wijk en in die zin van de maatschappij zijn vervreemd. Ook worden deze wijken en haar bewoners veelal gediscrimineerd op het gebied van educatie en werk (Atkinson & Kintrea, 2001). Desondanks worden de ideeën van Wilson wijdverspreid gebruikt bij het toepassen van beleid dat is gericht op het mengen van inkomensgroepen. Volgens deze filosofie zou het inbrengen van middeninkomens en mensen met werk de negatieve effecten van sociale exclusie tegengaan (Kleinhans, 2004). Rolmodellen zouden van invloed zijn door middel van sociale interactie en visuele interactie met hun minder kansrijke buurtbewoners, vooral wanneer deze modellen zelf als succesvol beschouwd worden. Hoe succesvoller het rolmodel, hoe groter de invloed zou zijn op andere buurtbewoners.

Enerzijds wordt er dus verwacht dat hogere inkomens kunnen fungeren als positieve rolmodellen voor de lagere inkomens in de wijk. Kearns & Mason geven aan dat deze rolmodellen ook andersom kunnen werken. Zo bestaat de kans dat de kinderen van hogere inkomens juist negatief beïnvloedt worden door hun leeftijdsgenoten uit lagere inkomensgroepen. Er is sprake van een wisselwerking tussen de verschillende groepen, beide kunnen elkaar zowel positief als negatief beïnvloeden (Kearns & Mason, 2007). Anderzijds komt het concept 'relative deprivation' in de literatuur naar voren (Luttmer, 2005; Kearns & Mason, 2007; Galster, 2007). Dit concept beschrijft de negatieve psychologische en fysieke (stress) impact die kan voortkomen uit contact tussen verschillende inkomensgroepen. Volgens deze theorie kunnen lagere inkomens zich middels observatie en contact juist inferieur voelen ten opzichte van de hogere inkomens in de buurt (Kearns & Mason, 2007). Volgens Galster (2007) zal dit voornamelijk voorkomen wanneer lage inkomens naast hoge inkomens komen te wonen, in plaats van middeninkomens. Dit zal eerder negatieve gevolgen hebben dan positieve gevolgen. Het is dus onzinnig om huurwoningen te vervangen met villa's, of deze naast elkaar te plaatsen. Wel is het volgens Galster zinvol om in te zetten op het aantrekken en behouden van middeninkomens. Dit kan namelijk wel resulteren in het

gewenste effect (Galster, 2007). Het verschil in sociaaleconomische status tussen bewoners moet volgens hem niet te groot zijn.

2.3.4 Sociale ladder.

Zoals eerder vermeld heeft het inbrengen van hogere inkomens in de buurt invloed op de sociale dynamiek in de wijk. In het verlengde van de vorige paragraaf betekent dit dat bewoners in contact komen met mensen uit een andere inkomensgroep. Hierdoor zou het sociale kapitaal van bewoners en de sociale cohesie tussen bewoners in de buurt vergroot kunnen worden. Ook zouden bewoners met een hogere sociaaleconomische status sociale connecties met zich meebrengen naar de buurt, welke hierdoor toegankelijk zijn voor de oorspronkelijke bewoners (Uitermark, 2003). Met behulp van een breder netwerk, meer vertrouwen (zowel onderling als in de verschillende instituties) worden de kansen voor de buurt en haar bewoners groter (Kearns & Mason, 2007).

In de literatuur over herstructurering en sociale mix wordt veel aandacht besteed aan sociaal kapitaal en sociale cohesie. Sociale cohesie wordt over het algemeen omschreven als 'de lijm die samenleving bij elkaar houdt' (Bolt & Van Kempen, 2009). Onder deze noemer worden allerlei sociale verschijnselen geschaard zoals gedeelde normen & waarden, sociale solidariteit, sociale controle, sociale netwerken en binding met de buurt (Kearns & Forrest, 2001; Atkinson & Kintrea, 2000). De verschillende verschijnselen die onder sociale cohesie worden verstaan hangen met elkaar samen en versterken elkaar, echter zijn ze niet verwisselbaar. Hierdoor moet sociale cohesie dan ook beschouwd worden als een verzamelnaam en niet als een eenduidig concept (Bolt & Van Kempen, 2009).

Doordat sociale cohesie moeilijk is te definiëren heeft dit tot gevolg dat de term in beleidsstukken vaak slecht wordt omschreven en meestal dient als noemer voor allerlei sociaal beleid (Bolt & Van Kempen, 2009). Ook ligt de focus van beleidsmakers in het gebruik van de term sociale cohesie vaak op wijkniveau, terwijl sociale cohesie op groter of kleiner schaalniveau wellicht ook relevant is. Daarnaast wordt sociale cohesie veelal als een positief verschijnsel uitgelegd, terwijl dit lang niet altijd het geval is (Kearns & Forrest, 2001). Zo kan een sterke sociale cohesie ook betekenen dat een buurt erg op zichzelf gericht is en hierdoor andere normen & waarden ontwikkelt. Dit kan vervolgens weer leiden tot het ontstaan van subculturen, bijvoorbeeld jeugdbendes (Kleinhans, 2005). Ook kan een sterke sociale cohesie het sociaal isolement van wijken versterken, doordat er sprake is van weinig contact is met andere buurten. Hierdoor fragmenteert de samenleving in sociale zin (Bolt & Van Kempen, 2009).

Kleinhans (2005) heeft het liever over sociaal kapitaal wanneer hij de sociale gevolgen van herstructurering beschrijft. Sociaal kapitaal is nauw verwant met sociale cohesie maar wat directer en makkelijker te gebruiken. De term is flexibel in de zin dat veel auteurs een ietwat verschillende definitie aanhouden. Over het algemeen wordt met sociaal kapitaal de sociale netwerken, normen, vertrouwen en bereidwilligheid bedoeld die voortkomen uit sociale contacten (Kleinhans, Priemus & Engbersen, 2007; Kleinhans, 2005; Putnam, 2001; Coleman, 1988). Kort gezegd betekent dit dat individuen met behulp van sociaal kapitaal dingen bereiken die zij alleen niet voor elkaar zouden krijgen. Belangrijk hierbij is voornamelijk het gezamenlijke voordeel dat hiermee behaald wordt en de meerwaarde die sociale contacten dus kunnen hebben (Kleinhans, 2005).

Sociaal kapitaal is als concept al veelvuldig onderzocht en beschreven, hierdoor is het ook makkelijker te operationaliseren dan sociale cohesie. In de literatuur wordt een

onderscheid gemaakt tussen ‘bonding’ kapitaal en ‘bridging’ kapitaal, elk met zijn voor- en nadelen. Met bonding kapitaal worden de sterke banden tussen individuen bedoeld, welke een bron voor emotionele en materialistische steun zijn. Dit komt vaak voor in achtergestelde buurten. Bridging kapitaal heeft betrekking tot de ‘zwakkere’ banden tussen verschillende soorten mensen. Deze contacten worden opgedaan via anderen; bijvoorbeeld vrienden van vrienden. Dit kapitaal maakt het mogelijk in contact te komen met mensen uit andere kringen waardoor nieuwe mogelijkheden en kansen ontstaan (Kleinmans, Priemus & Engbersen, 2007). Ook is sociaal kapitaal neutraler dan sociale cohesie en zijn zowel de positieve als negatieve kanten uitgelicht in de literatuur (Kleinmans, 2005). Zo kan bonding kapitaal, net als sociale cohesie, zodanig sterk zijn dat buitenstaanders uit het netwerk worden geweerd en mensen binnen het netwerk met allerlei opgedrongen normen te maken krijgen (Kleinmans, Priemus & Engbersen, 2007). Bonding kapitaal kan er dus toe leiden dat een buurt zich van de rest van de maatschappij vervreemd (Beckhoven & Van Kempen, 2003).

Een ander punt van kritiek op sociaal kapitaal is de zogenaamde ‘blame the victims’ benadering van sociaal kapitaal. Sociaal kapitaal zou impliceren dat wanneer mensen zich cultureel aanpassen en effectiever leren netwerken de ongelijkheid direct zou afnemen. Anders gezegd; enkel een gebrekkig sociaal netwerk zou debet zijn aan de problemen van lagere inkomens in een achterstandswijk. Wanneer we deze redenering verder volgen lijkt het aantrekkelijk om in te zetten op het sociaal mengen van bewoners. Echter is deze benadering te kort door de bocht, aangezien er ook problemen op andere vlakken zijn (Nast & Blokland, 2013). In die zin is de verwachting dat enkel sociaal kapitaal probleemoplossend kan werken te simplistisch, hiervoor is een bredere aanpak nodig.

De huidige interesse in de term sociaal kapitaal heeft ook te maken met de toenemende belangstelling voor de ‘participatiemaatschappij’ en sluit in die zin aan bij de vorige twee paragrafen waarin naar voren kwam dat bewoners met een hoger inkomen zich meer zouden bemoeien met de buurt dan bewoners met een laag inkomen en daarnaast al rolmodel zouden kunnen dienen. Het participeren van bewoners in hun buurt wordt steeds meer als een middel gezien om buurten te verbeteren (Kearns & Forrest, 2001). Chaskin et al. stelt ook wel dat er sprake is van een “shift from government to governance”. Waarbij belangenorganisaties in de buurt een steeds belangrijkere rol spelen bij het opkomen voor de bewoners. Het betrekken van meerdere actoren bij het stedelijk beleid wordt volgens hen van groter belang (Chaskin et al, 2012).

2.3.5 Veranderen van de reputatie van een herstructureringswijk.

Veel achtergestelde buurten hebben last van een monotone, verouderde woonvoorraad en een slechte reputatie, hierdoor worden zij vaak genegeerd door midden- en hoge inkomens in hun zoektocht naar een geschikte woning (Kleinmans, Priemus & Engbersen, 2007). Niet alleen buitenstaanders mijden de wijk; ook bewoners met de middelen om te verhuizen doen dit vaak. Hierdoor blijven de lagere inkomens achter, wat de reputatie van de buurt enkel versterkt (Arthurson, 2013). Dit resulteert in stigmatisering van de wijk.

Om dit stigma te doorbreken wordt er ingezet op een combinatie van sloop en nieuwbouw. Hierdoor kan er aan de vraag van midden- en hoge inkomens voldaan worden. Om dit te bereiken is er grootschalige herstructurering nodig in de buurt die zodanig wordt uitgevoerd dat dit merkbaar is voor zowel de bewoners als buitenstaanders (Kearns & Mason, 2007). Zo is het volgens Arthurson (2013) van belang dat de verschillen tussen koop-, huur- en sociale huurwoningen niet te groot zijn. De nadruk kan het beste gelegd worden op de overeenkomsten tussen de bewoners, in

plaats van de verschillen. De vooroordelen ten opzichte van sociale huur worden ook weggenomen wanneer de overgebleven woningen grondig gerenoveerd worden (Arthurson, 2013). Op deze manier ontstaat er een optimistischer beeld van de buurt en kan het stigma worden doorbroken.

Volgens Kleinmans (2004) is enkel het differentiëren van de woningmarkt niet voldoende om het stigma op een buurt te verminderen en de reputatie te verbeteren. Hoewel de reputatie van de buurt door de ogen van de buurtbewoners stijgt na het inbrengen en vasthouden van hogere inkomens blijkt de mening van buitenstaanders ook belangrijk te zijn voor de externe reputatie van de buurt. Zo kan een buurt waar herstructurering heeft plaatsgevonden nog steeds negatief beschouwd worden door buitenstaanders (Kleinmans, 2004). Ook kan de reputatie van een buurt samenvallen met die van een groter gebied, waardoor lokaal ingrijpen niet genoeg is. Over het algemeen blijkt het bijzonder lastig om de reputatie van een buurt te verbeteren (Arthurson, 2013).

Daarnaast kan stigmatisering ook binnen de wijk zelf plaatsvinden. Zo associeerde huiseigenaren in gemengde wijken in Australië asociaal gedrag voornamelijk met de bewoners van sociale huurwoningen in de wijk. Zelfs wanneer de algemene reputatie van de wijk goed was bleek dat individuele sociale huur huishoudens evengoed gestigmatiseerd werden (Arthurson, 2013). Stigmatisering kan dus op meerdere schaalniveaus plaatsvinden, en geldt niet altijd voor de gehele buurt. In die zin is het beeld wat bewoners van elkaar binnen een herstructureringswijk hebben een interessant gegeven. Volgens een ander onderzoek van Arthurson (2010) kan onderlinge stigmatisering in een buurt sociale interactie tussen verschillende bewoners in de weg staan. Vooral een negatief beeld van de koopbewoners ten opzichte van de sociale huurbewoners zou een drempel kunnen vormen voor sociale interactie.

2.3.6 Kritiek op social mixing.

In de voorgaande paragrafen zijn verschillende veronderstelde gevolgen van social mixing op basis van sociaaleconomische kenmerken op wijkniveau uitgewerkt. Uit de kritiek op deze veronderstelde gevolgen blijkt al dat onderzoekers hun twijfels hebben bij het beleid. Wat bijna alle verwachtte positieve ontwikkelingen in gemengde wijken verbindt is de noodzaak van sociale interactie tussen bewoners. Wanneer er geen sprake is van sociale interactie tussen verschillende bewoners ontstaat er ook geen vruchtbare bodem voor verdere ontwikkeling. Of zoals Brophy & Smith (1997) opmerken;

“Conversely, if the benefits to be garnered by the low-income population in a mixed-income development are to result primarily from interaction among income groups in the development, they will be only achieved if there is, in fact, interaction” (Brophy & Smith, 1997).

In die zin is sociale interactie van essentieel belang voor het ontstaan van positieve ontwikkelingen. Uit meerdere onderzoeken is dan ook gebleken dat er weinig sprake is van sociale interactie en dat daardoor de veronderstelde positieve gevolgen vaak uitblijven (Arthurson, 2010; Galster, 2007; Van Beckhoven & Van Kempen, 2003). Wel gaat het hierbij om intensievere vormen van sociale interactie; lichte sociale interacties tussen de bewoners zijn minder onderzocht.

2.4 Het belang van de buurt.

2.4.1 Voor wie is de buurt belangrijk?

De relevantie van de buurt is al decennia lang onderwerp van discussie. Zeker vandaag de dag, waar de betekenis van fysieke afstand is afgenomen, lijkt de buurt haar sociale functie enigszins te verliezen. Tegenwoordig lijkt het erop dat sociale interacties zich steeds meer af spelen op werk of studie en minder in de buurt. Ook interactie via internet en telefoon spelen een belangrijke rol in het dagelijkse contact van mensen. Hierdoor lijkt het erop dat onze sociale contacten vluchtiger en oppervlakkiger worden, verwantschap en nabijheid verliezen hun waarde (Kearns & Forrest, 2001). Maar is deze schets niet te voorbarig en te pessimistisch, wordt het belang van de buurt niet onderschat? Andere geluiden duiden erop dat technologische ontwikkelingen bestaande relaties juist kunnen versterken, en in die zin aanvullend werkt (Van Kempen & Bolt, 2011). Ook werken volgens Kearns & Forrest (2001) mensen steeds vaker thuis, waardoor bewoners vaker thuis zijn en de vraag naar voorzieningen in de buurt zou toenemen. In de literatuur zijn er volgens Van Kempen & Bolt (2011) grofweg drie visies te herkennen.

- De buurt is niet belangrijk, of wordt steeds minder belangrijk.
- De buurt is enigszins van belang, wanneer de effecten van de individuele en familie variabelen zijn gewogen.
- De buurt is belangrijk in het sociaal stedelijke leven.

Hoewel er geen eenduidigheid is over het belang van de buurt, lijkt het er op dat de buurt voor specifieke thema's of groepen wel degelijk belangrijk kan zijn (Van Kempen & Bolt, 2011). Zo lijkt de buurt van invloed te zijn op het welzijn van de bewoners en de kansen en mogelijkheden die zij krijgen (Hedman, 2011). Vooral in armere buurten, waar normen en waarden kunnen afwijken van de maatschappij, worden bewoners beïnvloedt in hun gedrag. Dit gebeurt bijvoorbeeld door de concentratie van armoede, slechte rolmodellen en een gebrek aan institutionele voorzieningen. Deze effecten worden ook wel buurteffecten genoemd (Bauder, 2002; Galster, 2007; Hedman, 2011). Veel literatuur omtrent buurteffecten is echter gestoeld op onderzoek in de getto's in de Verenigde Staten. Hier zijn dan ook sterke aanwijzingen gevonden voor de invloed van deze effecten voor de bewoners. Uit onderzoek in Europese steden blijkt dat deze effecten een stuk lager zijn (Hedman, 2011). Dit komt omdat de ongelijkheid qua inkomen dankzij de Europese welvaartsstaten niet zo extreem is als in de Verenigde Staten (Ostendorf, Musterd & De Vos, 2001).

Los van het feit dat de buurt volgens sommige onderzoekers een (beperkte) invloed heeft op haar bewoners, is de buurt volgens de literatuur wel van belang voor de sociale contacten van sommige bewoners. Zo zijn voornamelijk lagere inkomens en mensen met een lagere opleiding sociaal actief in de buurt, in tegenstelling tot hogere inkomens en hoger opgeleide mensen (Van Kempen & Bolt, 2011). Atkinson & Kintrea (2000) geven aan dat sociale interactie van oudsher voornamelijk voortkwam uit een bepaalde gemeenschappelijkheid in de buurt; bijvoorbeeld religie, verwantschap of inkomen. De afstand is hierbij ook van belang, het blijkt namelijk dat de meeste sociale interactie in de buurt plaatsvindt met de nabije burens (Kleinmans, 2004).

Sociale interactie in de buurt speelt een belangrijke rol in de literatuur over herstructurering en het mengen van wijken. In feite staat het aan de basis van de meeste positieve ontwikkelingen die worden toegedicht aan herstructurering. Als concept is sociale interactie erg breed; zowel gedag zeggen als het voeren van diepgaande gesprekken worden beschouwd als vormen van sociale interactie. Uit eerder onderzoek

blijkt dat de sociale interactie tussen huurbewoners en koopbewoners in de wijk beperkt is. Dit komt door de verschillende levenswijzen die beide groepen zouden hebben (Van Beckhoven & Van Kempen, 2003). Dit sluit ook aan bij de aanname dat sociale interactie voornamelijk plaatsvindt tussen mensen die bepaalde eigenschappen gemeen hebben. In die zin lijkt het differentiëren van de buurt met als doel de sociale interactie tussen verschillende bevolkingsgroepen te bevorderen onzinnig (Van Kempen & Van Beckhoven, 2002).

Uit onderzoek van Van Kempen en Van Beckhoven (2002) bleek dat met name de bewoners die voor de herstructurering al in de buurt woonden hun sociale contacten binnen de buurt hadden. De nieuwe bewoners in de wijk hadden meer contacten buiten de buurt. Ditzelfde gold voor de binding met de buurt; die was voor de oude bewoners sterker dan voor de nieuwe bewoners. Opvallend hierbij is dat het inkomen van de bewoners hierbij nauwelijks invloed had, woonduur des te meer. Atkinson en Kintrea (2000) maken nog het onderscheid tussen huurders en wooneigenaren; ook hier bleken de huurders, die veelal langer woonachtig in de buurt waren dan wooneigenaren, meer binding te hebben met de buurt. Dit kwam mede doordat de huurders binnen de buurt geconcentreerd in woonblokken wonen (Atkinson & Kintrea, 2000).

Een ander belangrijk aspect van de buurt is het gebruik van de voorzieningen door de inwoners. Meer diverse wijken zouden er toe moeten leiden dat er meer en betere voorzieningen naar de wijk komen of behouden blijven. Dit zou bijdragen aan de sociale binding met de buurt, de voorzieningen vervullen immers ook een sociale functie. Zo zijn voorzieningen plaatsen waar buurtbewoners elkaar tegen kunnen komen en er dus sociale interactie kan plaatsvinden. Echter blijkt dat veel nieuwkomers hun boodschappen buiten de eigen buurt doen (Bolt & Van Kempen, 2013). Daarnaast geldt voor veel nieuwkomers dat zij hun vrijetijd activiteiten ook buiten de eigen wijk doen, in tegenstelling tot de oorspronkelijke bewoners. In die zin kan het ruimtelijk gedrag van verschillende bewoners de kans op ontmoetingen beïnvloeden.

2.4.2 Ruimtelijke buurtpercepties.

Naast het feit dat er geen eenduidigheid is over het belang van de buurt voor verschillende bewoners is er ook geen eenduidigheid over hoe bewoners de omvang van hun buurt ervaren. Bewoners in een buurt kunnen verschillende ideeën hebben over de grootte van hun buurt of de precieze grenzen hiervan. Uiteraard zijn er de administratieve grenzen, zoals door de gemeente opgesteld, maar ook fysieke grenzen spelen een rol. Hierbij kan gedacht worden aan doorgaande autowegen, parken of water in de buurt. Voor bewoners spelen de administratieve grenzen in het dagelijkse leven nauwelijks een rol, ze zijn immers abstract. Zo kunnen buurten volgens Atkinson & Kintrea (2001) ook bestaan uit overlappende sociale netwerken die wijkgrenzen overschrijden. In die zin biedt het concept van de buurt kansen en beperkingen (Ruming, Mee & McGuirk, 2004).

Uit twee eerdere studies is dan ook gebleken dat buurtbewoners zelf hun buurt vaak kleiner afbakenen dan de administratieve grenzen bepalen. Veelal bestond de buurt volgens haar bewoners enkel uit de directe leefomgeving (Kaal, Vanderveen & McConnell, 2008). Talen (1999) stelt dat de sociale verbondenheid van bewoners in de buurt ook van invloed is op betrokkenheid bij de buurt, en in die zin op hun beeld van de eigen buurt. De fysieke omgeving speelt hierbij in haar ogen een minder grote rol. In haar ogen koppelen bewoners eerder hun beeld van de buurt aan de bewoners die zij kennen (Talen, 1999).

Volgens Van Grondelle en Van Gent (2014) begrenzen buurtbewoners hun wijk eerder op basis van hun beeld van de buurt en haar bewoners. Deze percepties ontstaan bijvoorbeeld doordat mensen hun buurtgenoten en plaatsen categoriseren in sociale zin. Dit kan bijvoorbeeld op basis van afkomst, status of inkomen zijn (Van Eijk, 2011). Op deze manier krijgen bepaalde delen van de buurt bijvoorbeeld een reputatie, al dan niet goed of slecht. In die zin ontstaan er symbolische scheidingslijnen in de buurt die van invloed kunnen zijn op de sociale samenhang in de buurt (Van Grondelle & Van Gent, 2014). Bewoners besluiten op basis van deze kennis welke delen van de wijk wel en niet bij hun buurt horen.

Juist deze symbolische scheidingslijnen zijn volgens Van Eijk (2011) belangrijk in gemengde buurten. Deze scheidingslijnen zijn geen harde grenzen in de zin van af- of buitensluitende obstakels zoals trainrails of water, die ruimtelijke bewegingen duidelijk beperken of beïnvloeden. Desalniettemin speelt de fysieke omgeving wel een rol. Zo kan een doorlopende straat een symbolische grens zijn maar ook een verandering in bebouwing. Hierdoor kunnen deze grenzen, hoewel overkomelijk, van invloed zijn op de ruimtelijke bewegingen van bewoners in de buurt; bijvoorbeeld het besluit om een bepaalde straat te vermijden. Ook kunnen deze symbolische scheidingslijnen gelijk liggen met de ligging van type woning, bijvoorbeeld koop- en sociale huurwoningen. Ze zijn dus belangrijk voor de 'mental map' die bewoners hebben van hun eigen buurt.

Doordat de bewoners de buurt anders indelen en ervaren kan dit hun ruimtelijk gedrag beïnvloeden. Dit kan tot gevolg hebben dat bewoners langs elkaar heen gaan leven, simpelweg omdat zij niet op dezelfde plaatsen komen. Hierdoor wordt de kans op onderling contact tussen verschillende bewoners kleiner.

2.5 Lichte sociale interactie.

2.5.1 Vier dimensies van publieke familiariteit.

Zoals eerder vermeld, wordt er in de wetenschappelijke literatuur over de gevolgen van herstructurering voornamelijk gekeken naar relatief zwaarwegende sociale concepten zoals sociale cohesie en sociaal kapitaal. Hierdoor wordt er voornamelijk gekeken naar intensievere contacten die bewoners onderling in de wijk hebben in de vorm van vriendschappen en kennissen. In veel onderzoeken bleken deze intensieve contacten tussen bewoners weinig aanwezig te zijn waardoor de onderzoeksresultaten vaak tegenvielen (Blokland, 2008). Ondanks deze tegenvallende resultaten is er in verhouding weinig aandacht besteedt aan de alledaagse sociale contacten die bewoners in de wijk opdoen. Deze vorm van sociale interactie tussen bewoners staat ook wel bekend als publieke familiariteit. Kleinhans (2005) heeft publieke familiariteit verdeeld in vier dimensies; elkaar tegen het lijf lopen, herkennen, sociale plaatsing en voorspelbaarheid.

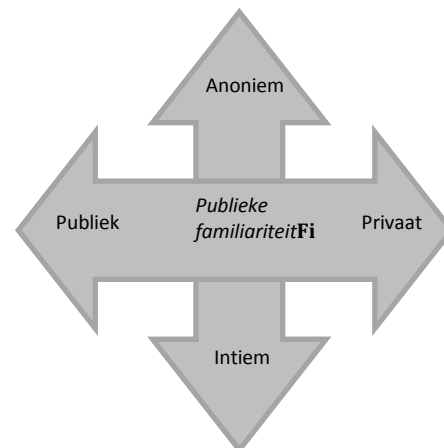
Elkaar tegen het lijf lopen.

In 1973 duidde Granovetter in zijn artikel "*The Strength of Weak Ties*" op het belang van zwakke banden tussen mensen, nog interessanter is zijn vermelding van de zogenaamde afwezige banden. Banden tussen bewoners zonder enige, op het oog, significante waarde (Granovetter, 1973; Soenen, 2001, 2006). In feite zit er achter deze banden tussen mensen geen betekenis, maar zorgen ze wel voor een zekere onderlinge herkenning. Deze contacten, door Blokland (2009a; 2009b) ook wel publieke familiariteit genoemd, kunnen zich op verschillende manieren uiten. Zo is een praatje op straat, bij de bushalte of in het een park een vorm van publieke familiariteit. Maar ook enkel het gedag zeggen van andere bewoners of observeren van andere bewoners (Soenen, 2006). Valentine

beschrijft hoe kleinschalige vormen van sociaal gedrag, zoals het openhouden van een deur of het naast elkaar zitten in het openbaar vervoer, leiden tot een wederzijdse herkenning tussen mensen; een zekere saamhorigheid (Valentine, 2008).

Publieke familiariteit omvat in feite dus de lichte sociale interacties in de openbare ruimte tussen de bewoners in de wijk. Het observeren, categoriseren en inschatten van anderen is een vast onderdeel van dagelijkse ontmoetingen. Mensen heroverwegen continu hun relatieve positie ten opzichte van anderen in de openbare ruimte (Blokland, 2009a). Bij publieke familiariteit gaat het om ongeplande ontmoetingen tussen bewoners die; bekend met elkaar zijn/ niet zo bekend met elkaar zijn/ helemaal niet bekend met elkaar zijn (van Eijk & Engbersen, 2011). Het idee achter publieke familiariteit is dat deze lichte vormen van sociale interactie tussen bewoners bijdragen aan het gevoel van 'thuis' zijn in wijk. Volgens Blokland wordt publieke familiariteit tussen twee dimensies op gedaan door bewoners.

Figuur 2.2: Dimensies publieke familiariteit.

Bron: Blokland, 2008.

Enerzijds is publieke familiariteit afhankelijk van de toegankelijkheid van plaatsen in de buurt, waarbij als uiterste de private en publieke ruimte bestaan. Hierbij gaat het om de vraag waar de ontmoetingen plaatsvinden; plaatsen waar iedereen mag komen of plaatsen waar niet iedereen welkom is. Zo is de straat of het park publieke ruimte, en bijvoorbeeld de eigen woning privaat (Blokland, 2008). Ook zijn er semipublieke ruimtes zoals winkels.

Anderzijds heeft publieke familiariteit betrekking op de privacy van bewoners. Dit heeft te maken met hun opstelling ten opzichte van anonimiteit en intimiteit; in hoeverre we informatie afgeven of ontvangen van anderen. Over deze informatie hebben we niet altijd controle. Het gaat hier bijvoorbeeld om het signaal wat je uitzendt door middel van je voorkomen en hoe je hierdoor overkomt op anderen. Echter kan je deze informatie wel sturen, zeker tijdens anonieme ontmoetingen. Je kunt immers zelfs bepalen of je wel of niet een praatje maakt en hoeveel informatie je dan vrij geeft (RMO, 2005).

Sociale plaatsing & herkennen.

Gaandeweg kan er door herhaalde ontmoetingen tussen bewoners publieke familiariteit worden opgebouwd binnen deze twee dimensies. Publieke familiariteit speelt zich af in het midden van de twee dimensies, en bevindt zich in die zin tussen anonimiteit en intimiteit enerzijds en publieke en private ruimte anderzijds. In het uiterste geval verschuiven contacten tussen bewoners vanuit de anonieme sfeer richting de intieme sfeer en vanuit de publieke ruimte naar de private ruimte; bewoners worden vrienden en kennissen. Wanneer dit zou gebeuren is er geen sprake meer van publieke familiariteit, de banden zijn daarvoor te intensief geworden. Voor publieke familiariteit is deze toenadering dus geen vereiste, het gaat er meer om dat bewoners met behulp van publieke familiariteit een kader creëren waarin zij zichzelf en andere bewoners kunnen plaatsen. Op die manier kunnen bewoners vertrouwen met elkaar opbouwen en de buurt doordat zij een beeld ontwikkelen van hun buurtgenoten (Blokland, 2009b).

Publieke familiariteit helpt bewoners zich sociaal te kunnen identificeren ten opzichte tot andere bewoners. Voorwaarde voor dit proces is wel dat er sprake moet zijn van herhaald contact, bewoners moet elkaar gaan herkennen (Van den Herrewegen, 2008). Blokland (2009a) citeert Stanley Milgran hierin, die het over 'bekende vreemden' heeft; *"familiar strangers; (...) the person who is not "personally known" but, because of a shared daily path or round, is recognizable"*. Een bekende vreemde is dus iemand die we bijvoorbeeld dagelijks tegenkomen in de bus en herkennen maar niet direct interactie mee hebben. Hierbij is wel sprake van een relatie; wanneer de bekende vreemde afwezig is in de bus valt dit op (Paulos & Goodman, 2004). Door deze bekende vreemden in de buurt en het sociale identificatiekader wat publieke familiariteit biedt kunnen de gevoelens van thuis zijn in de wijk bevorderd worden, wat voor een prettigere woonbeleving zorgt. Het herhaald tegenkomen van andere bewoners in de openbare- of semi openbare ruimte in de wijk leidt, naast herkenning, tot de perceptie van vertrouwen en veiligheid (Valentine, 2008). Hoewel bewoners elkaar persoonlijk niet kennen vormen zij zich op basis van aannames en verwachtingen een beeld van elkaar.

Voorspelbaarheid.

Valentine (2008) stelt echter wel dat omgang met andere mensen in de publieke ruimte meestal een bepaald normatief gedrag met zich mee brengt. Het groeten van andere bewoners op straat of het openhouden van een deur zijn vormen van beleefdheid of etiquette. Deze manieren van omgang met elkaar worden wederzijds verwacht en zijn onderdeel van de 'ongeschreven regels' in de buurt (Adriaanse, 2004). Volgens Valentine moet deze tolerantie echter niet verward worden met wederzijds respect. Zeker in wijken waar sprake is van diversiteit tussen bewoners kan het publieke en private gedrag van bewoners volgens haar verschillen (Valentine, 2008). Hiermee bedoelt zij dat bewoners zich in de openbare ruimte anders gedragen dan wanneer zij thuis zijn. Zo kan een bewoner er racistische denkbeelden op na houden maar besluiten dit niet in het openbaar te ventileren. Hierdoor is zijn gedrag in het openbaar anders dan privé. Hoewel eerder al naar voren kwam dat stigma's binnen de buurt de sociale interactie tussen verschillende buurtbewoners kan beperken stelt Valentine dat dit in de dagelijkse omgang niet uit hoeft te maken. In die zin kunnen bewoners zich in de openbare ruimte politiek correct gedragen.

Volgens Blokland (2009a) kan desondanks publieke familiariteit worden opgebouwd. Het gaat immers om het beeld van anderen in de openbare ruimte en de inschattingen die op basis daarvan worden gemaakt. Hoe mensen zich achter hun eigen voorkeur gedragen heeft dan dus geen invloed op de publieke familiariteit. Bovendien is wantrouwen ten opzichte van anderen ook een vorm van publieke familiariteit (Blokland, 2009). Op die manier weten bewoners immers waar ze aan toe zijn doordat de 'mistrust' afneemt (Gesthuizen & Veldheer, 2009). Wel moet hierbij gesteld worden dat een dergelijk negatief beeld voor intensievere sociale banden wel een barrière kan vormen.

2.5.2 Publieke familiariteit als katalysator voor contact.

Publieke familiariteit voegt in eerste instantie niet veel toe aan meetbare concepten zoals; 'het aantal kennissen in de wijk' of andere variabelen die veelal gebruikt worden in onderzoek naar sociale cohesie (Blokland, 2008). Hoewel zulke ontmoetingen daardoor nietszeggend lijken, dragen zij wel bij aan het vermogen van bewoners hoe om te gaan met diversiteit. Met name in gemengde wijken na herstructurering is dit in een interessant concept doordat de sociale structuur in de wijk is veranderd. Veelal is er na de herstructurering sprake van een grotere diversiteit onder bewoners op basis van inkomen, woonbezit en etniciteit (Van Eijk & Schreuders, 2011). Enerzijds is de

bestaande publieke familiariteit hierdoor veranderd, er is immers een verhuisdynamiek op gang gekomen. Anderzijds kan publieke familiariteit er aan bijdragen dat de bewoners zich na de herstructurering sneller thuis gaan voelen. Juist doordat er sprake is van een diverse samenleving kunnen lichte interacties en het herhaald tegenkomen van dezelfde bewoners in de wijk bijdragen aan een betere sociale menging (Van Eijk & Schreuders, 2011). Van den Herrewegen (2008) stelt dan ook dat; *“sterke sociale bindingen en duurzame affectieve relaties zijn geen noodzakelijk gegeven voor een positieve beleving van stedelijkheid”* (Van den Herrewegen, 2008). In die zin kan publieke familiariteit tussen bewoners een belangrijke rol vervullen in de woonbeleving van bewoners in de wijk.

Uit recentelijk onderzoek is gebleken dat bewoners die in een gemengde wijk wonen uiteindelijk toleranter zullen zijn tegenover minderheden dan bewoners die in een autochtone wijk wonen. Uit zeven studies bleek dat de houding van mensen ten opzichte van andere bevolkingsgroepen milder wordt wanneer zij in een gemengde wijk wonen. Dit zou al enkel komen door het zien van positieve contacten van buurtgenoten met andere bevolkingsgroepen in de wijk (Christ et al, 2014). Volgens de onderzoekers zou het bijdragen aan het ontstaan van passieve tolerantie tussen verschillende bevolkingsgroepen. Dit betekent dus dat bewoners door middel van observatie, een vorm van publieke familiariteit, al beter met elkaar om zouden gaan. Dit onderzoek onderschrijft dus het belang van ontmoeten in de wijk en het in contact laten komen van verschillende bewoners in de buurt.

Het ontstaan van publieke familiariteit tussen bewoners kan volgens verschillende auteurs leiden tot het ontwikkelen van sociaal kapitaal. Kleinhans (2005) stelt dat publieke familiariteit kan dienen als de sociale context waarbinnen het sociaal kapitaal kan worden opgedaan. Hij stelt dat wanneer bewoners profijt hebben van publieke familiariteit, bijvoorbeeld door gezamenlijke initiatieven, dit de opmaat kan zijn voor het ontwikkelen van sociaal kapitaal voor bewoners. Dit zijn volgens Kleinhans vooral zaken die zich afspelen; *‘in het schemergebied tussen sociale interacties en sociale netwerken’* (Kleinhans, 2005). In dit schemergebied zou dus sprake zijn van een overgang van familiariteit naar sociaal kapitaal. Blokland (2008) erkent dat publieke familiariteit de basis kan zijn voor intensievere contacten maar stelt tegelijkertijd dat dit niet overschat moet worden. Volgens haar is het organiseren van netwerken met andere bewoners, ook al zijn de juiste personen bekend, nog niet zo eenvoudig. Zeker omdat volgens Blokland de netwerken van mensen, ook in een gemengde buurt, vooral bestaan uit mensen die op henzelf lijken (Blokland, 2008). Desondanks is het ontmoeten van anderen wel een van de voorwaarden voor het ontstaan van gemeenschappen, echter hoeft dit dus niet per definitie te leiden tot meer sociaal kapitaal.

2.5.3 Plaatsen voor lichte sociale interactie.

In William H. Whyte's klassieke werk, *“The Social Life of Small Urban Spaces”* (1980), wordt het belang van de openbare ruimte voor ontmoetingen al benadrukt. Hierbij is vooral aandacht voor het ontwerp van de openbare ruimte; wat maakt sommige openbare plaatsen nou aantrekkelijk? Dit geldt ook voor publieke familiariteit, waarbij het draait om ontmoetingen tussen bekenden, vreemde bekenden of vreemden in de openbare ruimte. Terugkoppelend naar de twee dimensies van publieke familiariteit, toegankelijkheid en privacy, heeft deze paragraaf meer betrekking op de toegankelijkheid; waar komen mensen elkaar tegen?

Volgens Van Eijk & Engbersen (2011) liggen de mogelijkheden om medebewoners in de buurt te ontmoeten in eerste instantie in de beschikbaarheid en het gebruik van voorzieningen in de wijk. Völker, Flap & Lindenberg (2007) voegen hier de hoeveelheid

faciliteiten aan toe; hoe meer faciliteiten, hoe meer ontmoetingen. Echter, door de veranderde functie van de buurt in de laatste jaren, waarbij de overlap tussen werk, wonen, buurt en vrij tijd steeds minder is zijn de dagelijkse paden van bewoners ook veranderd (Van Eijk & Engbersen, 2011). Enerzijds zijn er volgens van Eijk dus minder mogelijkheden om medebewoners te ontmoeten in de wijk doordat de wijk minder centraal in het leven staat van veel bewoners of alleen voor bepaalde bewoners (Bolt & Van Kempen, 2011). Dit wordt onderstreept door Völker, Flap & Lindenberg (2007) die het belang van de hoeveelheid tijd dat bewoners in de buurt doorbrengen benadrukken als voorwaarde voor het ontstaan van gemeenschappen. Mede daarom zijn de vluchtige, lichte interacties in de openbare ruimte, en waar deze dan wel plaatsvinden interessant.

Verschillende studies hebben getracht aan te geven wat goede plaatsen zijn voor lichte, sociale interacties tussen bewoners. Blokland (2008) benadrukt vooral het belang van ongeorganiseerde plaatsen in de buurt in tegenstelling tot georganiseerde plaatsen zoals kerken, moskeeën en verenigingen. Dit omdat georganiseerde plaatsen toch veelal mensen trekken met vergelijkbare eigenschappen en ideeën. Ongeorganiseerde plaatsen zijn hierdoor 'democratischer'; ze bieden de vrijheid om te gaan waar en wanneer je wilt (Blokland, 2008). In het onderzoek van Soenen (2006), waar gekeken wordt naar 'het kleine ontmoeten', ligt de aandacht op winkels en het openbaar vervoer. Dit zijn voorbeelden van informele publieke- en semipublieke ruimtes die een zekere vrijheid bieden en veel verschillende mensen aantrekken. Hierdoor lenen deze ruimtes zich goed voor ontmoetingen met andere mensen.

Voorkomend uit Whyte's (1980) werk, noemen Van Eijk & Van Engbersen (2011) vier aspecten die succesvolle publieke ruimten moet bezitten:

- Gebruik: Mensen zijn actief bezig in de openbare ruimte bijvoorbeeld voor ontspanning ten behoeve van verplaatsing.
- Toegankelijkheid: De openbare ruimte moet goed bereikbaar zijn, bijvoorbeeld te voet of met openbaar vervoer.
- Comfort: De openbare ruimte moet aantrekkelijk zijn en netjes onderhouden. Ook moet de reputatie goed zijn.
- Sociabiliteit: De openbare ruimte moet uitnodigen tot interactie en uitnodigend zijn.

Deze vier aspecten zijn voornamelijk bruikbaar wanneer er gekeken wordt naar vaste, geplande openbare ruimte zoals parken of pleintjes. Deze aspecten kunnen ook deels gelden voor semipublieke ruimte zoals kapsalons, huisartsenposten of winkelcentra (Van Eijk & Schreuders, 2011). Zo zijn voorzieningen als kapsalons vaak voorzien van wachtruimten en lenen zich daarom goed voor lichte, sociale interacties met de kapper maar ook met andere klanten. Ook wanneer dit niet het geval is wordt er nog steeds publieke familiariteit opgedaan door observatie, zeker wanneer voorzieningen een redelijk vast klantenbestand hebben (Blokland, 2008). Ook winkelcentra en scholen zijn afgebakend in de zin dat ze verschillende soorten mensen in een beperkte ruimte bij elkaar brengen en op die manier interactie uitlokken (Soenen, 2006). Hierbij hebben scholen een nog grotere mate van herhaling, zeker wanneer de kinderen worden weggebracht en opgehaald. Uit onderzoek van Blokland (2009b) bleek dan ook dat bewoners die regelmatig hun kinderen naar school brachten of vaste winkels in de buurt bezochten een beter gevoel van veiligheid hebben. Voornamelijk omdat zij veel op dezelfde plekken kwamen waarbij zij veel dezelfde mensen tegenkwamen (Blokland, 2009b).

Openbare ruimtes zoals de stoep en het openbaar vervoer zijn echter ook interessant. Dit komt omdat zij zich bevinden in de grootste openbare ruimte in de buurt; de straat

(Mehta, 2009). De meeste buurten worden immers doorkruist door straten, met bijbehorende stoep, en bijvoorbeeld bus- en tramlijnen. In feite hebben beide plaatsen geen ontmoetingsfunctie, maar een verplaatsing functie (Blokland, 2008). Hierdoor is het ontmoeten van mensen zelden gepland en juist daarom lenen zij zich goed voor vluchtige, sociale interacties. Talen (1999) stelt daarom dat de straten moeten worden beschouwd als meer dan plaatsen tussen gebouwen. Volgens haar moeten bewoners gemotiveerd worden om straten te gebruiken aangezien de straat zich goed leent voor allerlei activiteiten. De kans op ontmoetingen wordt volgens haar ook vergroot door het gebruik van straten (Talen, 1999). Blokland onderschrijft dit in haar onderzoeken, zij benadrukt vooral de kracht van herhaling in ontmoetingen. Zo maken veelal dezelfde mensen gebruik van een stuk straat op weg naar voorzieningen of naar werk. Hierdoor wordt de kans groter dat bekende vreemden elkaar geregeld tegen komen en dus publieke familiariteit op te bouwen (Blokland, 2008).

Anderzijds kunnen woonblokken en straten ook beperkingen zijn voor sociale interactie. Grannis (2005) heeft de ruimtelijke spreiding van etnisch verschillende bewoners onderzocht in relatie tot aansluitende straten in een buurt. Hieruit kwam naar voren dat binnen deze gebieden veelal vergelijkbare bewoners leven en elkaar opzoeken. Het sociale leven speelt zich af op de straatjes binnen de blokken en er is weinig interactie met andere blokken, voornamelijk omdat er geen directe voetgangers verbindingen zijn. Grotere, doorgaande wegen vormen de grenzen van deze woonblokken. Daarnaast speelt afstand een minder grote rol, maar zouden bewoners eerder kijken naar wie er aan de overkant van de straat woont. Naar zijn mening zou dit ook kunnen gelden voor bewoners met verschillende sociaaleconomische achtergronden binnen een wijk. Het lijkt het aannemelijk dat deze bewoners zich ook voornamelijk op het eigen blok richten en zich minder bemoeien met andere bewoners in andere blokken. De kans dat deze verschillende bewoners elkaar tegenkomen op straat acht Grannis hierdoor klein. In die zin kan een monotone woningaanbod binnen een woonblok de kans op sociale interactie tussen verschillende bewoners beperken.

De Amerikaanse stadsgeograaf Emily Talen (1999) stelt dan ook dat er niet teveel verwacht moet worden van de invloed van het ruimtelijke ontwerp op het ontwikkelen van sociale banden tussen bewoners. Daarvoor is in haar ogen meer nodig. Wel kan het ruimtelijke ontwerp de kans vergroten dat bewoners elkaar tegen komen en eventueel contact maken. In die zin is het ruimtelijk ontwerp van de woonomgeving van invloed op de manier waarop bewoners contact met elkaar maken.

2.6 Conclusie.

In dit hoofdstuk zijn de kaders vanuit de literatuur gesteld voor het onderzoek. Allereerst zijn de beweegredenen en het nut en de noodzaak van herstructurering voor beleidsmakers in kaart gebracht. Hieruit kwam naar voren dat beleidsmaker in eerste instantie herstructurering toepassen om de concentratie van monotone bebouwing en bevolking te doorbreken. Dit doet men door middel van het differentiëren van de woningmarkt om hogere- en middeninkomens voor de buurt te behouden en aan te trekken. Aan dit beleid worden enkele positieve verwachtingen toegedicht die in de praktijk echter zelden terug te vinden te zijn. Wat dat betreft is er vanuit wetenschappelijke hoek de nodige kritiek op het herstructureringsbeleid. Ook termen als sociale cohesie of sociaal kapitaal bleken moeilijk meetbaar of nauwelijks aanwezig in herstructureringswijken. Hierdoor blijven volgens onderzoekers de veronderstelde positieve gevolgen uit aangezien sociale interactie hier een essentieel onderdeel van is.

Duidelijk is in ieder geval dat het herstructureringsbeleid tot meer diverse wijken qua sociaaleconomische samenstelling leidt. Over het belang van de buurt voor de bewoners

is geen eenduidigheid in de literatuur. Wel kwam naar voren dat buurt voor sommige bewoners belangrijker is dan andere. Zo zijn bewoners met een lager inkomen of lagere opleiding vaak meer betrokken bij de buurt dan bewoners met een hoger inkomen of hogere opleiding. Dit zijn dan ook veelal de bewoners die in sociale huurwoningen woonachtig zijn. De woontijd in de buurt speelt hierbij ook een belangrijke rol. Daarnaast kwam naar voren hoe het beeld van de bewoners van hun eigen buurt, in ruimtelijke zin, kan verschillen. Uit de literatuur werd duidelijk dat bewoners hun buurt koppelen aan zowel fysieke als symbolische scheidingslijnen, en dat zij lang niet altijd de administratieve grenzen aanhouden. Daarnaast spelen de sociale contacten die zij hebben in de buurt ook een rol bij hun beeld van de buurt. Maar ook hun mening over andere bewoners of andere straten speelt een rol bij de perceptie van de eigen buurt. Bewoners baseren hun beeld van de buurt dus op basis van verschillende factoren.

Voor het ontstaan van sociale interactie tussen buurtbewoners kwamen een aantal voorwaarden naar voren. Zo dient er vaak sprake te zijn van een gemeenschappelijk goed tussen bewoners, iets waardoor bewoners zich met elkaar kunnen verbinden. Daarnaast kan een negatief beeld, in de vorm van een stigma, een barrière vormen voor sociale interactie. Het is daarom zinvol om het beeld van bewoners ten opzichte van elkaar te onderzoeken. Ook de indeling van de wijk, gevormd door de herstructurering, is interessant om in ogenschouw te nemen. De (semi-)openbare ruimte, in de vorm van voorzieningen en straten is in principe de facilitator voor sociale interactie. Daarom is het van belang te onderzoeken hoe en waar bewoners zich verplaatsen in de buurt.

Om de sociale interactie in de buurt beter te duiden is het concept publieke familiariteit uitgewerkt. Hiermee worden de vluchtige, lichte, sociale interacties bedoeld tussen bewoners. Deze interacties kunnen zich op allerlei plaatsen in de wijk voordoen tussen allerlei verschillende bewoners. De kracht van publieke familiariteit is dat het geen diepgang vereist in het sociaal contact, enkel het kennen en herkennen van andere buurtbewoners. Wel is een zekere mate van herhaling vereist voor het ontwikkelen van publieke familiariteit, bewoners moet elkaar met een zekere regelmaat ontmoeten. Deze lichte, vluchtige sociale interacties kunnen bijdragen aan het onderlinge vertrouwen tussen buurtbewoners en daarmee aan hun woonbeleving.

3. METHODOLOGIE.

3.1 Inleiding.

Om de hoofdvraag te beantwoorden is het van belang een goede onderzoeksmethode te kiezen. Voor dit onderzoek is gekozen voor een kwalitatieve methode in de vorm van interviews. Daarnaast is aan de participanten gevraagd twee kaarten van de wijk in te tekenen die hun perceptie van de buurt en hun ruimtelijk gedrag visualiseren. Voorafgaand aan het daadwerkelijke onderzoek heeft er een literatuurstudie plaats gevonden, welke in het vorige hoofdstuk aan bod is gekomen. Hierin zijn de gevolgen van herstructurering en de vermeende positieve gevolgen in kaart gebracht. Ook zijn relevante concepten met betrekking tot sociale interactie, zoals publieke familiariteit, uitgewerkt met als doel deze concepten beter te begrijpen. Het is immers van belang goed op de hoogte te zijn van de sociale dynamiek die van betekenis kan zijn in een herstructureringswijk. Dit is nodig om het onderzoek zo goed mogelijk richting te geven.

Zoals gezegd bestaat de bulk van het onderzoek uit kwalitatief onderzoek in de vorm van diepte-interviews en ingetekende kaarten. Hiermee is er gekozen voor verschillende methodes opdat er een compleet beeld ontstaat van de ervaringen van de bewoners in Spoorwijk met betrekking tot sociale interactie en herstructurering. De keuze voor kwalitatief onderzoek komt enerzijds voort uit de wens van de gemeente om de herstructurering in de stad vanuit een ander perspectief te bekijken. Eén van de kritiekpunten op de eerder uitgevoerde Barometers Herstructurering is dat ze erg kwantitatief gestoeld zijn. Hoewel hier erg interessante informatie uit voort is gekomen blijft het wel enigszins aan de oppervlakte met betrekking tot de ervaringen en gevoelens van de bewoners in een herstructureringswijk.

Kwalitatief onderzoek is in die zin bruikbaar om een vollediger beeld te schetsen van het probleem en geeft de mogelijkheid om 'dieper' te gaan (Bryman, 2012, p.36). Daarnaast kunnen de motivaties en drijfveren van participanten met behulp van kwalitatief onderzoek onderzocht worden. Hierdoor ontstaat er een breder beeld van wat er leeft onder bewoners in een herstructureringswijk. Kortom; kwantitatief onderzoek is sterk in het herkennen en aanduiden van verschijnselen terwijl kwalitatief onderzoek meer mogelijkheden geeft om de 'waarom' vraag te beantwoorden. Hierdoor kan meer inzicht verkregen worden in het gevoel van mensen bij herstructurering en de band die zij met de buurt en met elkaar hebben. In die zin kan dit onderzoek dan ook gezien worden als een aanvulling op het bestaande kwantitatieve onderzoek.

3.2 Gebruikte methoden & verzameling.

3.2.1 Interviews.

Om de sociale dynamiek in de buurt te onderzoeken is er allereerst gekozen voor diepte-interviews. Door het doen van diepte-interviews is het mogelijk om dieper in te gaan op de verschillende aspecten rond de probleemstelling. Tijdens de interviews is er gekozen voor een semigestructureerde methode. Dit betekent dat er geen sprake is van een vaste vragenlijst maar dat er geïnterviewd is aan de hand van een topiclijst. Op de topiclijst staat een overzicht van de belangrijkste onderwerpen die zijn aangesneden tijdens het interview. Hierdoor is er de mogelijkheid om door te vragen wanneer dat nodig werd bevonden en te anticiperen op de gegeven antwoorden. Het voordeel hiervan is dat je onderwerpen waarover participanten veel te zeggen hebben verder kunt uitdiepen. Een ander voordeel is dat er met behulp van de topiclijst geen vaste volgorde van

onderwerpen is vereist, hierdoor verloopt het gesprek natuurlijker (Boeije & 't Hart, 2009, p. 268).

3.2.2 Mental maps.

Aansluitend op het interview is de ruimtelijke perceptie van de participant onderzocht. Dit is gedaan met behulp van kaarten van de buurt en de omliggende omgeving. Allereerst is er aan de participanten gevraagd hun buurt in te tekenen op een ruime kaart van Spoorwijk. Dit is interessant aangezien de begrenzing van een bewoner van een buurt kan afwijken van hoe de grenzen zijn gesteld door beleidsmakers. Daarnaast kunnen de buurtpercepties van verschillende bewoners ook verschillen. De buurt en de perceptie hiervan is dan ook geen eenduidig concept, zoals in de literatuurstudie al naar voren kwam. Enerzijds is de fysieke afbakening van de wijk van belang, anderzijds ook de sociale verschijnselen in de buurt. Een negatief beeld van een bepaald aantal straten kan er immers toe leiden dat bewoners dit stuk vermijden of zich niet willen associëren met dat gedeelte van de buurt. Ook heeft de herstructurering in Spoorwijk gezorgd voor herindeling van sommige straten in de wijk. Dit kan ook van invloed zijn op de perceptie van de bewoners.

Naast het in kaart brengen van de ruimtelijke perceptie van de begrenzing van de buurt is er ook gevraagd naar de routes die participanten regelmatig afleggen in de buurt en de plaatsen die zij bezoeken. Bijvoorbeeld de routes naar werk of naar de voorzieningen. Met behulp van deze informatie kan het gebruik van de buurt door de participanten beschreven worden. Hierdoor kan er enerzijds een beeld worden geschetst van het gebruik van de wijk door verschillende bewoners en anderzijds kunnen de plaatsen voor mogelijke ontmoetingen tussen bewoners in kaart worden gebracht. Maar ook de plaatsen waar bewoners elkaar niet ontmoeten komen hierdoor in beeld, er moet immers wel sprake zijn van overlap in het gebruik van de wijk tussen verschillende bewoners om elkaar te kunnen ontmoeten.

3.2.3 Benadering participanten.

De interviews zijn gehouden onder de bewoners van Spoorwijk in Den Haag. Om een compleet mogelijk beeld te kunnen schetsen van de buurt was het van belang bewoners uit verschillende bevolkingsgroepen te spreken. Aangezien het onderzoek zich voornamelijk richt op de verschillende bewoners in de buurt op basis van hun sociaaleconomische status, is in het zoekproces voornamelijk onderscheid gemaakt tussen bewoners met een koopwoning en bewoners met een sociale huurwoning.

Om de verschillende bewoners te benaderen zijn er meerdere methoden gebruikt. Allereerst is er een brief verzonden naar bewoners in de nieuwbouwwoningen die bij een eerdere enquête hebben aangegeven vaker mee te willen doen aan onderzoek. Dit leverde enkele participanten op. Vervolgens is er via de bewonersorganisatie contact gezocht met de bewoners. Deze benadering leverde in eerste instantie weinig participanten op. Daarnaast is er voor gekozen om niet de actieve leden van de bewonersorganisatie te interviewen. Deze bewoners zijn immers nauw betrokken bij Spoorwijk en zijn daardoor geen goede weergave van de doorsnee bewoner van de wijk. Onbedoeld hadden zij met hun betrokkenheid in de buurt het onderzoek teveel kunnen sturen. Uiteindelijk zijn er twee bewoners geïnterviewd die betrokken zijn bij de organisatie in de vorm van het buurt participatie team.

De bewonersorganisatie was daarnaast nuttig in het benaderen van andere bewoners. Zo is er in de wijkkrant een bericht uitgegaan waarin de bewoners op de hoogte werden gesteld van het onderzoek. Dit heeft later in het zoekproces zijn vruchten afgeworpen.

Om op het gewenste aantal participanten te komen is besloten een doelgerichte steekproeftrekking te doen (Boeijs & 't Hart, 2009, p. 261). De data hiervoor werd beschikbaar gesteld door de gemeente Den Haag. Deze database gaf onder andere inzicht in verschillende kenmerken van bewoners in Spoorwijk, bijvoorbeeld de eigendom status van de woning, de afkomst van de hoofdbewoners en het aantal jaren dat de hoofdbewoner woonachtig is op het adres. Op basis van de verschillende kenmerken die relevant zijn voor het onderzoek zijn er vierhonderd uitnodigingsbrieven verspreid. Enkele dagen na het verspreiden van de brief zijn de betreffende bewoners persoonlijk benaderd met de vraag of zij mee willen doen met het onderzoek.

Dankzij de steekproef was het mogelijk om een goede verdeling te zoeken qua verschillende bewoners op basis van woning, straat en etniciteit. Dankzij de eerdere aankondiging in de wijkkrant en de aankondigingsbrief waren veel participanten op de hoogte van het onderzoek. Dit maakte de gesprekken aan de deur makkelijker. In totaal zijn de bewoners van zo'n 350 woningen benaderd, op verschillende tijdstippen. Doordat veel bewoners in eerste instantie niet thuis waren zijn deze woningen op een ander tijdstip wederom benaderd. Uiteindelijk zijn rond de tweehonderd bewoners aan de deur gesproken wat in een aantal gevallen resulteerde in een vervolg afspraak of een direct interview. Een groot deel van de bewoners had geen interesse om mee te doen met het onderzoek of gaf aan geen tijd te hebben. Uiteindelijk zijn er vijftwintig bewoners geïnterviewd, waarvan vierentwintig in hun eigen woning en één in het gemeentehuis.

3.2.4 De participanten.

Zoals gezegd is tijdens de selectie van de participanten rekening gehouden met de verschillende te onderscheiden groepen in de buurt op basis van hun sociaaleconomische status en in mindere mate etniciteit. Van de vijftwintig afgenomen interviews bleken er tweeëntwintig bruikbaar voor analyse. Van de overige drie interviews was de opname mislukt of was het interview van zodanig niveau dat deze niet bruikbaar was. Naast de interviews hebben de participanten ook hun perceptie van de eigen buurt en hun veel gebruikte routes en plaatsen ingetekend op de kaart. Dit leverde vijftwintig kaarten met ingetekende buurtpercepties en vijftwintig kaarten met veel gebruikte routes en plaatsen op. Deze waren allemaal geschikt voor analyse.

Uiteindelijk zijn de participanten in vier groepen in te delen, gebaseerd op het wonen in de oud- of nieuwbouw en het hebben van een koop- of sociale huurwoning. Hierdoor is de volgende verdeling gevonden:

- Zeven participanten met een koopwoning in de nieuwbouw.
- Vier participanten met een koopwoning in de oudbouw.
- Vier participanten met een sociale huurwoning in de nieuwbouw.
- Zeven participanten met een sociale huurwoning in de oudbouw.

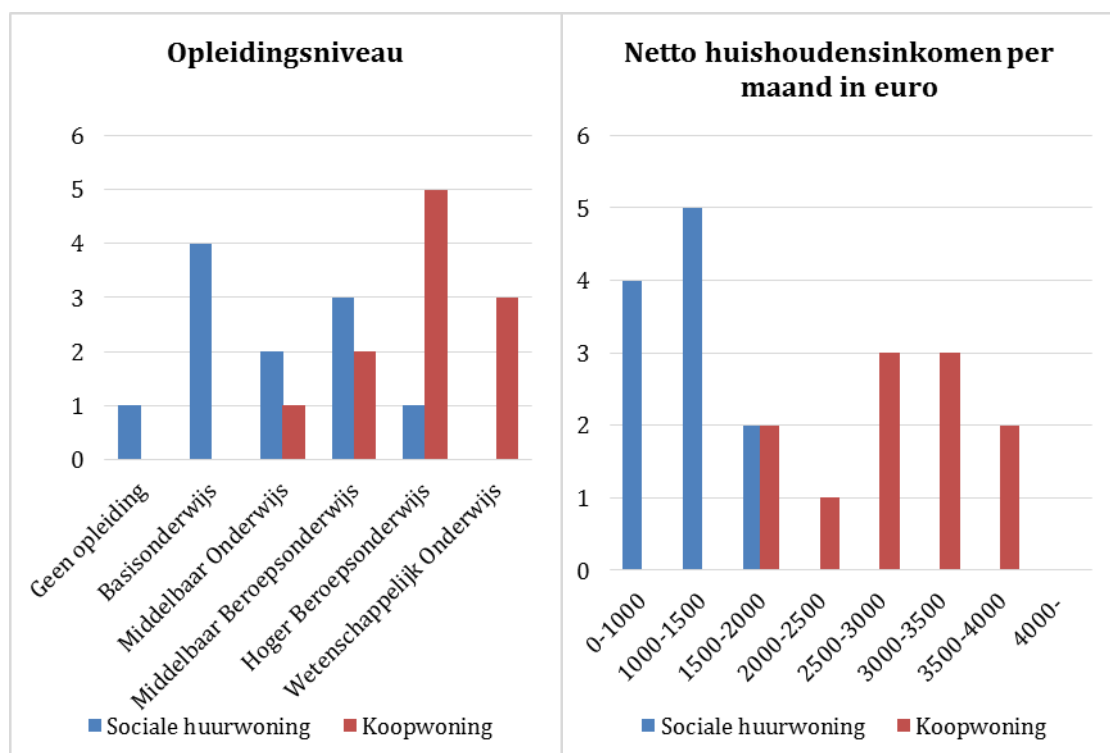
De twee grootste, en voor dit onderzoek interessantste, groepen zijn de bewoners met een sociale huurwoning in de oudbouw en de bewoners met een koopwoning in de nieuwbouw. Uit deze twee categorieën zijn dan ook de meeste participanten geïnterviewd. Hierbij is zoveel mogelijk rekening gehouden met de etnische achtergrond van de bewoners, om zoveel mogelijk verscheidenheid in het onderzoek te betrekken.

De jongste geïnterviewde participant is 28 jaar oud, de oudste participant 73 jaar. De gemiddelde leeftijd van de participanten ligt op 50,7 jaar. Opvallend is dat de oudste

gesproken bewoner ook zijn hele leven al in Spoorwijk woont en nooit uit de buurt is verhuisd. Dit geldt overigens ook voor twee andere participanten. Daarnaast zijn er nog enkele participanten die meer dan twintig jaar in de wijk wonen. Hierbij zitten zowel bewoners met een sociale huurwoning als bewoners met een koopwoning. Daarnaast zijn er twee participanten die tijdelijk de buurt hebben verlaten maar er sinds de herstructurering weer woonachtig zijn. De participant die het kortst in de wijk woonachtig is woont hier sinds 2012. Gemiddeld wonen de participanten 23,1 jaar in Spoorwijk, waarvan gemiddeld 11,2 jaar in de huidige woning. Van de tweeëntwintig participanten woonden er dertien al in Spoorwijk voordat de herstructurering werd ingezet. Drie van deze participanten zijn voor de herstructurering naar een woning buiten de buurt verhuisd en daarna weer teruggekeerd. Van de negen participanten die pas na de herstructurering in de buurt zijn komen wonen leven er zes in een nieuwbouwwoning en drie in een oudbouwwoning. Onder de participanten zijn er ook een aantal die aan hebben aangegeven binnen de buurt zelf te zijn verhuisd, sommige zelfs meerdere malen. Dit zijn dan voornamelijk de bewoners die al hun hele leven in de wijk wonen.

De participanten met een koopwoning zijn over het algemeen hoger opgeleid dan de participanten met een sociale huurwoning. Ook hebben de participanten met een koopwoning een hoger netto huishoudensinkomen per maand dan de participanten met een sociale huurwoning. In die zin is het aannemelijk om te stellen dat de participanten met een sociale huurwoning over het algemeen lager opgeleid zijn dan de participanten met een koopwoning en daarbij ook minder inkomen hebben. In dit onderzoek wordt hier dan ook vanuit gegaan.

Figuur 3.1: Opleidingsniveau/netto huishoudensinkomen & eigendom status woning.

Naast de verschillen in inkomen en opleiding zijn er ook verschillen in etniciteit tussen de participanten. Zo zijn twaalf van de participanten van autochtone afkomst en tien van allochtone afkomst. Dit is gelijk verdeeld over de participanten met koop- en sociale huurwoningen. De afkomst van de participanten speelt in dit onderzoek een

ondergeschikte rol, er wordt voornamelijk gekeken naar verschillen tussen bewoners op basis van sociaaleconomische status.

Nagenoeg elke participant gaf aan voorlopig in Spoorwijk te willen blijven wonen, slechts enkele willen verhuizen. Als reden hiervoor gaven deze bewoners veelal de kwaliteit of de grootte van de woning op. Deze participanten sloten Spoorwijk dan ook niet uit qua toekomstige woonwijk, zolang de woning maar een vooruitgang is. Spoorwijk zelf werd dan ook niet als reden genoemd voor verhuizing, in die zin lijken bewoners tevreden te zijn in de buurt.

3.2.5 Betrouwbaarheid en validiteit.

Betrouwbaarheid is voor kwalitatief onderzoek moeilijk te behalen. Zo zijn er veel onderdelen die het verloop van het onderzoek kunnen beïnvloeden en is herhaling van het onderzoek daardoor lastig (Boeije & 't Hart, 2009, p. 274). Wegens het kleinschalige karakter en de kwalitatieve insteek van dit onderzoek is er dan ook geen sprake van een representatief onderzoek. Bijvoorbeeld omdat het aantal participanten niet voldoende is vanwege praktische redenen zoals tijd en middelen. Hoewel het voornaamste gedeelte van de participanten vanuit een aselechte steekproef is benaderd geldt dit niet als representatief. Dit komt omdat er bewuste keuzes zijn gemaakt in de uiteindelijke benadering van bewoners zodat er een zo goed mogelijke verdeling kon ontstaan onder het relatief kleine aantal participanten. Wel is het benaderen van participanten op verschillende manieren en zo neutraal mogelijke wijze gedaan. Op die manier is getracht de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten. Hoewel het onderzoek in principe niet generaliseerbaar is biedt het wel inzichten voor vergelijkbare wijken in Nederland.

Er zijn ook andere aspecten die de validiteit van het onderzoek kunnen verminderen, bijvoorbeeld tijdens de interviews. Je moet als onderzoeker immers voorkomen dat je participanten woorden in de mond legt of teveel stuurt tijdens het interview. Ook kan een onderwerp als herstructurering gevoelig liggen wat bewoners kan beïnvloeden in hun antwoorden. Daarnaast wordt het onderzoek vanuit de gemeente Den Haag gedaan waardoor het mogelijk is dat participanten gewenste antwoorden geven vanuit achterliggend motief. Het zou kunnen dat bepaalde zaken worden overdreven in de hoop dat de gemeente hier op reageert. Ook zou het mogelijk kunnen zijn dat participanten het interview gebruiken om hun mening over allerlei zaken te ventileren zonder verder inhoudelijk betekenis.

Daarom was het belangrijk om tijdens de interviews zoveel mogelijk bij de inhoud te blijven en randzaken te vermijden. Om dit te ondervangen zijn de participanten aan het begin van het interview kort geïntroduceerd in het onderwerp. Op deze wijze wisten de participanten genoeg om bij de inhoud te blijven, echter wisten zij het uiteindelijke doel van het onderzoek niet. Hierdoor is getracht te voorkomen dat participanten antwoorden zouden geven die de onderzoeker in hun ogen zou willen horen. In die zin is de participant dan ook duidelijk gemaakt dat er geen goede of foute antwoorden zijn.

Aan de andere kant zouden participanten er voor kunnen kiezen niet te kritisch te zijn, aangezien het onderzoek ook hun medebewoners betreft. In die zin kan het voor sommige participanten een gevoelig onderwerp zijn. Daarom is het van belang de participanten volledige anonimiteit te garanderen opdat zij zich op hun gemak voelen en vrijuit kunnen praten. Om dit ondervangen mochten de participanten bepalen waar en wanneer het interview plaats zou vinden.

Ook de rol van de onderzoeker is belangrijk om in ogenschouw te nemen (Boeije & 't Hart, 2009, p. 274). Zo was het belangrijk dat ik mij bewust was van het feit dat ik

namens de gemeente Den Haag het onderzoek uitvoer. Dit heeft invloed op de manier waarop ik overkom op participanten en ook op mijn eigen oordeel. In die zin is het belangrijk om zo objectief mogelijk te blijven. Daarnaast speelt mijn eigen achtergrond ook een rol. Zo ben ik opgegroeid in een nette buurt in een dorpje boven Haarlem. Wijken zoals Spoorwijk staan relatief ver van mijn eigen woonomgeving af. Hoewel ik tijdens mijn studie genoeg heb rondgekeken in vergelijkbare wijken ben ik zelden in gesprek gegaan met bewoners in een dergelijke wijk. Daarom ben ik zo neutraal en objectief mogelijk de gesprekken aangegaan, waarbij ik lette op mijn taalgebruik en lichaamshouding. Zo is er tijdens de interviews voor gekozen om vaktermen te vermijden en gesprekken zo eenvoudig mogelijk te voeren. Hierdoor konden de participanten vrijuit praten zonder dat hij of zij zich geïntimideerd voelden en ontstond er een gelijkwaardig gesprek.

De meeste gesprekken verliepen dan ook heel ontspannen en prettig. Daarnaast spraken alle participanten heel open en namen zij geen blad voor de mond. Moeilijke onderwerpen werden niet geschuwd maar juist uitgebreid behandeld. In die zin was er veelal sprake van wederzijds vertrouwen en respect. Soms week het gesprek teveel af van het onderwerp, maar dankzij de topiclijst kon dit bijgestuurd worden. Zo begonnen enkele participanten over gemeentelijke zaken die niet met het onderzoek te maken hebben of beklagden zij zich of de gemeente of Vestia. Dit kon meestal snel bijgestuurd worden.

Om er zeker van te zijn dat de gekozen methode ook de gewenste resultaten oplevert is er gekozen voor een triangulaire aanpak. Allereerst zijn de thema's tijdens de interviews op meerdere manieren benaderd en is er doorgevraagd wanneer dit nodig was. Op deze wijze is geprobeerd zoveel mogelijk te weten te komen. De uitkomsten van de gesprekken zijn direct uitgeschreven zodat er inzicht ontstond in de data. Door dit consequent te doen was het mogelijk om waar nodig bij te sturen in volgende gesprekken. Daarnaast ondersteunen de ingetekende kaartjes de afgenomen interviews, waardoor de resultaten elkaar aanvullen en versterken. De analyse is gedaan met behulp van het programma Nvivo, waardoor de interviews inzichtelijk worden. Op deze wijze is zoveel mogelijk consistentie aangebracht in de uitkomsten van de interviews waardoor deze gemakkelijker geanalyseerd konden worden.

3.2.6 De data-analyse.

De interviews zijn opgenomen met behulp van een smartphone en vervolgens zo snel mogelijk getranscribeerd. Doordat het interview dan nog vers in het geheugen zit zijn moeilijk verstaanbare zinnen beter te duiden (Bryman, 2012, p. 576). Er is gekozen om de interviews woordelijk te transcriberen zodat er een goed lopend verhaal ontstond. Daarnaast zijn de onderwerpen die niet relevant waren niet getranscribeerd. Wel zijn deze weggelaten stukjes met één zin samengevat om de context te bewaren. De ingetekende kaartjes zijn gedigitaliseerd met behulp van ArcGis. Dit programma maakt het mogelijk om geografische vraagstukken te visualiseren en inzichtelijk te maken. Vervolgens kan de data hierdoor beter geanalyseerd worden. Zo was het mogelijk om de buurtpercepties van verschillende bewoners over elkaar heen te leggen waardoor verschillen en overeenkomsten naar voren komen.

De getranscribeerde interviews zijn verwerkt in het computerprogramma Nvivo. Nvivo maakt het mogelijk om de data inzichtelijk te maken door middel van het categoriseren en coderen van de interviews. Door in eerste instantie op basis van de interviews zelf te coderen kwamen verschillende thema's naar boven. Bij het coderen werd de tekst opgeknipt in fragmenten die betrekking hebben op een specifiek onderwerp. Dit proces ging door totdat er geen nieuwe thema's meer werden gevonden. Dit betekende dat het

punt van verzadiging bereikt was en er geen nieuwe informatie meer werd gevonden. Dankzij het directe coderen kwamen interessante thema's in een vroeg stadium naar boven. Dit gaf vervolgens meer sturing aan de interviews die hierna werden afgenomen. Daardoor was het mogelijk om relevante thema's verder uit te diepen en gerichter vragen te stellen. In die zin vond het interviewen en coderen gelijktijdig plaats waardoor er uiteindelijk een completer beeld ontstond (Boeije & 't Hart, 2009, p. 269).

Na het coderen breekt de volgende fase aan. Tijdens dit proces worden de gevonden thema's opnieuw ingedeeld en wordt eventuele overlap samengevoegd. Hierdoor wordt het aantal categorieën minder en wordt er een duidelijke structuur aangebracht in de data. Dit maakt de analyse vervolgens een stuk eenvoudiger. Hierdoor is een codeboom ontstaan waarin de data is ingedeeld in thema's en sub-thema's. Vervolgens kon per thema de analyse plaatsvinden en werden verschillen en overeenkomsten tussen participanten inzichtelijk.

3.3 Het Onderzoeksgebied.

3.3.1 Herstructurering in Den Haag.

Stedelijke vernieuwing, onder verschillende noemers, is al jaren onderdeel van het beleid in de gemeente Den Haag. In de laatste twintig jaar wordt herstructurering vooral ingezet als middel om het verouderde, kwalitatief slechte woningbestand in sommige voor- en naoorlogse wijken aan te pakken. In de jaren negentig nam de vraag naar ruime en kwalitatief goede woningen toe in de gemeente. Steeds meer inwoners van Den Haag verlieten daarom de stad voor een van de omliggende Vinex-locaties. Hierdoor ontstond de angst dat er leegstand zou ontstaan in het huidige woningbestand in binnenstedelijke wijken. Door herstructurering toe te passen in dergelijke wijken werd enerzijds ingezet op het kwalitatief verbeteren van het woningbestand en anderzijds op het aantrekken en behouden van midden- en hogere inkomens.

De gemeente Den Haag onderscheidt drie soorten gebieden in het herstructureringsbeleid; centrale vernieuwingsgebieden, pioniersgebieden en beheergebieden. Doordat deze gebieden van elkaar verschillen qua woningbestand en bewoners is de aanpak in elk gebied verschillend. Zo is herstructurering in de centrale vernieuwingsgebieden voornamelijk gericht op geconcentreerde grootschalige vernieuwing middels sloop van (te) kleine huurwoningen en deze te vervangen met gedifferentieerde nieuwbouw. In de pioniersgebieden is het Haagse beleid vooral gericht op het verleiden van particulieren om in hun woningen te investeren, dit gebeurt onder de noemer woninginnovatie (DSO, Staat van Herstructurering 3, 2013). Om dit te bewerkstelligen werkt de gemeente Den Haag samen met woningcorporaties en particulieren. Voor het herstructureringsbeleid ontvangt de gemeente gelden uit het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV), voorkomend uit het Grote Steden Beleid (GSB). In de beheergebieden voorziet de gemeente voornamelijk in het faciliteren van private investeringen en het beheer hiervan (Kleinegris, Kleinhans & Vermeulen, 2009).

Sinds de economische crisis van 2008 is de context waarbinnen herstructurering zich afspeelt sterk veranderd. Het tempo van de stedelijke ontwikkeling is afgenomen doordat hier steeds minder budget voor is. Zo geeft de Haagse wethouder van Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie in een brief naar de Commissie Ruimte aan dat de omvang van het ISV de laatste jaren is terug geschroefd en deze vanaf 2015 helemaal niet meer bestaat. Ook woningcorporaties in Den Haag hebben het moeilijk door de crisis en rijksmaatregelen waardoor zij minder slagvaardig zijn (Norder, 2014). In de praktijk heeft dit tot gevolg dat veel projecten zijn stopgezet of

afgeschreven, waardoor de focus van herstructurering is veranderd. Zo zal er in de komende jaren meer ingezet worden op kleinschalige projecten. Overigens betekent dat niet dat de herstructurering in Den Haag volledig stil staat. Zo is de gemeente in samenwerking met woningcorporatie Vestia in april 2014 begonnen met herstructureringsproject in Den Haag Zuidwest (Gemeente Den Haag, 2014a).

Het onderzoeksgebied voor dit onderzoek is de Haagse wijk Spoorwijk. In Spoorwijk is halverwege de jaren negentig begonnen met het herstructureren van de wijk. Dit traject is in 2009 afgerond met de bouw van de laatste woningen. Dit maakt de wijk interessant omdat bewoners hier de tijd hebben gehad gewend te raken aan de buurt en hun omgeving. De gevolgen van de herstructurering hebben in die zin tijd gehad om uit te kristalliseren. Door het grootschalige karakter van de herstructurering in de buurt is de verwachting dan ook dat er veel mutaties hebben plaatsgevonden met betrekking tot de bevolkingsopbouw en diversiteit. Dit maakt de wijk een interessante casus voor onderzoek.

3.3.2 Herstructurering in Spoorwijk.

Ligging & bereikbaarheid.

Het Haagse Spoorwijk is onderdeel van de wijk “Laakkwartier en Spoorwijk” in het stadsdeel Laak en ligt ten zuiden van het centrum van Den Haag. De naam Spoorwijk wordt ontleend aan de ligging van de wijk in de bocht van het spoortraject Amsterdam-Rotterdam. Dit traject is dan ook de westelijke afbakening van de wijk. In het noorden wordt de wijk begrensd door de Waldorpstraat en de Hildebrandstraat, in het zuiden door de Schimmelweg. De oostelijke grens van Spoorwijk bestaat uit de Van Koetsveldstraat en de Jonathanstraat. De wijk heeft een totale oppervlakte van 33,3 hectare, wat 0,39% is van de totale oppervlakte van de gemeente Den Haag (Den Haag in Cijfers, 2013).

De belangrijkste verkeersader die de wijk doorkruist is de Alberdingk Thijmstraat. Vanaf hier vertrekt bus 18 in de richtingen Rijswijk en Den Haag Centraal, ook bevindt zich aan de noordzijde van de straat tramlijn 16 in de richtingen Wateringen en Den Haag Centraal. Hier vertrekt ook tram 9 in de richtingen Vrederust en Scheveningen en bus 26 tussen Voorburg en Kijkduin. Tevens is de wijk goed bereikbaar via het spoor dankzij de nabije ligging van station Moerwijk. Hier stoppen de sprinters richting Den Haag Centraal, Roosendaal, Breda en Dordrecht. De dichtstbijzijnde snelwegen zijn de A12 richting Utrecht, de A4 richting Amsterdam/Delft en de A13 richting Rotterdam/Delft.

Geschiedenis.

Het oorspronkelijke Spoorwijk is grotendeels in de jaren dertig van de vorige eeuw gebouwd. De wijk was onderdeel van het uitbreidingsplan van Den Haag naar het model van architect en stedenbouwkundige Hendrik Berlage. De wijk is van oorsprong opgezet als een tuindorp (Ghait & Kok, 2011). Hierdoor ontstond de wijk voornamelijk uit eengezinswoningen met veel ruimte voor straten, groen en pleintjes. De combinatie van korte straatjes en lange gebogen straten zorgt ervoor dat er weinig

Foto 3.1: Spoorwijk in aanbouw, 1928.

Bron: Haagse Beeldbank, 2014.

lange zichtlijnen waren en veel beschutte plekjes (Gemeente Den Haag, 2014b). De wijk was de tweede wijk in Den Haag waar de gemeente op grote schaal sociale huurwoningen bouwde. In de volksmond stond de wijk ook wel bekend als het 'rode dorp' vanwege de vele rode dakpannen.

Waar Spoorwijk in eerste instantie bekend stond als een arbeiderswijk met een volks karakter veranderde deze reputatie in de jaren zeventig van de vorige eeuw. Veel oorspronkelijke bewoners verhuisden richting de nieuwere en ruimere flats in het nabijgelegen Morgenstond en Moerwijk of vertrokken naar randgemeenten (Van den Broeke, 2009). De toenemende welvaart na de Tweede Wereldoorlog leidde er toe dat jonge gezinnen en goed opgeleide Hagenaars de mogelijkheid hadden om de stad te verlaten. Dit was een landelijk probleem, maar Den Haag werd het zwaarst getroffen. Voor wijken als Spoorwijk betekende dit een leegloop die opgevuld werd door lage inkomensgroepen zoals gastarbeiders, Surinamers en Antilianen. Door de komst van deze laag opgeleide migranten en het behouden van andere lagere inkomensgroepen in buurt zette het verval van Spoorwijk in. De buurt raakte verloederend en de criminaliteit nam toe. Deze ontwikkelingen resulteerde dan ook in de transformatie van de wijk van volksbuurt naar achterstandswijk (De Nijs & Sillevius, 2005).

Herstructurering in Spoorwijk.

Het verval van de wijk met de daarbij behorende sociale problematiek is één van de argumenten die de herstructurering in de wijk inluidde. Het achterstallige onderhoud aan de woningen en de openbare ruimte maakte dat de wijk te boek kwam te staan als onveilig en onaantrekkelijk (Ghait & Kok, 2011). Andere problemen in de wijk, zoals de kwalitatief verouderde en monotone bouwstijl en de concentratie van lage inkomens, waren ook belangrijke argumenten voor herstructurering. Dit zijn dan ook problemen die in de Nota Stedelijke Vernieuwing (1997) worden aangemerkt als ongewenst.

Halverwege de jaren negentig van de twintigste eeuw is de herstructurering van Spoorwijk ingezet. Dit begon met de aanleg van het stadspark 'Hof van Heden' in het midden van de wijk. In die zin liep de aanleg van het park vooruit op de daadwerkelijke herstructurering. Wel werden er al 300 woningen gesloopt en 97 nieuwbouwwoningen teruggebouwd. Waarschijnlijk om de verbetering van de wijk voor de uiteindelijke ingreep al aan te tonen (Platform31, 2014). In 1999 is de wijk aangewezen als centraal vernieuwingsgebied en werd op die manier de weg vrij gemaakt voor grootschalige herstructurering. Doordat de woningmarktpositie in centrale vernieuwingsgebieden dusdanig slecht was, werd er in deze gebieden gekozen voor een vergrote en versnelde herstructurering (DSO, 2001b). Hierbij lag de nadruk op de volgende punten:

- *Het toevoegen van koopwoningen.*
- *Het toevoegen van ruime moderne sociale huurwoningen o.a. bedoeld voor specifieke doelgroepen.*
- *Het upgraden van de bestaande voorraad op strategische plekken/ soms te bewerkstelligen door verkoop van woningen aan zittende bewoners.*
- *Het terugbrengen van kleinschalige werkgelegenheid*
- *Het bieden van flankerend beheer, o.a. het opwaarderen van de woonomgeving.*

In eerste instantie draait de herstructurering dus voornamelijk om fysiek ingrijpen. Hierbij was echter ook aandacht voor de woonomgeving in de vorm van de leefbaarheid en het voorzieningenpeil. In Spoorwijk was een dergelijke aanpak ook nodig om het beleidsdoel te kunnen verwezenlijken:

“Het doel is te voorkomen dat in wijken als Spoorwijk zodanige concentraties ontstaan van mensen met weinig sociaal-culturele weerbaarheid en perspectief op de arbeidsmarkt, zorgafhankelijk en zonder positieve wijkvoorkeur, dat een armoedecultuur dreigt, die door sociaal-culturele programma’s niet meer kan worden bestreden. Wijkverbetering kan bijdragen aan een zekere verdunning van de problematiek binnen te beheersen grenzen. Bovendien draagt het bij aan het behoud van bewoners met meer perspectief, die kunnen bijdragen aan de leefbaarheid van de buurt (...), hoopt men de sociale samenhang te bevorderen en tevens deze en andere midden- en hoge inkomens te kunnen behouden voor de stad. De gemeente Den Haag rekent het immers tot haar taak om de uitstroom van midden- en hogere inkomens tegen te gaan om de vitaliteit van de stad te waarborgen” (DSO, 2001b, pp 2-3).

Om dit doel te bereiken is er gekozen voor grootschalige herstructurering in drie fases. Hierbij ging het om een sloop/nieuwbouw operatie waarbij ook de openbare ruimte werd heringericht. De drie fases zijn uitgevoerd over een periode van ongeveer acht jaar. In deze periode zouden er in eerste instantie ongeveer 1300 woningen gesloopt worden, waarna er 750 woningen teruggebouwd zouden worden. Uiteindelijk zijn 1695 woningen gesloopt en 787 teruggebouwd, dit betekent een woningvoorraad afname van 43% (DSO, 2013). De herstructurering is door de gemeente uitgevoerd in nauwe samenwerking met woningcorporatie Vestia en het architectenbureau Kuiper Compagnons. Het stedenbouwkundigplan is dan ook met al deze actoren ontwikkeld. Vervolgens is het plan gepresenteerd aan bewoners (DSO, 2001a). Bij het stedenbouwkundigplan stond het behoud van het tuindorp karakter van de wijk voorop.

Foto 3.2: Eerste Fase Spoorwijk, 2002.

Bron: WEBGis Den Haag, 2014.

De eerste fase van de herstructurering werd gestart in 2001 en richtte zich op het gebied tussen de Hildebrandstraat, Alberdingk Thijmstraat en de Vosmaerstraat. Hier zijn 412 woningen gesloopt, waarna er 274 nieuwbouwwoningen werden toegevoegd. Van deze 274 woningen vallen er 154 in het huur- en 120 in het koopsegment (DSO, 2001a). Bij de bouw van de nieuwbouwwoningen is gekozen voor een gedraaide verkaveling, zodat er in feite hofjes ontstonden en de bebouwing tevens als geluidsscherm voor het spoor dient (Ghait & Kok, 2011). De koopwoningen bleken zeer populair en in die zin was de eerste fase een goede graadmeter voor het uiteindelijke resultaat (Platform31, 2014). Het eerste hoofdstuk van de herstructurering is in 2004 opgeleverd en won in dat jaar de Nieuwe Stads prijs van Den Haag.

De tweede fase van de herstructurering startte in 2003 met de sloop van 450 woningen. Het gebied waar fase twee zich rond concentreerde wordt begrensd door de Beetsstraat, Oltmansstraat, Hasebroekstraat, Johantanstraat en Max Havelaarstraat. Daarmee vond deze ingreep plaats in het hart van de wijk. Bij het ontwerp van de bebouwing is wederom gekozen voor de stijl van Berlage. Door de woningen aaneen te laten sluiten ontstond er een goede verhouding tussen woningruimte, straat en groen. Zo is er ruimte gemaakt voor een groene strook in de Max Havelaarstraat. In totaal zijn er in fase twee 209 woningen teruggebouwd, waarvan 50 huurwoningen en 159 woningen in het koopsegment (DSO, 2003). Ook in deze fase zijn er veel koopwoningen toegevoegd, in lijn met het beleidsdoel. De tweede fase van de herstructurering is in 2006 afgerond. Deze nieuwbouwfase heeft er voor gezorgd de nog bestaande delen van de oorspronkelijke bebouwing niet meer direct op elkaar aansluiten.

Foto 3.3: Tweede Fase Spoorwijk, 2005.

Bron: WEBGis Den Haag, 2014.

Foto 3.4: Derde Fase Spoorwijk, 2007.

Bron: WEBGis Den Haag, 2014.

De derde, en laatste, fase is ingezet in 2006 en omvatte het gebied tussen de Hildebrandstraat, Vosmaerstraat, Beetsstraat en Busken Huëtstraat. In dit gebied zijn 395 woningen gesloopt. Qua bouwstijl is fase drie vergelijkbaar met fase één, hierdoor is de samenhang bij het spoor gewaarborgd. Tijdens fase drie zijn 270 nieuwbouwwoningen toegevoegd. Van deze voorraad zijn er 114 woningen bedoeld voor de koopsector en de overige 156 voor de huursector (Hilhorst, 2004). De koopwoningen zijn allen eengezinswoningen met tuin, de huurwoningen zijn etagewoningen bestaande uit vier lagen. De laatste fase, en daarmee de herstructurering van Spoorwijk, is afgerond in 2009. Op dit moment worden in een klein gedeelte van de buurt nog werkzaamheden verricht. Hier is ruimte gemaakt voor de verkoop van tien kavels waar toekomstige bewoners hun eigen woning mogen bouwen. Doordat deze kavels welstandsvrij zijn is

er veel vrijheid qua ontwerp.

Uiteindelijk is een groot gedeelte van de woningvoorraad in de buurt gesloopt en vervangen met nieuwbouw. Hierdoor verschilt het aanzicht van de woningen tussen verschillende delen in de wijk behoorlijk. De overgang van oudbouw naar nieuwbouw is bijvoorbeeld qua bouwstijl erg abrupt; er is nauwelijks sprake van een geleidelijke overgang in stijl of bouwperiode. Enkel rond het Hof van Heden staat wat nieuwbouw uit de jaren negentig. Door dit grote verschil in bouwstijl en de ruimtelijke spreiding hiervan is er sprake van een duidelijke scheiding in de buurt tussen de nieuwbouw en de oudbouw. De oudbouw bevindt zich aan de zuidkant van de buurt langs de Schimmelweg en de onderste gedeeltes van de Beetsstraat en de Alberdingk Thijmstraat. Deze huizen bestaan voornamelijk uit beneden- en bovenwoningen en

eengezinswoningen. Veel van deze woningen zijn koopwoningen of worden particulier verhuurd.

Foto 3.5: Verdeling oud- en nieuwbouw.

Ook in het noordoosten van de buurt is nog veel oudbouw te vinden. Hierbij gaat het om het gebied tussen de Alberdingk Thijmstraat en de Koetsveldstraat/ Jonathanstraat, aan de onderkant afgebakend door de Hasebroekstraat. Dit zijn voornamelijk kleine eengezinswoningen en een aantal beneden- en bovenwoningen. Dit gedeelte van de oudbouw bestaat geheel uit sociale huurwoningen. De nieuwbouw is voornamelijk aan de westkant van de buurt te vinden, maar loopt wel door tot aan de Jonathanstraat. Hierdoor splitst de nieuwbouw de oorspronkelijke bebouwing van Spoorwijk eigenlijk in tweeën. De nieuwbouw bestaat uit ruime eengezinswoningen en appartementen in zowel de huur- als koopsector.

Conclusie.

De herstructurering in Spoorwijk is vrij geleidelijk verlopen sinds 2001. De eerste stappen voor de herstructurering werden in de jaren negentig al ondernomen, dit uitte zich onder andere in de aanleg van het Hof van Heden en omliggende woningen. Met de herstructurering heeft de buurt een flinke fysieke verandering ondergaan, dit is dan ook duidelijk te zien in de buurt. Doordat de nieuwbouw geconcentreerd is op enkele

Foto 3.6: Fysieke en symbolische scheiding oudbouw/nieuwbouw & koop/huur aan de

Bron: Jasper de Jong, 31-12-2014.

plaatsen in de wijk er is een grote scheiding zichtbaar tussen de nieuwbouw en de oudbouw. Zo zijn er duidelijke verschillen qua bouwstijl en grootte van de woningen. De overgang tussen oud- en nieuwbouw komen hierdoor vrij hard over. Daarnaast heeft de grootschalige aanpak er toe geleid dat het woningbestand van Spoorwijk is veranderd en de woningvoorraad kleiner is geworden.

De fysieke ingrepen in de buurt bestonden naast het plegen van nieuwbouw ook uit de aanpak van de openbare ruimte. Dit uitte zich onder andere in de aanleg van enkele groene stroken, het Hof van Heden en het gebied rond het Alberdingk Thijmplein. Om de kwaliteit van de openbare ruimte te garanderen is er tevens ingezet op meer beheer en onderhoud. Ook is er in het stedenbouwkundigplan rekening gehouden met het vermijden van 'enge' plekken en is er gekozen voor hoogwaardige materialen die duurzaam en 'vandaalbestendig' zijn (DSO, 2001b).

De grootschalige herstructurering die in Spoorwijk heeft plaatsgevonden maakt het een interessante case. Het gevoerde beleid komt veelal overeen met het landelijke beleid zoals omschreven in de Nota Stedelijke Ruimte (1997). De beleidsdoelen zoals gesteld door VROM komen duidelijk terug in het gevoerde beleid door gemeente Den Haag. De aanpak van eenzijdigheid en de inzet op differentiatie springt hierbij in het oog. Mede daarom is er gekozen voor Spoorwijk als onderzoeksgebied. Ook liggen hier enkele praktische redenen aan ten grondslag. Allereerst het feit dat de herstructurering is afgerond; hierdoor hebben de bewoners gewend kunnen raken aan de nieuwe situatie. De verwachting is dat er hierdoor een beter beeld ontstaat van de gevolgen van de herstructurering voor de bewoners.

3.3.3 De gevolgen van de herstructurering.

In de vorige paragraaf kwam de herstructurering en het verloop hiervan aan bod. Deze paragraaf zal dieper ingaan op de fysieke en sociale gevolgen van de herstructurering in Spoorwijk. Dit zal onder andere gedaan worden door te kijken naar veranderingen in de samenstelling van de woningvoorraad en het woningaanbod. Ook komen de veranderingen in de bevolking sinds 2000 in deze paragraaf aan bod, bijvoorbeeld qua afkomst en inkomensverdeling. Hierdoor kan een beeld geschetst worden van de veranderingen die in Spoorwijk hebben plaatsgevonden sinds de start van de herstructurering. Om de ontwikkelingen van Spoorwijk in perspectief te plaatsen zijn dezelfde onderwerpen ook voor geheel Den Haag uitgelicht. Hierdoor kan er een onderscheid gemaakt worden tussen ontwikkelingen die gemeente breed plaatsvinden en ontwikkelingen die enkel in Spoorwijk zichtbaar zijn.

Foto 3.7: Beneden- en bovenwoningen oudbouw in de Hasebroekstraat.

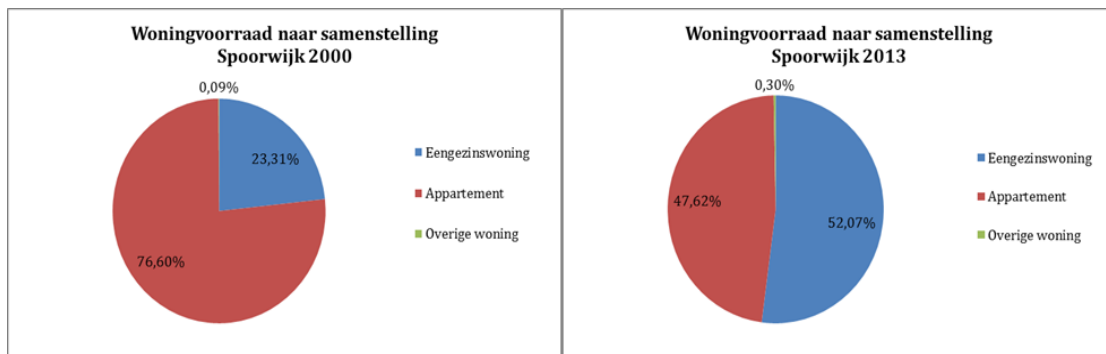
Bron: Jasper de Jong, 31-12-2014.

Woningvoorraad.

De grootschalige herstructurering die in Spoorwijk heeft plaatsgevonden is in de vorige paragraaf al uitvoerig aan bod gekomen. Zoals in de doelstellingen naar voren kwam was het de bedoeling het woningaanbod in de buurt te differentiëren door ruimere (koop)woningen toe te voegen. Dit betekende concreet het slopen van kleine boven- en benedenwoningen en het terugbouwen van ruimere eengezinswoningen. Naast de sloop van sociale huurwoningen werd het aanbod ook verkleind door een deel van deze woningen te verkopen. De herstructurering is dan ook van invloed geweest op de samenstelling van de woningvoorraad. In totaal is de woningvoorraad van Spoorwijk van 2162 woningen in 2000 afgenomen naar 1642 woningen in 2013.

Wegens de vele verschillende woningtypes in de wijk is er gekozen voor een vereenvoudigde weergave, namelijk in drie categorieën. Wanneer er gekeken wordt naar de samenstelling van de woningvoorraad valt de toename van eengezinswoningen op. Het aandeel van deze woningen in de buurt is meer dan verdubbeld sinds de herstructurering is ingezet. Het aandeel appartementen, waar beneden- en bovenwoningen onder vallen, is hierdoor afgenomen. Op deze afname op te vangen is er hoogbouw teruggebouwd langs het spoor (Den Haag in cijfer, 2014). De toename van eengezinswoningen komt voornamelijk voort uit de bouw van eengezinstussen- en eengezinshoekwoningen. Het lijkt erop dat het ontwikkelen van een meer gedifferentieerde woningvoorraad in die zin geslaagd is.

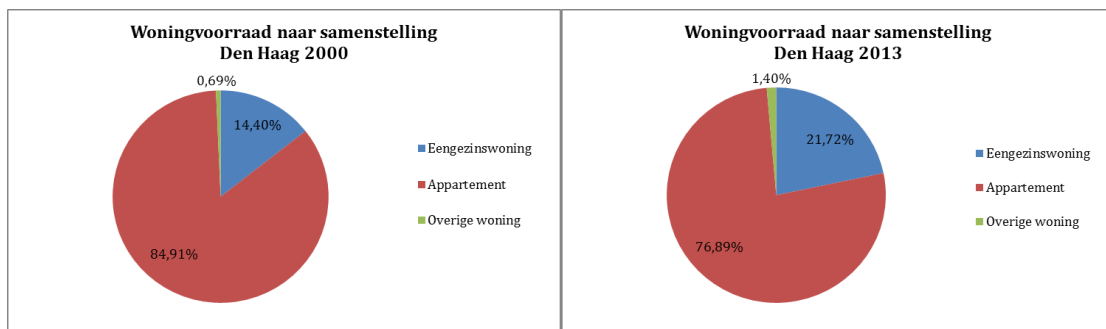
Figuur 3.2: Woningvoorraad naar samenstelling, Spoorwijk, 2000/2013.

Bron: Den Haag in cijfers, 2014.

In de rest van Den Haag is een lichte stijging van het aantal eengezinswoningen zichtbaar maar bestaat het merendeel van de woningen nog steeds uit appartementen. Deze lichte stijging van eengezinswoningen kan voortkomen uit verschillende herstructureringsprojecten in Haagse wijken, zoals Spoorwijk. De toename is echter niet zo extreem als in Spoorwijk. Wanneer er beter gekeken wordt naar de verschillende woningtypen in de stad zijn er weinig verschillen zichtbaar tussen 2000 en 2013, de samenstelling van de woningvoorraad is nagenoeg hetzelfde gebleven. Hierdoor mag gesteld worden dat de veranderingen in Spoorwijk een direct gevolg zijn van de herstructurering.

Figuur 3.3: Woningvoorraad naar samenstelling, Gemeente Den Haag, 2000/2013.

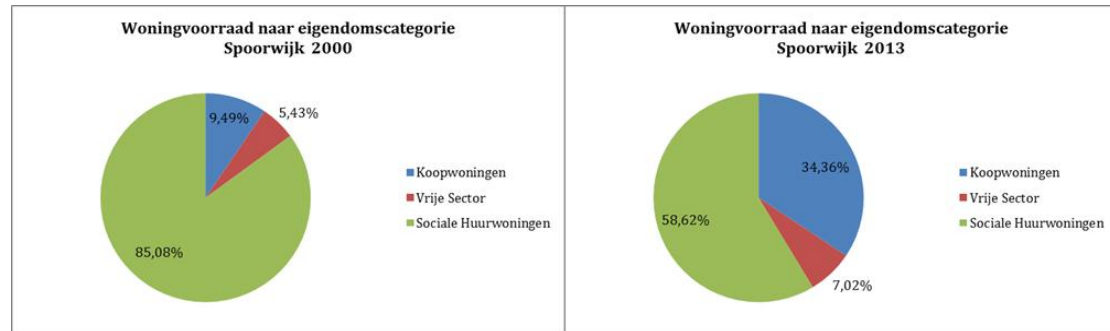

Bron: Den Haag in cijfers, 2014.

Ook qua eigendom status van de woningen in Spoorwijk zijn veranderingen zichtbaar. In 2000 bestond het grootste gedeelte van de woningen in de buurt uit sociale huurwoningen, namelijk meer dan 80%. Met de herstructurering werden voornamelijk

deze woningen aangepakt. Uiteindelijk is het aantal sociale huurwoningen in Spoorwijk gedaald naar ongeveer twee derde van het totaal, een behoorlijke afname. De huidige sociale huur omvat ook nieuwbouwwoningen die zijn teruggebouwd na de sloop van de oorspronkelijke bebouwing. Hierdoor bevinden de sociale huurwoningen zich tegenwoordig zowel in de oud- als nieuwbouw.

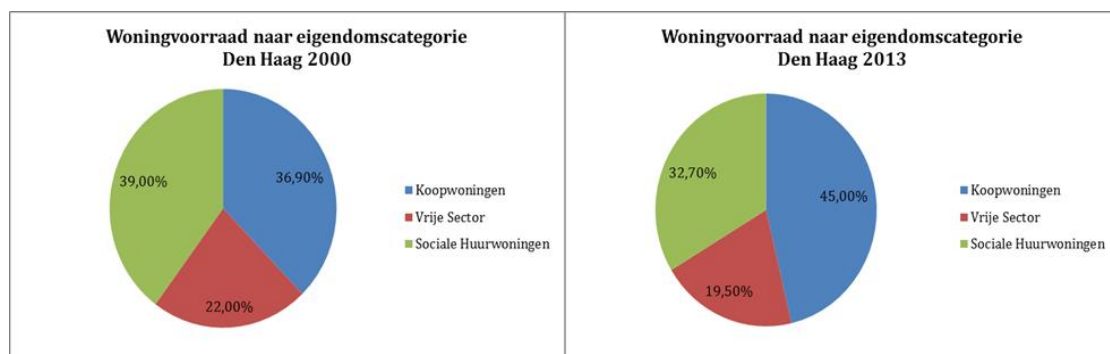
Figuur 3.4: Woningvoorraad naar eigendom status, Spoorwijk, 2000/2013.

Bron: Den Haag in cijfers, 2014.

Zoals in figuur 3.4 naar voren komt is het aandeel koopwoningen in Spoorwijk flink gestegen. In 2000 was nog geen tiende van de woningvoorraad een koopwoning. Op dit moment bestaat ongeveer een derde van de woningvoorraad uit koopwoningen. Deze uitkomst komt overeen met een van de gestelde doelen van de herstructurering in Spoorwijk. In de rest van de gemeente is ook een stijging zichtbaar in het aandeel koopwoningen. Echter is deze stijging relatief gezien niet zo sterk als in Spoorwijk. Ook is de relatieve afname van het aandeel sociale huur minder dan dat in Spoorwijk.

Figuur 3.5: Woningvoorraad naar eigendom status, Gemeente Den Haag, 2000/2013.

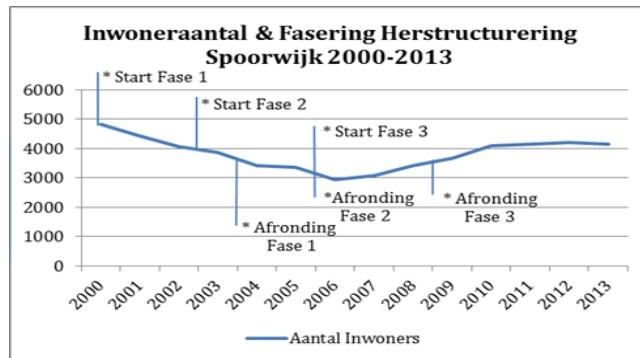
Bron: Den Haag in cijfers, 2014.

De verhouding tussen sociale huur- en koopwoningen in Spoorwijk blijft nog wel achter vergeleken met de gemeente als geheel. Spoorwijk heeft relatief gezien ongeveer twee keer zoveel sociale huurwoningen in de buurt dan de gemeente. Ook is het aandeel particuliere huur in Spoorwijk een stuk lager dan in de rest van de gemeente. Dit betekent dat, hoewel de buurt meer is gedifferentieerd, het nog niet op hetzelfde niveau is als de gehele gemeente. Hierdoor zal de buurt meer mensen blijven aantrekken die in de sociale huur woonachtig zijn. Over het algemeen mag gesteld worden dat dit mensen zijn die minder te besteden hebben (Kleinmans, 2005).

Bevolkingsopbouw.

De herstructurering in Spoorwijk heeft de buurt niet alleen in fysieke zin veranderd; ook de omvang en de samenstelling van de bevolking is gewijzigd. Zo is het inwoneraantal sinds het begin van de interventie gedaald. Toen de herstructurering ingezet werd woonden er 4816 mensen in Spoorwijk, verspreid over 2162 woningen. Met het begin van de eerste fase, en de sloop die hiermee gepaard ging nam het inwoneraantal gestaag af. Na het afronden van de eerste fase in 2004 stabiliseerde het inwoneraantal zich enigszins, de eerste bewoners betrokken immers hun nieuwbouw woning.

Figuur 3.6: Inwoners en herstructurering Spoorwijk.

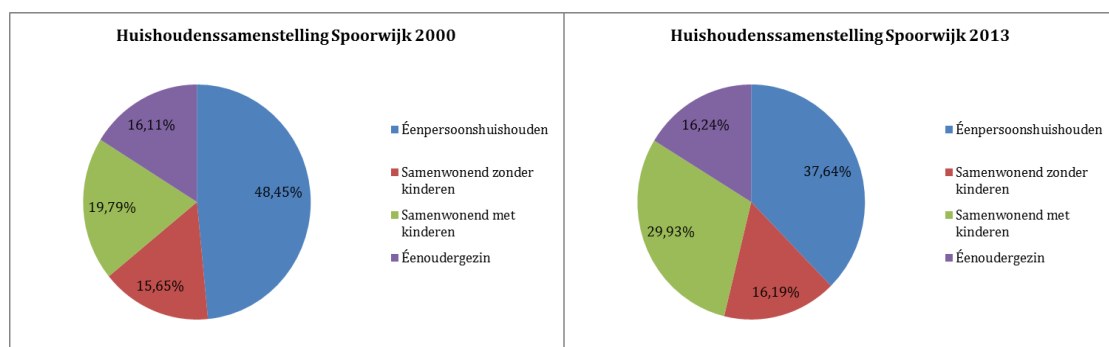

Bron: Den Haag in cijfers, 2014.

Hierdoor nam het inwoneraantal weer toe en stabiliseerde in 2010 rond de 4000 inwoners, tot 4161 inwoners in 2013. De afname van het aantal woningen in Spoorwijk is dus ook duidelijk terug te zien in het aantal inwoners. Enerzijds is dit een logisch gevolg aangezien er ruim 500 woningen minder zijn dan voor de herstructurering.

Anderzijds zijn er wel ruimere eengezinswoningen teruggebouwd. Daarom is het zinvol om naar de bezettingsgraad van de woningen in Spoorwijk te kijken. Deze is in de periode van 2000-2013 gestegen van gemiddeld 1,91 personen per woning naar gemiddeld 2,58 personen per woning. Hiermee ligt de gemiddelde bezetting per woning in Spoorwijk hoger dan de gemiddelde bezettingsgraad in Den Haag, deze was in 2013 gemiddeld 2,04 personen per woning (Den Haag in Cijfers, 2014). Het lijkt het erop dat er voornamelijk meer gezinnen in Spoorwijk zijn komen wonen.

Figuur 3.7: Huishoudenssamenstelling, Spoorwijk, 2000/2013.

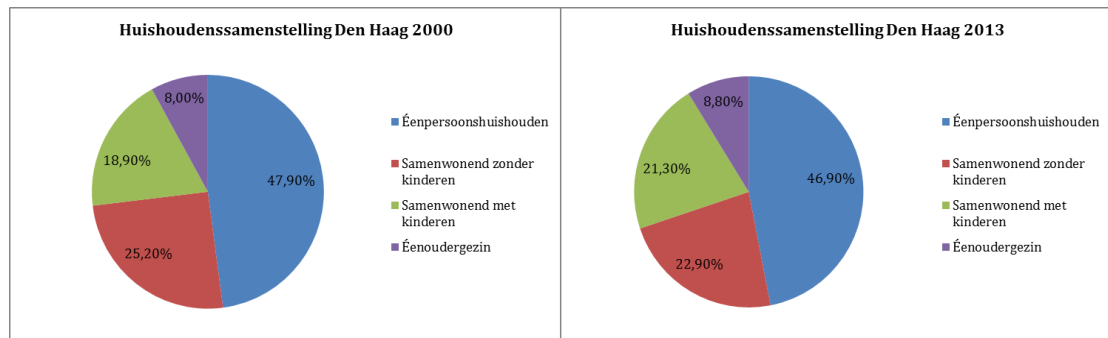

Bron: Den Haag in cijfers, 2014.

Hoewel het aantal woningen dus is afgenomen in Spoorwijk, is het aantal personen per woning gestegen. Dit betekent dat de huishoudenssamenstelling van de bewoners in het huidige Spoorwijk waarschijnlijk anders is dan in 2000. Dit blijkt ook uit figuur 3.7 Het aandeel eenpersoonshuishoudens in Spoorwijk is met 10% afgenomen. Voor deze groep zijn voornamelijk gezinnen teruggekomen. Het lijkt erop dat het aantrekken van

gezinnen in die zin wel gelukt is, zij het minimaal. De grootte van de gezinnen komt in de statistieken helaas niet naar voren.

Figuur 3.8: Huishoudenssamenstelling, Gemeente Den Haag, 2000/2013.

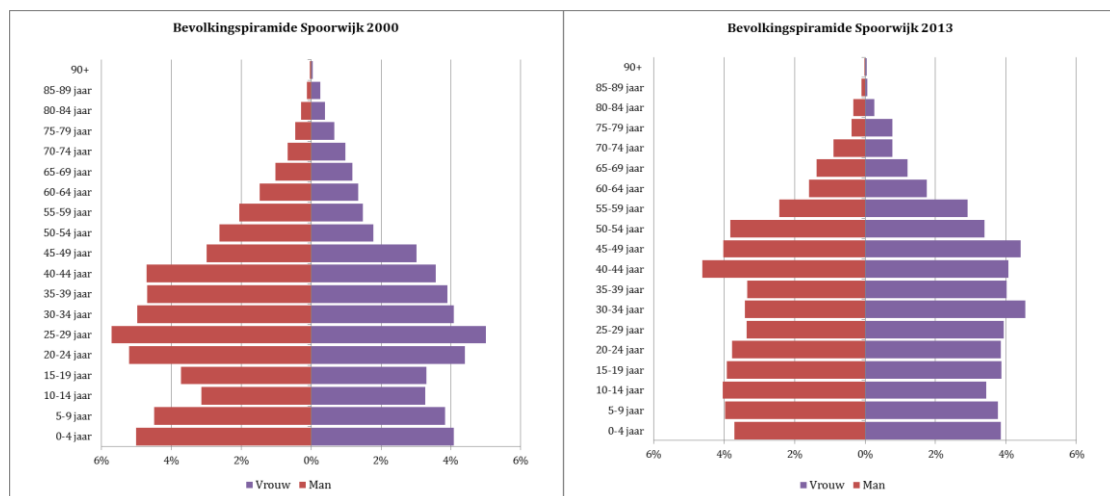

Bron: Den Haag in cijfers, 2014.

Wanneer de gegevens van Spoorwijk vergeleken worden met de rest van Den Haag valt op dat in zowel 2000 als 2013 er relatief veel eenoudergezinnen in Spoorwijk wonen. Daar tegenover staat dat in Spoorwijk minder samenwonende bewoners zonder kinderen zijn, zowel in 2000 als 2013. Verder is de verdeling qua huishoudens in Den Haag redelijk gelijk gebleven tussen 2000 en 2013, er hebben zich geen grote veranderingen voorgedaan. De veranderingen in Spoorwijk lijken daardoor het gevolg te zijn van de ingrepen in de woningvoorraad ten tijde van de herstructurering.

Doordat er veranderingen hebben plaatsgevonden in de huishoudenssamenstelling is de kans aanwezig dat de bevolkingsopbouw hierdoor is beïnvloed. Kijkend naar bevolkingspiramides van Spoorwijk en Den Haag in 2000 en 2013 vallen enkele zaken op. In 2000 kende Spoorwijk een wat scheve verdeling met relatief veel bewoners tussen de 20 en 40 jaar. Ook waren er relatief veel jonge kinderen. Daarnaast komen in vergelijking met de gemeente als geheel enkele zaken overeen. Zo kende zowel Spoorwijk als de gehele gemeente Den Haag relatief veel volwassenen, met uitschieters in de leeftijdscategorie 25-34 jaar. Dit kan duiden op de aanwezigheid van arbeidsmigranten en expats. Den Haag kent van oudsher veel arbeidsmigratie en de aanwezigheid van internationale instituten. De diversiteit die hiermee gepaard gaat zal

Figuur 3.9: Bevolkingspiramide, Spoorwijk, 2000/2013.

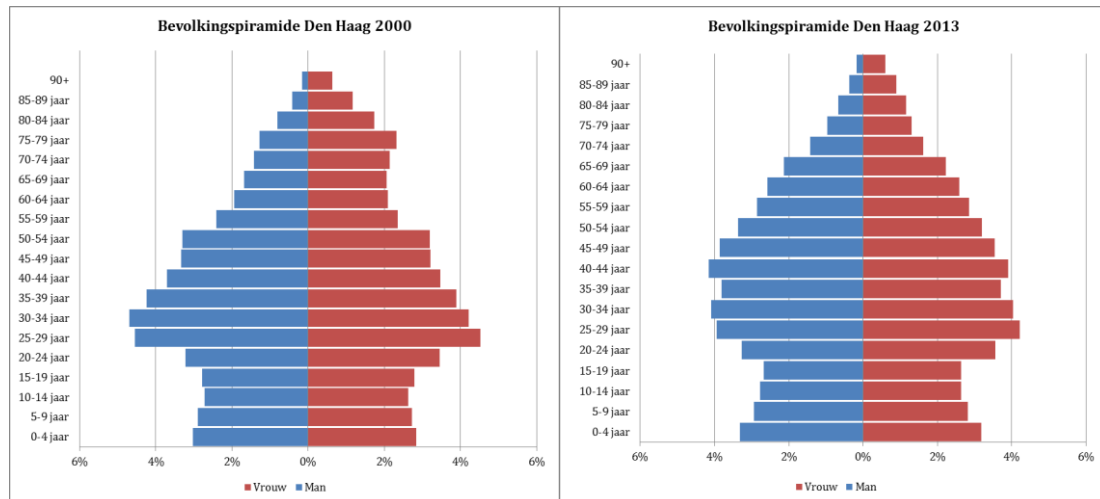

Bron: Den Haag in cijfers, 2014.

later in de paragraaf ook nog naar voren komen.

De smalle basis in Den Haag duidt op de aanwezigheid van relatief veel eenpersoonshuishoudens, zoals eerder al duidelijk werd. In Spoorwijk is deze basis breder, zowel in 2000 als in 2013. Dit duidt op de aanwezigheid van meer kinderen in de buurt en dus meer gezinnen. De basis en het middenstuk van de piramide van Spoorwijk in 2013 lopen geleidelijk in elkaar over terwijl in 2000 er sprake is van een 'sprong' in leeftijdscategorie. Deze brede basis in 2013 geeft aan dat er sprake is van een stabiele of neutrale bevolkingsgroei qua geboortecijfer.

Figuur 3.10: Bevolkingspiramide, Gemeente Den Haag, 2000/2013.

Bron: Den Haag in cijfers, 2014.

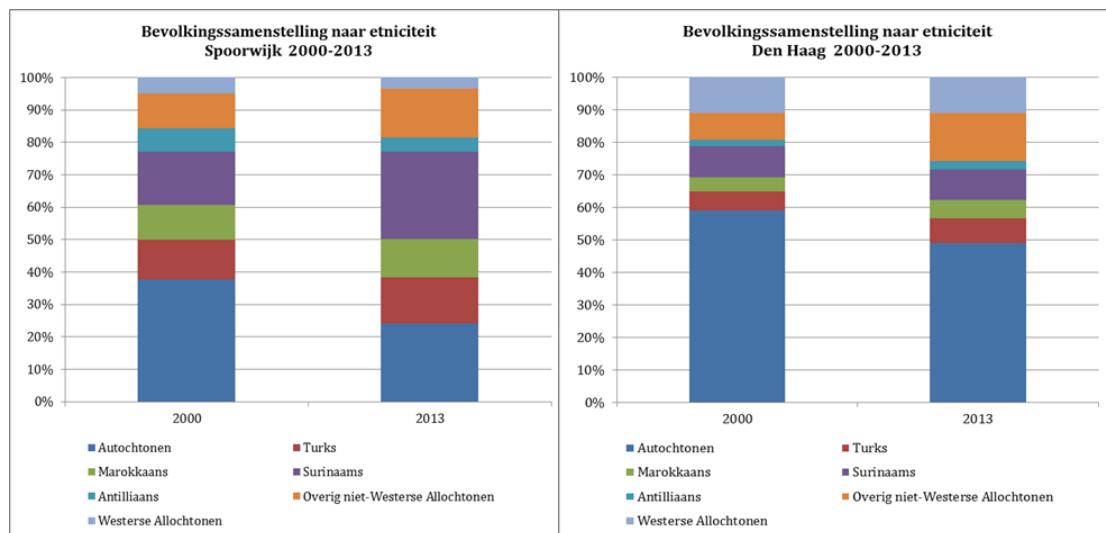
In 2000 waren er relatief weinig ouderen in Spoorwijk, zeker vergeleken met de rest van Den Haag. Wellicht door de afwezigheid van bejaardenhuizen. Vandaag de dag komen beide piramides meer overeen. Wel valt de relatieve grote groep bewoners tussen de 40-54 jaar in Spoorwijk op. Kijkend naar de piramide van de buurt in 2000 lijkt deze groep het logisch gevolg van de relatieve hoeveelheid bewoners in de categorie 20-44 jaar toentertijd.

Bevolkingssamenstelling.

Zoals eerder in dit hoofdstuk al naar voren kwam heeft Spoorwijk in de loop der jaren verschillende fases doorlopen qua verval. Dit is van betekenis geweest voor de reputatie van de buurt, zowel qua aanzicht als bevolking. Toen het verval van de buurt in de jaren zeventig op gang kwam zorgde dit voor een uitloop van de toenmalige bevolking. Dit had tot gevolg dat de buurt begon te verloederen en de huurprijzen daalden. Door de lage prijzen werd de buurt aantrekkelijk voor huurders uit omliggende saneringswijken evenals migranten en gastarbeiders. Het aandeel allochtonen in de buurt nam dan ook sterk toe. In 1995 bestond minder dan de helft van de bewoners (45,6%) uit etnische Nederlanders (Den Haag in cijfers, 2014), in 2000 ongeveer een derde deel (37,6%, figuur 3.11). Vandaag de dag is driekwart van de bevolking in Spoorwijk van buitenlandse afkomst en amper een kwart autochtoon (24,1%). Sinds 2011 zijn de Nederlanders dan ook niet meer de grootste etnische groep in de buurt; met 26,9% zijn de Surinamers in de meerderheid. Ook wonen er in Spoorwijk veel bewoners van Turkse en Marokkaanse afkomst.

Den Haag staat bekend als een stad met een groot aandeel allochtone bewoners, ongeveer de helft van de bevolking is zelf, of heeft minimaal één ouder die in het buitenland geboren is. In sommige buurten, zoals het Transvaalkwartier of de Schilderswijk, ligt het aandeel allochtonen zelfs rond de 90% (Den Haag in cijfers, 2014). Ook in Spoorwijk ligt het aandeel allochtonen een stuk hoger in vergelijking met het gemeentelijk niveau. Wat ook opvalt, is het aandeel westerse allochtonen wat in de gemeente Den Haag woont; deze groep is nagenoeg afwezig in Spoorwijk.

Figuur 3.11: Bevolkingssamenstelling naar etniciteit, Spoorwijk & Den Haag, 2000/2013.

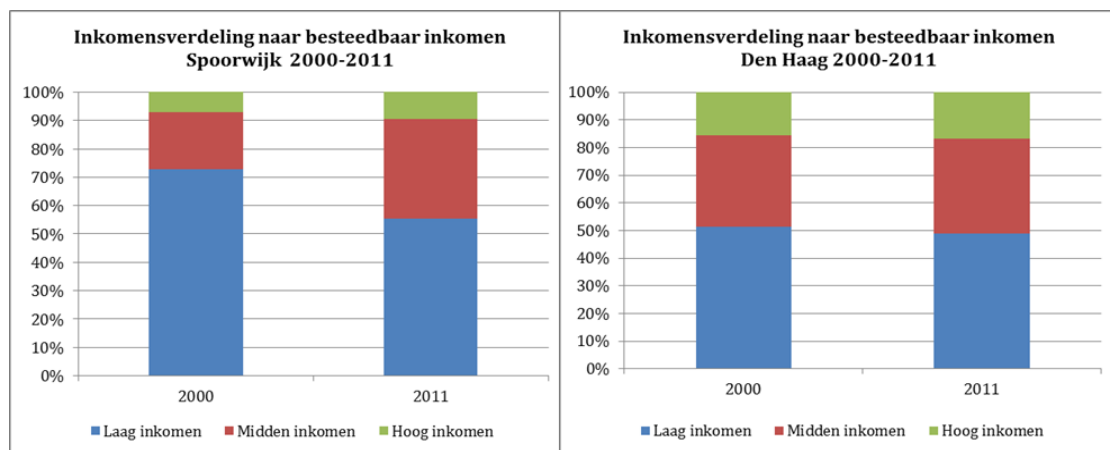

Bron: Den Haag in cijfers, 2014.

Zowel in Spoorwijk als in de gehele gemeente is er een afname zichtbaar van het aandeel autochtonen. Doordat deze afname gemeente breed zichtbaar is valt deze niet toe te schrijven aan de herstructurering in Spoorwijk. In die zin is de toename van allochtonen in Spoorwijk waarschijnlijk onderdeel van een bredere, algemene trend.

Een verandering in de bevolkingssamenstelling qua inkomensgroepen is daarentegen waarschijnlijk wel toe te schrijven aan de herstructurering. Uit figuur 3.12 blijkt dat het aandeel middeninkomens in Spoorwijk is toegenomen ten opzichte van 2000, toen de herstructurering nog moest beginnen. Ook het aandeel hoge inkomens is licht gestegen.

Figuur 3.12: Inkomensverdeling naar besteedbaar inkomen, Spoorwijk & Den Haag, 2000/2013.

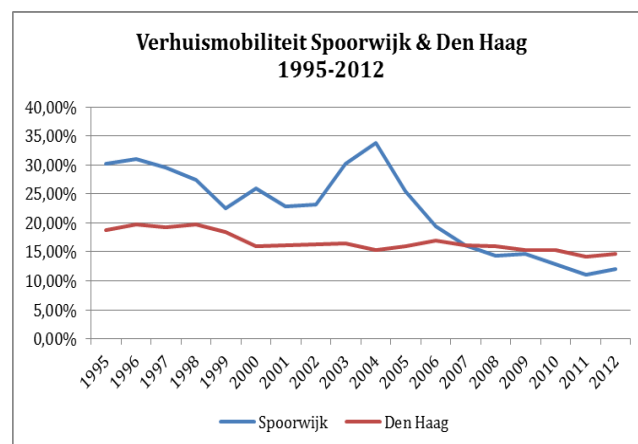
Bron: Den Haag in cijfers, 2014.

Dit komt voort uit de bouw van de ruimere koopwoningen in de buurt. Met de toename van het aantal midden- en hoge inkomens in Spoorwijk komt de verdeling redelijk overeen met de verdeling qua inkomen in de rest van de gemeente. Het gestelde beleidsdoel om de concentratie van lage inkomens in de buurt te doorbreken is in die zin dus geslaagd. De differentiatie van de woningmarkt heeft zijn weerslag op het besteedbaar inkomen in de buurt en heeft kapitaalkrachtigere bewoners aangetrokken of behouden.

Verhuismobiliteit.

Wanneer we de verhuismobiliteit bekijken in Spoorwijk zien we dat deze in de jaren '90 redelijk hoog lag. Waarschijnlijk heeft dit onder andere te maken met inzet van de sloop van het eerste gedeelte van de buurt. Evengoed blijft het cijfer na de eerste piek relatief

Figuur 3.13: Verhuismobiliteit, Spoorwijk & Den Haag.

Bron: Den Haag in cijfers, 2014.

hoog liggen in vergelijking tot de gehele gemeente Den Haag. De verhuismobiliteit schommelt rond de 23%. Een hoge verhuismobiliteit wordt dan ook vaak gezien als een belemmering voor sociale betrokkenheid van bewoners. De herstructurering had mede als doel om bewoners meer aan de buurt te binden, en de verhuismobiliteit naar beneden te krijgen. Vanaf het moment dat de eerste nieuwbouwwoningen werden opgeleverd daalt de verhuismobiliteit dan ook in de buurt, zelfs onder het niveau van de gehele gemeente Den Haag.

Dit betekent dat bewoners in Spoorwijk relatief minder verhuizen dan in de rest van Den Haag. Terugkoppelend naar de veranderingen in bevolkingssamenstelling heeft dit waarschijnlijk te maken met het aanbieden van ruimere eengezinswoningen en de toename van gezinnen in de buurt. Gezinnen zijn nou eenmaal minder geneigd te verhuizen aangezien zij vaker aan de buurt zijn gebonden dan alleenstaanden. Doordat de verhuismobiliteit in Den Haag in de gekozen tijdsperiode redelijk constant blijft zijn de veranderingen in Spoorwijk waarschijnlijk toe te kennen aan de gepleegde herstructurering. Het differentiëren van de woningvoorraad en het aantrekken van gezinnen heeft er toe geleid dat de verhuismobiliteit in Spoorwijk gedaald is. Bewoners in Spoorwijk verhuizen sinds de herstructurering relatief minder snel.

Conclusie.

De herstructurering in Spoorwijk omhelsde meerdere doelen, grotendeels in lijn met de Nota Stedelijke Vernieuwing (1997). Het doorbreken van de monotone en verouderde bebouwing en de concentratie van lage inkomens stonden hierbij centraal. Om dit bereiken werden de volgende doelstellingen bepaald (DSO, 2001b);

- *Het toevoegen van koopwoningen.*
- *Het toevoegen van ruime moderne sociale huurwoningen o.a. bedoeld voor specifieke doelgroepen.*
- *Het upgraden van de bestaande voorraad op strategische plekken/ soms te bewerkstelligen door verkoop van woningen aan zittende bewoners.*
- *Het terugbrengen van kleinschalige werkgelegenheid*
- *Het bieden van flankerend beheer, o.a. het opwaarderen van de woonomgeving.*

In de voorgaande analyse zijn enkele aspecten hiervan al duidelijk naar voren gekomen. Allereerst zijn er veel eengezinswoningen bijgekomen in Spoorwijk ter vervanging van de beneden- en bovenwoningen. Hoewel er nu minder huizen dan voorheen in Spoorwijk staan is de bezettingsgraad toegenomen. Er wonen nu dan ook meer gezinnen in de wijk dan voor de herstructurering. De bevolkingsopbouw komt hierdoor ook meer overeen met de gehele gemeente Den Haag.

Het aantal koopwoningen is ook toegenomen in de wijk, deze zijn allemaal tijdens de herstructurering gebouwd. Door de bouw van deze woningen is Spoorwijk in staat geweest bewoners met midden- en hoge inkomens te behouden en aan te trekken. Hierdoor is de verhouding tussen bewoners qua inkomensklasse in Spoorwijk bijna gelijk getrokken met het gemiddelde van Den Haag. De concentratie van lage inkomens die in eerste instantie bestond is hiermee lager geworden. Overigens ligt het aandeel koopwoningen in Spoorwijk nog niet op het zelfde niveau als de rest van Den Haag. Het grootste gedeelte van de woningvoorraad in Spoorwijk bestaat nog steeds uit sociale huurwoningen. De monotone bebouwing en bevolkingsamenstelling in Spoorwijk als geheel zijn in ieder geval doorbroken dankzij de herstructurering.

4. ANALYSE.

4.1 Inleiding.

De analyse van de afgenomen interviews zal aan de hand van twee hoofdthema's plaats vinden; sociale interactie in de buurt en de perceptie in ruimtelijke en sociale zin van de buurt. De keuze voor de twee thema's komt deels voort uit de aanleiding van het onderzoek; het onderzoeken van de sociale interactie in Spoorwijk. Daarnaast kwam in de literatuur al de rol van de beeldvorming tussen bewoners naar voren als een belangrijk onderdeel voor sociale interactie. Ook bleek uit de interviews dat dit thema relevant is en leeft in Spoorwijk. Daarnaast speelt de beeldvorming van bewoners ook een rol bij hun perceptie van de eigen buurt. Daarom is de keuze gemaakt dit thema verder uit te diepen. Gezamenlijk hebben de thema's dan ook voldoende informatie opgeleverd om de probleemstelling aan te gaan.

Allereerst zal de perceptie van de buurt en de buurtbewoners behandeld worden. Dit thema is op een aantal manieren onderzocht. Allereerst is aan de participanten gevraagd hun buurt, zoals zij deze beleven, in te tekenen op een uitgebreide kaart van Spoorwijk. Door deze kaarten over elkaar te leggen wordt vervolgens zichtbaar of hierin verschillen of overeenkomsten zijn. Ook zijn de participanten gevraagd hun veelgebruikte routes in de buurt in te tekenen. Hierdoor worden de verplaatsingen van de bewoners in Spoorwijk zichtbaar. Daarnaast is tijdens de interviews aan de bewoners gevraagd wat hun beeld is van hun buurtgenoten, bijvoorbeeld qua gedrag of woonomgeving. Hierbij is gebruik gemaakt van de vier verschillende te herkennen groepen in de buurt op basis van nieuwbouw of oudbouw en koopwoning of sociale huurwoning.

Vervolgens komt de sociale interactie tussen de buurtbewoners in Spoorwijk aan bod. Tijdens de interviews zijn er veel verschillende onderdelen besproken op basis van de literatuur en zijn er daarnaast nieuwe thema's naar voren gekomen die inzicht bieden in de sociale interacties in de buurt. Allereerst zal de ruimtelijke spreiding van contacten in de buurt naar voren komen; vindt contact voornamelijk dicht bij huis plaats of ook verder in de buurt? Het ontstaan van contacten komt daarna aan bod; op welke verschillende manieren maken buurtgenoten contact met elkaar en met welke bewoners ontstaat dit contact? Vervolgens zal er verder worden ingegaan op het aantal contacten dat bewoners in de buurt hebben en in hoeverre men behoefte heeft aan contact in de buurt. Ten slotte komt de intensiteit van de contacten en de waarde die men hier aan hecht naar voren.

4.2. Perceptie.

4.2.1 Inleiding.

Met de herstructurering in Spoorwijk is de wijk veranderd in fysieke en sociale zin. Het terugbouwen van koopwoningen heeft er toe geleid dat de bevolking van Spoorwijk is veranderd. Waar Spoorwijk voorheen grotendeels bestond uit monotone sociale huurwoningen en dito bevolking is er nu sprake een gevarieerd woningaanbod en meer diverse bevolking. Zoals in de methodologie naar voren kwam is de nieuwe ruimtelijke indeling van Spoorwijk qua woningen redelijk gescheiden. Grofweg is het gebied te verdelen in vier stukken die ruimtelijk ook zichtbaar zijn in de wijk; oudbouw/sociale huur, oudbouw/koop, nieuwbouw/sociale huur en nieuwbouw/koop. Door fysieke barrières als straten en afsluitende bebouwing lopen de verschillende delen nauwelijks in elkaar over.

In de theorie kwam naar voren dat verschillende groepen bewoners de buurt op een andere manier kunnen beleven. Zo kunnen bewoners een andere interpretatie van de buurt hebben dan de gemeente, bijvoorbeeld met betrekking tot de begrenzing. Waar gemeenten zich vasthouden aan administratieve grenzen, bakenen bewoners hun buurt bijvoorbeeld eerder af aan fysieke barrières zoals wegen of treinrails. Zo zouden bewoners volgens Kaal, Vanderveen & McConnell (2008) vaak alleen hun eigen woonomgeving als hun buurt zien. Ook andere ruimtelijke, meer symbolische, afbakeningen kunnen van invloed zijn. Zo stelde Van Eijk (2011) dat een verandering in bebouwing de perceptie van de buurt van de bewoner kan beïnvloeden. Deze factoren kunnen van invloed zijn op de mobiliteit in de buurt en de plaatsen die bewoners bezoeken. Aangezien de focus tijdens dit onderzoek voor een groot gedeelte ligt op de sociale interactie tussen bewoners is dit relevant. Het ruimtelijke gedrag kan immers van invloed zijn op de contacten die zij hebben in de buurt (Arthurson, 2010).

Vandaar dat tijdens de interviews aan de participanten is gevraagd hoe zij zelf hun buurt zien. Daarnaast hebben de participanten op een kaart ingetekend hoe zij hun buurt afbakenen; wat er wel en niet bij hoort. In deze paragraaf worden de ingevulde kaartjes geanalyseerd evenals de bijbehorende toelichting van de participanten. Daarnaast zal er aandacht worden besteed aan het ruimtelijk gebruik van de participanten van de buurt op basis van hun perceptie van de buurt.

4.2.2 Perceptie van de eigen buurt.

Een van de eerste opdrachten voor de participanten was het op een kaartje intekenen van hun buurt; hoe zij hun eigen buurt zouden afbakenen. Dit leidde bij meerdere participanten tot verwarring, ze vonden het lastig aan te geven wat hun buurt precies is. Meerdere malen is gevraagd om de precieze bedoeling, en wat ze nou moesten intekenen. Door het simpelweg herhalen van de vraag, en geen suggestieve antwoorden te geven tekende uiteindelijk alle participanten hun buurt in.

Het intekenen van de kaartjes door de verschillende participanten leverde veel verschillende resultaten op. Sommige participanten tekenden de gehele plattegrond in als zijnde hun buurt en andere participanten hielden het weer bij hun woonblok. De manier waarop bewoners hun buurt zien kan dus erg verschillen. Tijdens de interviews kwam naar voren dat veel participanten, naast de administratieve grenzen, hun buurt afbakenen op basis van de mensen die zij kennen in de wijk of waar ze weleens komen;

“Even kijken hoor, waar zitten we nu? Ohja. Hier zitten we. Wat is mijn buurt, ja lastig. Even denken. Ik denk maar de plekken waar ik kom, en waar niet. Tot aan het spoor, eigenlijk best groot. Ik heb daar ook familie wonen, dus daar ga ik af en toe heen” (Participant 16, koopwoning, nieuwbouw).

Meerdere participanten tekende op deze manier de plattegrond in. Ze koppelden hun buurt automatisch aan de plaatsen waar ze komen, welke delen van de buurt ze gebruiken, waar ze mensen kennen en ook waar ze niet komen. Hierdoor ontstonden er meerdere buurten binnen Spoorwijk. Zo waren er bewoners die alleen de nieuwbouw als hun buurt zagen;

“Ja. Maar eigen is het dit deel van de buurt waar we komen. De hoek hier eigenlijk, bij de Albert Heijn. En dit stukje eigenlijk ook wel. Alberdingklein eigenlijk. Eigenlijk ook dit stukje, Beetsstraat. En hier kom ik eigenlijk niet. Dus dit zo eigenlijk. Nieuwe stuk eigenlijk” (Participant 21, sociale huur, nieuwbouw).

Het nieuwbouw gedeelte is het enige stuk in de buurt waar hij mensen kent en waar hij komt. Doordat deze participant ook nog niet zo lang in de buurt woont, bakent hij de buurt op deze wijze af. Aan de andere kant zijn er ook bewoners die wel al lange tijd in Spoorwijk wonen maar evengoed hun buurt vrij klein afbakenen;

“Even kijken hoor. Hier wonen wij, Oltmanstraat. Hier is de Amazonestraat, hier het Hof van Heden. Even kijken, dat is mijn straat hehe. Hildebrand ja, Amazonestraat, Multatulistraat, Max Havelaarstraat, Schimmelweg, voor mij gaat ie toch zo. Die hoort er ook nog bij. En de Betsy Perkstraat, bij de Wissel enzo. Guido Gezellenstraat, dan gaat hier ie weer terug, die hoort er ook nog bij. Dan kom ik hier bij de Albert Heijn geloof, ja, zo pfiieeuw. Dat is eigenlijk het hele gedeelte oudbouw” (participant 13, sociale huur, oudbouw).

Opmerkelijk is dat deze participant het heeft over verschillende straten die er ‘bij horen’, dit heeft als gevolg dat andere delen er in haar ogen niet bij horen. Zij kwalificeert alleen het oude gedeelte, met de sociale huurwoningen, als haar buurt. Ook tekent ze een gedeelte van Laakkwartier-west in als zijnde haar buurt. Uit het verdere interview met deze participant komt dan ook naar voren dat zij de nieuwbouw niet als haar buurt ziet, zowel qua bebouwing als qua bewoners.

Ook gaven enkele participanten aan meerdere, niet aaneengesloten, gebieden van Spoorwijk tot hun buurt te rekenen. Een voorbeeld hiervan is een participant die eerst in een ander deel van de buurt heeft gewoond;

“Ja, dat is toch ook echt wel m’n oude stukje waar ik eerst zat. Ik heb in de Beetsstraat gewoond, en nu op de Hildebrandstraat. Wacht effe hoor. Dat is hier. Dat is toch wel een beetje waar ik kom. Ja, dit is eigenlijk het enige waar ik kom. Ik kom niet meer echt in de oudbouw” (Participant 3, sociale huur, nieuwbouw).

Het woonverleden van een bewoner beïnvloedt ook het ruimtelijke beeld van de buurt. Deze participant moest noodgedwongen haar woning in de Beetsstraat verlaten vanwege de herstructurering. Ondanks dat het nu gesloopt is voelt de oude omgeving nog wel als haar buurt. Hierdoor voelt zij zich nog steeds verbonden met dit gedeelte van Spoorwijk, ook al woont ze nu in de nieuwbouw langs het spoor. Ook andere participanten, die gedwongen verhuisden uit de sloopwoningen, voelden zich nog verbonden met hun vorige woonomgeving. Deze participanten tekenden dan ook veelal hun huidige woonomgeving en oude woonomgeving in als zijnde hun buurt. Doordat zij

op meerdere plekken in de buurt hebben gewoond hebben zij een relatief breed idee van hun buurt.

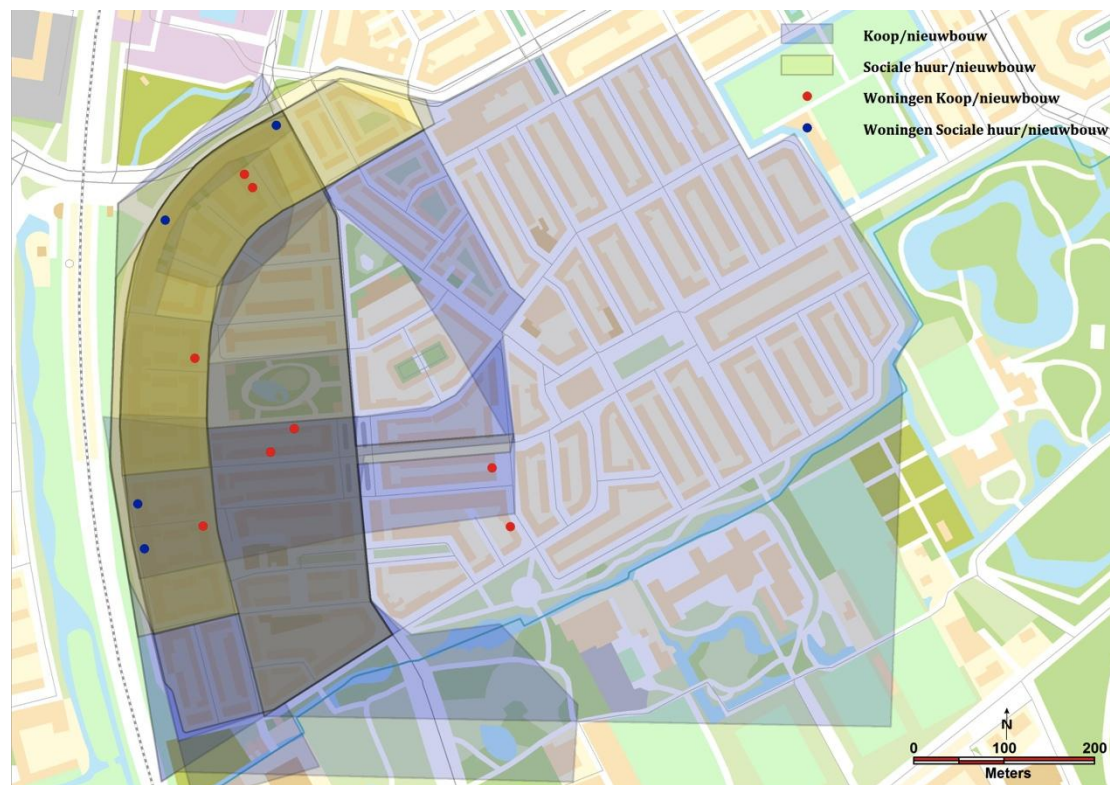
De betrokkenheid bij de buurt lijkt dus belangrijk voor het beeld van de buurt van de participanten. Bewoners die aangaven veel mensen te kennen en op veel plekken te komen tekenden een groter vlak in dat bewoners die aangaven weinig mensen te kennen of op weinig plekken komen. Daarnaast waren er ook enkele bewoners die de administratieve grenzen van de wijk overnamen en dat kwalificeerde als hun buurt. Dit zijn voornamelijk bewoners die al langere tijd in de buurt wonen of betrokken zijn bij de buurt, bijvoorbeeld via het buurtpreventieteam.

De ingetekende kaartjes zijn ingedeeld naar de verschillende te herkennen bewoners op basis van het hebben van een koop- of sociale huurwoning in de oud- of nieuwbouw. De herstructurering in de buurt heeft er immers toe geleid dat er sprake is van een ruimtelijke scheiding van deze bewoners en woningen in Spoorwijk. Door de buurtpercepties van de bewoners in dezelfde kaart weer te geven wordt zichtbaar hoe verschillende bewoners de buurt beleven en of hier overeenkomsten of verschillen in zitten. Allereerst zullen de ingetekende kaartjes van de bewoners in de nieuwbouw worden geanalyseerd, waarbij meteen de tweedeling wordt gemaakt tussen bewoners met een koopwoning en bewoners met een sociale huurwoning. Vervolgens zal gekeken worden naar de ingetekende kaartjes van de bewoners in de oudbouw. Deze zullen op dezelfde wijze worden geanalyseerd.

Bewoners in de nieuwbouw.

De sociale huurwoningen in de nieuwbouw van de Spoorwijk bevinden zich voornamelijk langs het spoor aan de Hildebrandstraat. Daarnaast zijn er enkele sociale huurwoningen gelegen aan de Alberdingk Thijmstraat. De geïnterviewde bewoners met een sociale huurwoning in de nieuwbouw woonden allen in de Hildebrandstraat. De

Figuur 4.1: Buurtperceptie sociale huur- & koopbewoners nieuwbouw.

koopwoningen in de nieuwbouw liggen iets meer verspreid in de buurt en vormen een soort buffer door de oudbouw. De geïnterviewde bewoners met een koopwoning zijn dan ook meer verspreid door de buurt ten opzichte van de bewoners met een sociale huurwoning. Op het kaartje worden de ingetekende buurtpercepties van de bewoners met een koopwoning en de bewoners met een sociale huurwoning in de nieuwbouw tegen elkaar afgezet.

Uit de kaart blijkt dat de vier participanten met een sociale huurwoning in de nieuwbouw hun buurt redelijk vergelijkbaar afbakenen. De appartementen langs de Hildebrandstraat vormen bij allen de kern van hun buurt. Daarbij zijn een aantal grenzen zichtbaar die gelijk lopen met straten en de doorgaande weg in het midden van de buurt. Een andere afbakening lijkt de Albert Heijn in het noorden van de buurt. Hoewel die net buiten het tekenvlak valt gaven meerdere participanten aan dit tot hun buurt te rekenen. De perceptie van de buurt van veel koopbewoners komt voor een groot deel overeen met die van de bewoners met een sociale huurwoning. Veel van hen beschouwen de Hildebrandstraat ook als hun buurt. Ook hier tekenden meerdere participanten hun buurt tot aan de Albert Heijn in. Dit komt ook goed naar voren wanneer gekeken wordt naar de perceptie van de twee koopwoningen in het midden van de kaart. Hierin is een soort corridor zichtbaar richting de Albert Heijn. Veel participanten zien de supermarkt, waar velen dagelijks komen, dus als onderdeel van hun buurt.

Natuurlijk zijn er uitzonderingen; zo is er koopbewoner die werkachtig is in de thuiszorg, wat resulteert in een omvangrijke perceptie van de buurt. Dit staat in schril contrast met de zeer kleine buurtperceptie van een koopbewoner in het noorden van de Hildebrandstraat;

“(Q) Nou bij mij is het eigenlijk een geval apart he, kijk dit is sowieso mijn buurt (hofje). Maar....ik ben voorzitter van de vereniging hier.

(Q) Van de VVE?

(A) Van de VVE, dus dan heb ik nagenoeg met al deze mensen te maken.” (Participant 12, koopwoning, nieuwbouw).

Deze persoon koppelde de buurt aan het gebied van de vereniging van eigenaren, hierdoor bestaat zijn buurt naar zijn idee uit zijn eigen- en de twee aansluitende hofjes. Met de rest van de buurt heeft hij niks mee te maken en beschouwt hij daarom niet als zijn buurt. Ook is het blauwe vlak onderin de kaart opvallend vergeleken met de rest van de tekenvlakken. De participant die dit in heeft getekend heeft een hond en wandelt bijna dagelijks door het park, hierdoor beschouwt hij dit als zijn buurt.

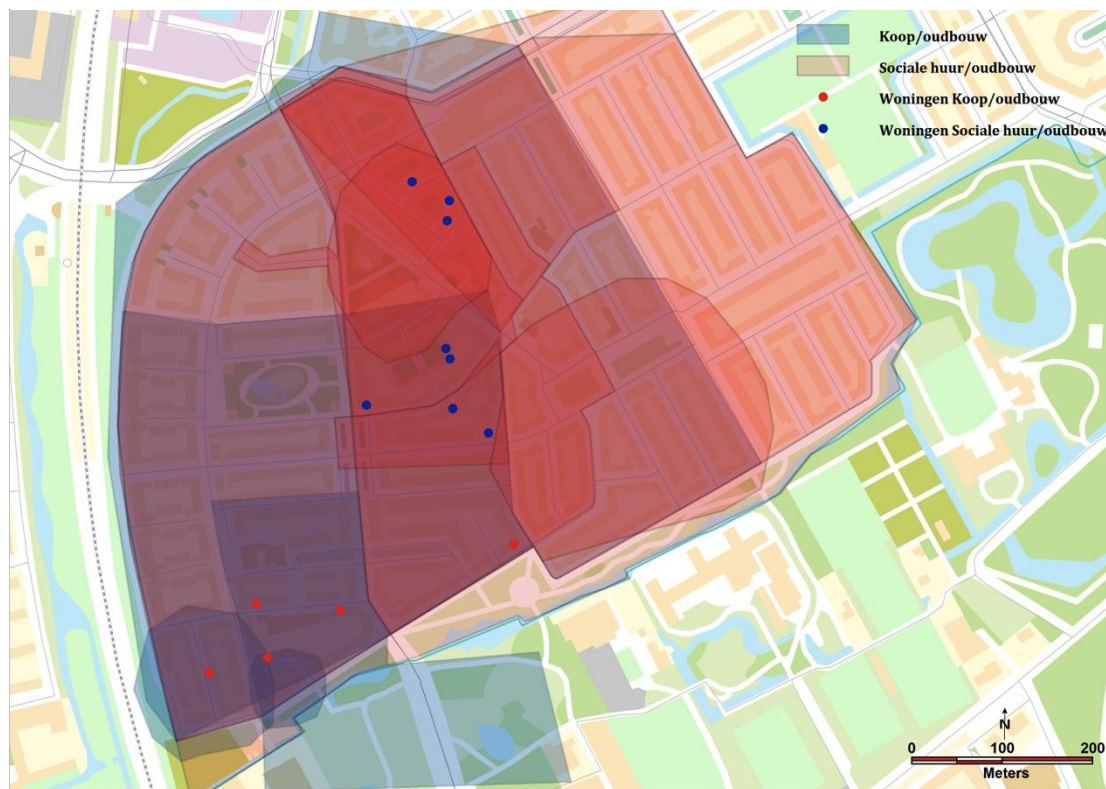
Er is sprake van overlap tussen de percepties van sociale huur- en koopbewoners in de nieuwbouw rondom de Hildebrandstraat en de Alberdingk Thijmstraat. Dit blijft echter beperkt tot deze twee parallelle straten die leiden naar de voorzieningen aan de Gouverneurlaan. De twee koopwoningen aan de andere zijde van de Alberdingk Thijmstraat hebben wat dat betreft weinig aansluiting met de andere nieuwbouwwoningen. Deze twee participanten lijken dan ook de enige twee die delen van de oudbouw, met enkel sociale huurwoningen, tot hun buurt rekenen. De overige participanten geven dit nauwelijks aan, enkel het stuk naar de Albert Heijn of een enkele straat in de oudbouw. Wel zien meerdere participanten het gedeelte oudbouw onderaan de Hildebrandstraat, met voornamelijk koopwoningen, als hun buurt. Mede vanwege de aansluiting op het park. De scheiding lijkt wat dat betreft meer de Alberdingk Thijmstraat in het midden van de buurt te volgen.

In verhouding zijn de buurtpercepties van bewoners in de sociale huurwoningen kleiner dan die van de koopbewoners in de nieuwbouw. Tijdens de interviews bleek dat veel van de gesproken bewoners in de sociale huurwoningen aan de Hildebrandstraat niet zo mobiel meer zijn, wegens verschillende omstandigheden. Hierdoor kan een gekleurd beeld ontstaan omdat deze mensen zich minder verplaatsen. Overigens zijn er meerdere senioren- en aangepaste woningen gevestigd in hoogbouw, waardoor er wel meerdere vergelijkbare mensen zullen wonen. Daarnaast zitten er in de buurtpercepties van de koopbewoners in de nieuwbouw enkele uitschieters, onder andere door een hondenbezitter en iemand die werkzaam is in de thuiszorg.

Bewoners in de oudbouw.

In tegenstelling tot de nieuwbouw, waar sociale huurwoningen en koopwoningen dichter op elkaar zitten, zijn de sociale huurwoningen en koopwoningen in de oudbouw meer van elkaar gescheiden. Qua nieuw- en oudbouw wordt Spoorwijk voornamelijk gescheiden door de Alberdingk Thijmstraat; qua sociale huur- en koopwoningen in de oudbouw vormt de nieuwbouw rond de Hasebroekstraat en de Amazonestraat de scheiding. De meeste koopwoningen in de oudbouw liggen in de zuidwestelijke hoek tussen het spoor en het park.

Figuur 4.2: Buurtperceptie sociale huur- & koopbewoners oudbouw.

Deze scheiding tussen koop- en sociale huurwoning is duidelijk zichtbaar op de kaart. De buurtpercepties van de bewoners met een koopwoning centreren zich voornamelijk in het zuidwesten van Spoorwijk, waar de meeste koopwoningen ook liggen. De buurtperceptie van de meeste participanten met een sociale huurwoning is voornamelijk gericht op het gebied in het noordoosten van de wijk. Het is duidelijk zichtbaar dat de meeste participanten een relatief klein gebied tot hun buurt rekenen. Veel participanten beschouwen vooral hun directe woonomgeving, waar ze mensen

kennen, tot hun buurt. In die zin lijkt er sprake van meerdere kleine buurtjes binnen Spoorwijk.

Overigens is er wel wat overlap zichtbaar tussen de buurtpercepties van verschillende bewoners. Zo zijn er meerdere participanten met een sociale huurwoning, en een enkele met een koopwoning, die heel Spoorwijk en een gedeelte van Laakkwartier-West als hun buurt zien. In het geval van de participant met de koopwoning komt dit voort uit een grote betrokkenheid met de buurt, zij zit in het buurtpreventie team. Hierdoor komt zij op veel plekken in de buurt, en kent ze daarnaast mensen uit de verschillende delen van Spoorwijk. Een andere participant met een sociale huurwoning in de oudbouw liet weten de nieuwbouw absoluut niet tot haar buurt te rekenen, het aansluitende deel van Laakkwartier-West ziet zij echter wel tot haar buurt. In haar ogen heeft het gedeelte van Laakkwartier-West meer gemeen met haar woonomgeving, zowel qua bebouwing als qua bewoners, dan de nieuwbouw binnen Spoorwijk.

Ook in het midden van de kaart is wat overlap tussen de percepties van verschillende bewoners zichtbaar. Dit komt voort uit de buurtperceptie van een participant die al zijn hele leven in Spoorwijk woont;

“Dus ja, kijk omdat ik vroeger hier heb gewoonte. Ja, dan kwamen we veel in de schapenkooi, Amazonestraat, ik zat daar ook op school, op de Alberdingk Thijmschool heb ik gezeten. Ik heb ook hier in de Busken Hüetschool gezeten. Dus ja, dan ben je toch een beetje die kant uitgegaan. Dus heb je toch wel je vrienden en je kennissen ontmoeten toen, maja die zijn allemaal weg. Het is allemaal weggegaan.” (Participant 10, koopwoning, oudbouw).

Ook voor deze participant is zijn woonverleden van invloed op zijn beeld van buurt. Ondanks dat hij tijdens het interview aangaf dat hij tegenwoordig nog maar weinig contacten in de buurt heeft ziet hij een relatief groot gedeelte van Spoorwijk wel als zijn buurt. Dit terwijl hij enkel zijn buurman nog spreekt. Wat dat betreft had het meer in de lijn der verwachting gelegen wanneer deze participant een kleinere perceptie van de buurt had, in overeenstemming met zijn buurtgenoten met koopwoningen. Immers lijkt het erop dat meerdere koopbewoners een relatief klein gedeelte van Spoorwijk beschouwen als hun buurt.

Algemeen gesteld lijken de bewoners met een sociale huurwoning in de oudbouw een iets groter deel van de wijk als hun buurt te beschouwen dan de bewoners met een koopwoning. Dit komt waarschijnlijk door het feit dat deze bewoners meer tijd doorbrengen in de buurt en langer in de buurt wonen dan bewoners met een koopwoning. Zo gaven enkele koopbewoners in de oudbouw aan dat zij weleens boodschappen doen in Rijswijk, wat met de auto goed te bereiken is en waar meer voorzieningen zijn. Sociale huur bewoners lijken meer aangewezen te zijn op de lokale voorzieningen. In de volgende paragraaf wordt hier verder op in gegaan.

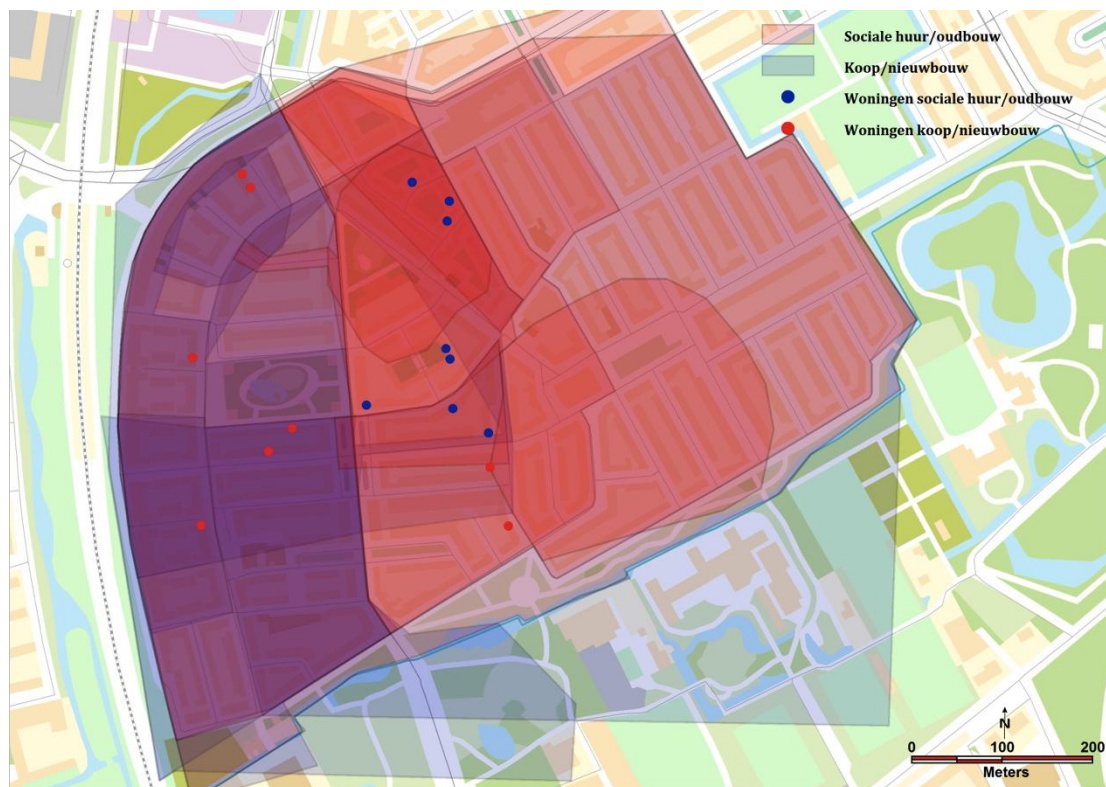
Daarnaast is het opvallend dat, op enkele participanten na, de meeste bewoners van de oudbouw het nieuwbouwgedeelte van Spoorwijk niet tot hun buurt rekenen, hooguit een beperkt gedeelte waar ze mensen van vroeger kennen. Andersom kwam dit ook naar voren; de meeste participanten in de nieuwbouw beperkten zich qua perceptie tot de nieuwbouw.

Bewoners met een sociale huurwoning in de oudbouw & bewoners met koopwoning in nieuwbouw.

De vorige twee kaarten gaven inzicht in de perceptie van de bewoners in nieuwbouw en de bewoners in de oudbouw. In het kader van de herstructurering, en het veranderen van de bevolkingssamenstelling van de buurt, is het interessant om de twee meest verschillende sociaaleconomische groepen in de buurt tegen elkaar af te zetten. Deze twee groepen staan immers qua woning en inkomen in Spoorwijk het verst van elkaar af en vormen daarnaast de twee grootste groepen.

In de vorige twee paragrafen werd al duidelijk dat de meeste participanten een relatief klein gedeelte van de wijk als hun buurt beschouwen. Dit is ook zichtbaar wanneer we de buurtpercepties van de bewoners met een koopwoning in de nieuwbouw en die van die bewoners met een sociale huurwoning naast elkaar leggen. De scheiding die in de wijk zichtbaar is qua bebouwing, is ook zichtbaar in de buurtperceptie van de bewoners.

Figuur 4.3: Buurtperceptie sociale huurbewoners oudbouw & koopbewoners nieuwbouw.

De twee groepen bewoners blijken nogal een ander beeld te hebben van hun buurt. Maar weinig participanten geven aan heel Spoorwijk als hun buurt te beschouwen, maar beperken zich tot hun directe omgeving. Door de buurtpercepties van beide groepen in één kaart weer te geven ontstaat het beeld van een gescheiden buurt. Waar beide bevolkingsgroepen zich voornamelijk richten op hun eigen gedeelte van de buurt. Hier en daar is wat overlap zichtbaar, veelal gekoppeld aan bekenden of centrale punten in de buurt zoals de Albert Heijn.

Afsluiting.

Op basis van de perceptie van de eigen buurt lijkt de kans klein dat de participanten elkaar in veelvuldig tegenkomen in de wijk. Een groot deel van de participanten heeft immers een relatief beperkt beeld van zijn of haar buurt. Sommige van de gesproken

bewoners hebben wel een breder beeld van hun buurt, maar dit komt veelal voort uit een lang woonverleden of een grote betrokkenheid bij de buurt. De meeste participanten beperken hun beeld aan hun woonomgeving, veelal gekoppeld aan de mensen die zij kennen of de plaatsen waar zij komen. Dit komt vaak ook overeen met de nieuwbouw of oudbouw. Dat bewoners zich verbonden voelen met een relatief klein gedeelte van de buurt kan ook van invloed zijn op hun contacten in de buurt, dit wordt in het volgende hoofdstuk verder uitgediept. Wel lijken bewoners met een sociale huurwoning in de oudbouw een deel van de naastgelegen wijk als onderdeel van hun buurt te zien. Dit komt enerzijds door de vergelijkbare bebouwing en bewoners qua sociaaleconomische status. Hierdoor is er sprake van een natuurlijke overgang tussen beide wijken. De bewoners in de nieuwbouw daarentegen, zitten ingeklemd tussen het spoor en de Alberdingk Thijmstraat. Deze fysieke en symbolische barrières grenzen daardoor automatisch de buurt af.

Een combinatie van deze fysieke barrières en de beperkte beeldperceptie van veel bewoners zorgen ervoor dat er verschillende buurten lijken te bestaan binnen Spoorwijk. Dit zou kunnen betekenen dat veel buurtbewoners langs elkaar heen leven en weinig mogelijkheden hebben om met elkaar in contact te komen. Hierdoor lijkt de kans klein dat er publieke familiariteit wordt opgebouwd tussen bewoners in de gehele buurt, maar wel op kleiner schaalniveau; in hun directe woonomgeving.

Foto 4.1: De Alberdingk Thijmstraat als symbolische grens tussen oud- en nieuwbouw.

Bron: Jasper de Jong, 31-12-2014.

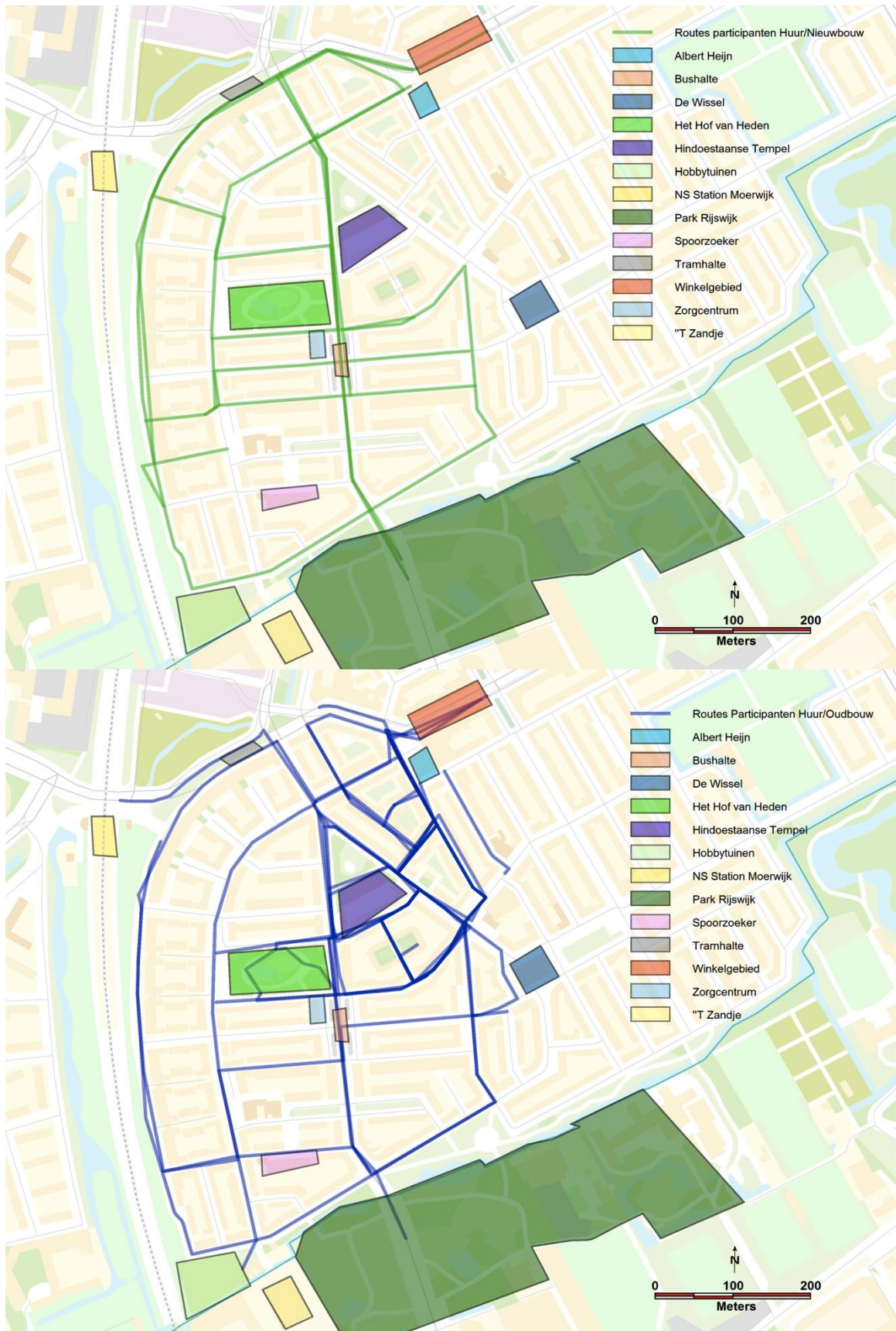
4.2.3 Routes en plaatsen in de buurt.

Om meer inzicht te krijgen in de wijze waarop bewoners elkaar kunnen ontmoeten in de buurt is hun mobiliteit onderzocht. Zo is er gevraagd naar de straten en plaatsen waar zij regelmatig komen. Volgens Grannis (2005) is het stratenpatroon, en dan vooral de stoep, van belang voor de kans op ontmoetingen tussen buurtbewoners. Doordat mensen zich hier te voet verplaatsen is de kans dat een praatje ontstaat groter dan wanneer mensen elkaar op de fiets tegen zouden komen. Een onderbreking in het stratenpatroon, bijvoorbeeld door een kruisende straat, beïnvloedt volgens hem de routes die mensen lopen, en hiermee de kansen die zij hebben om andere buurtbewoners te ontmoeten. Doordat de verschillende participanten hun veel gebruikte routes op de kaart hebben ingetekend ontstaat er een beeld van de straten en plaatsen waar zij elkaar kunnen ontmoeten. De verschillende ingetekende kaarten zijn samengevoegd op basis van de vier te herkennen groepen in de buurt. Op deze manier komen eventuele verschillen of overeenkomsten op een overzichtelijke manier naar voren.

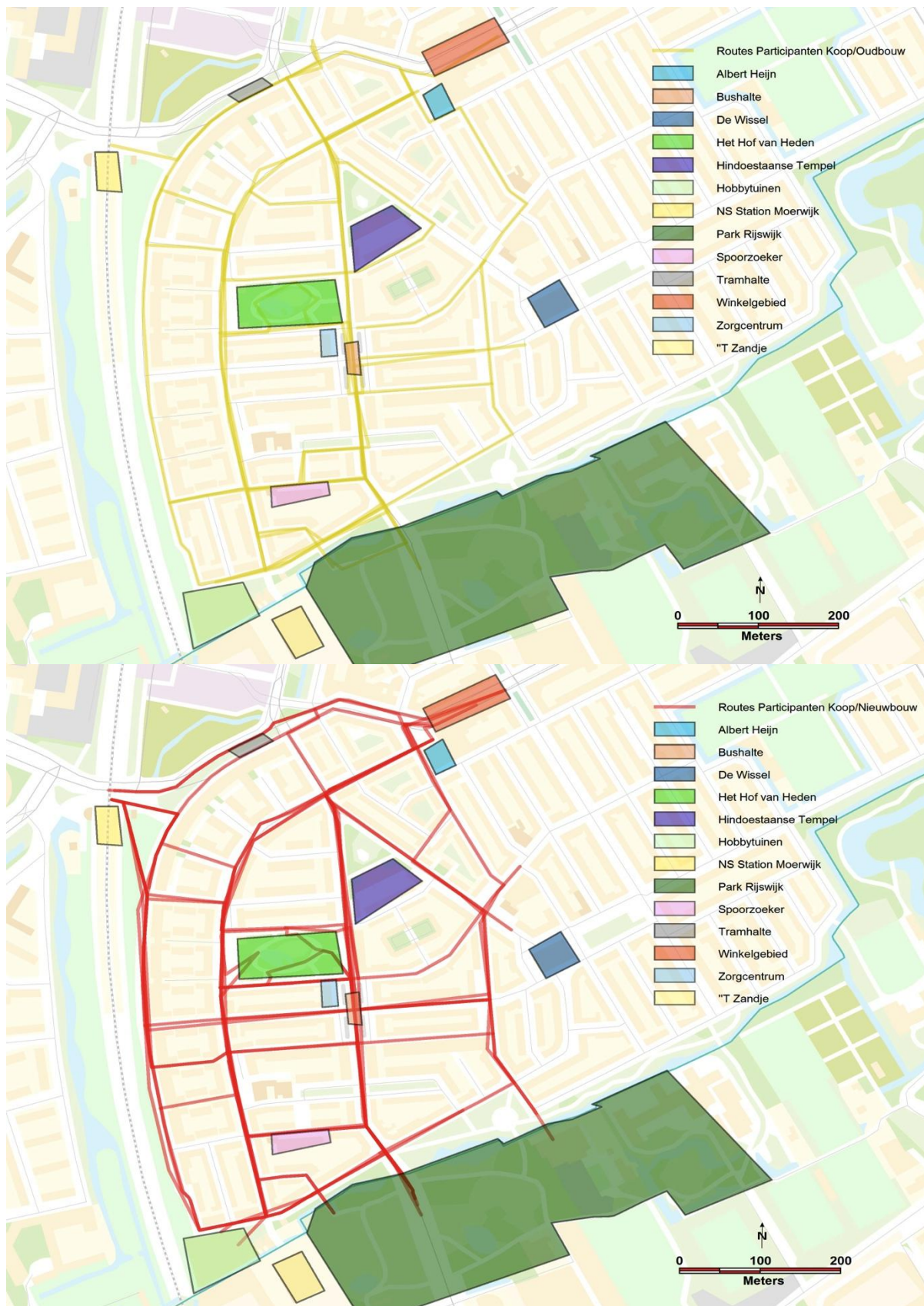
De veel gebruikte routes van de bewoners met een nieuwbouwwoning en de koopbewoners in de oudbouw komen voor een groot deel overeen. Doordat nieuwbouwbewoners met een koopwoning wat meer verspreid door de buurt wonen gebruiken zij meer routes door hele buurt dan de andere groepen. Elke groep lijkt gebruik te maken van de grote wegen in de buurt, vooral de Alberdingk Thijmstraat wordt veel gebruikt. Ook lopen op elke kaart de routes naar centrale plaatsen zoals de Albert Heijn, het park, de apotheek en de Goeverneurlaan. Veel bewoners gaven dan ook aan zich voornamelijk door de buurt te verplaatsen vanwege de voorzieningen.

“Ohja, oke. Even kijken, de bibliotheek is hier? Ja. Hier kom ik. En bij Albert Heijn kom ik ook. Dan kom ik hier ook zeg maar, bij de school zo. Ja enne, hier kom ik af en toe zitten, bij dit park.” (Participant 11, koopwoning, nieuwbouw”).

Figuur 4.4: Regelmatig gebruikte routes in Spoorwijk/ Bewoners sociale huur oud- & nieuwbouw.

Figuur 4.5: Regelmatig gebruikte routes in Spoorwijk/ Koopbewoners oud- & nieuwbouw.

Uit de theorie bleek dat de straat een belangrijke mogelijke ontmoetingsplaats is voor buurtbewoners. Dat blijkt ook dit citaat;

“Ja door Rijswijk of ik werk bij Hollandspoor dus ik rij dat stukje via de Albert Heijn, die kant. Je ziet toch de vaste mensen natuurlijk, op de route, op het zelfde tijdstip. Dus je weet al wie waar woont.” (Participant 25, koopwoning, oudbouw).

Het regelmatig afleggen van de zelfde routes zorgt ervoor dat deze participant andere bewoners gaat herkennen en plaatsen. Dit draagt volgens de participant wellicht onbewust bij aan het feit dat hij zich op zijn gemak voelt in Spoorwijk. In die zin wordt er publieke familiariteit opgebouwd. Meerdere participanten die door de buurt moeten reizen om naar werk te gaan of voorzieningen te bezoeken geven aan wel buurtgenoten te herkennen op de route;

“Je ziet natuurlijk mensen ook gewoon voor hun huisje zitten, whatever. Naar verloop van tijd ken je de gezichten. Zowel in het nieuwe stuk als in het oude stuk, want mensen zitten altijd gewoon, bij het mooie weer, buiten omdat ze geen tuin hebben. Dus je weet wel precies van eh, als je je loopje doet naar de Albert Heijn, wie ongeveer waar woont. Wie er in de buurt woont” (Participant 7, koopwoning, nieuwbouw).

Opvallend is dat het voornamelijk de bewoners in de nieuwbouw en in het koopgedeelte oudbouw zijn die aangeven buurtbewoners uit andere delen van de buurt te herkennen tijdens hun dagelijkse routes. Bijna elke participant uit deze groepen geeft aan weleens in het gedeelte oudbouw te komen waar voornamelijk sociale huurwoningen zijn. Dit komt voornamelijk door de aanwezigheid van de winkelvoorzieningen en in mindere mate de aanwezigheid van

Foto 4.2: Winkelvoorzieningen aan de Gouverneurlaan.

Bron: Jasper de Jong, 31-12-2014.

buurtcentrum de Wissel. In het nieuwbouw gedeelte zijn echter nauwelijks voorzieningen, hooguit het park Hof van Heden. Dit verklaart dan ook waarom de participanten met een sociale huurwoning in de oudbouw aangeven nauwelijks in de nieuwbouw komen.

Op de kaartjes is ook zichtbaar dat bewoners in het gedeelte oudbouw met sociale huurwoningen intensiever gebruik lijken te maken van de kleine straatjes. Dit in tegenstelling tot de andere participanten, die meer de grote straten gebruiken om bijvoorbeeld naar hun werk te gaan. Ook dit komt waarschijnlijk door de ligging van het oudbouwgedeelte ten opzichte van de voorzieningen, hierdoor lopen de meeste participanten voornamelijk door de buurt. Daarnaast kwam tijdens de interviews naar voren dat de bewoners, vooral diegene die er al wat langer woonden, met enige regelmaat elkaar bezoeken. Daardoor leggen deze bewoners ook veel korte afstanden, veelal te voet, door de buurt af. Ook gaven zij aan meer gebruik te maken van de voorzieningen, vooral het buurtcentrum, het openbaar vervoer en de winkeltjes rondom de Goeverneurlaan. Meerdere participanten met koopwoningen lieten weten zich voornamelijk met de auto of de fiets te verplaatsen, bijvoorbeeld naar werk. Daarnaast gaven enkele van deze participanten aan met regelmaat gebruik te maken van voorzieningen buiten Spoorwijk, bijvoorbeeld winkelcentrum de Boogaard in Rijswijk.

Bewoners geven ook wel aan contact te maken op openbare plekken zoals het park en de winkels. Met name in de Albert Heijn komen bewoners elkaar veel tegen. Dit leidt dan ook regelmatig tot wederzijds groeten of een praatje, maar blijft over het algemeen wel oppervlakkig;

“Ja, op straat zie je dan en dan is het alleen goedendag. Je kan niet altijd even zomaar een babbeltje maken met een vreemde. Maar de bekende van de sportschool of die hier in de omgeving wonen daar maak je wel even een praatje mee” (Participant 21, sociale huur, nieuwbouw).

Evenals deze persoon geven de meeste andere participanten aan dat dit contact voornamelijk wordt gemaakt met bekenden. In die zin wordt er niet snel contact gemaakt met ‘vreemden’. Wel leidt het regelmatig tegenkomen en zien van ‘vreemden’ tot herkenning, waardoor uiteindelijk wel contact zou kunnen ontstaan. Een voorbeeld hiervan werd heel treffend gegeven door dezelfde persoon van het citaat hierboven;

“We hadden hier eerst een buurman en een buurvrouw toen we hier kwamen wonen, en die keken ons altijd zo grof aan. Dat is echt iemand die uit deze buurt kwam, uit het oude Spoorwijk. En die keek altijd zo kwaad. Maar we groetten hem wel altijd, hij zei alleen niks terug. Maar dat hielden we gewoon een tijdje vol, we bleven vriendelijk en zeiden gedag. En op een gegeven moment zei die 'dag' terug. En nou als hij ons ziet dan komt hij naar ons toe, hele gesprekken” (Participant 21, sociale huur, nieuwbouw).

Doordat deze persoon consequent bleef groeten is het uiteindelijk gelukt contact te maken met een onwillige buurman. Blijkbaar moest de participant, als nieuwkomer van Surinaamse afkomst in de buurt, eerst het vertrouwen zien te winnen. Dit kan dus blijkbaar door elkaar regelmatig te ontmoeten. In het theoretisch kader werd het belang van ontmoetingen in de (semi-)openbare ruimte al aangestipt. In de theorie van Blokland is dit een van kernpunten voor het ontstaan van publieke familiariteit.

Bewoners lijken elkaar ook te groeten op plaatsen in de buurt. Praatjes worden voornamelijk gemaakt met bekenden of moeten voortkomen uit regelmatige ontmoetingen of een gedeelde interesse, bijvoorbeeld hondenbezit. Deze bewoners komen elkaar ook veel tegen op straat en in het park. In het volgende hoofdstuk wordt hier dieper op ingegaan. Verschillende participanten, uit alle groepen, hebben daarnaast het idee dat er maar weinig plaatsen in de buurt zijn waar je elkaar echt kan opzoeken en afspreken. Zo is er wel de Wissel en een koffiekamer op de Goeverneurlaan, maar die zijn volgens de meeste vooral voor ouderen bestemd. Anderzijds

geven de meeste participanten ook aan, dat wanneer deze plaatsen er wel zouden zijn, ze er waarschijnlijk nauwelijks gebruik van zouden maken. In die zin ontbreekt de behoefte aan meer ontmoetingsplaatsen in de buurt.

Afsluiting.

In eerste instantie lijkt er op basis van de kaartjes weinig verschil te zijn tussen de verschillende bewoners en de door hun gebruikte routes. Uit de interviews werd echter duidelijk dat er wel degelijk verschillen zijn. Zo lijken koopbewoners uit de oud- en nieuwbouw meer de hoofdroutes in de buurt te gebruiken richting het centrum of de snelweg. Ook verplaatsen zij zich meer met de auto of de fiets door de buurt. De koopbewoners die zich wel te voet door de buurt verplaatsen maken hierbij veelal gebruik van vaste routes, bijvoorbeeld naar de Albert Heijn. Hierdoor gaven zij aan andere buurtbewoners, bijvoorbeeld in de oudbouw, van gezicht te herkennen wanneer zij deze routes afleggen. De bewoners met een sociale huurwoning in de oudbouw gaven aan zelden in nieuwbouw te komen, hooguit enkele hondenbezitters en bewoners met familie en vrienden in dit gedeelte. Wel lijken de sociale huurbewoners in de oudbouw zich intensiever in hun eigen omgeving te bewegen. Dit zou verklaard kunnen worden doordat deze bewoners waarschijnlijk meer sociale banden hebben. Bewoners gaan daarom wellicht vaker bij elkaar langs. Een groot gedeelte van gesproken bewoners in de oudbouw woont hier immers al geruime tijd. De aanwezigheid van verschillende voorzieningen verspreid door dit gedeelte van de buurt is waarschijnlijk ook van invloed op hun ruimtelijke gedrag.

4.2.4 Beeld van de verschillende delen van de buurt.

Uit de theorie kwam naar voren dat de beeldvorming ten opzichte van andere buurtgenoten een rol speelt bij het ontstaan van sociale interactie tussen bewoners. Vooral in een diverse wijk als Spoorwijk zijn er sociaaleconomische verschillen tussen bewoners zichtbaar. Het is daarom interessant om te onderzoeken hoe de buurtbewoners over elkaar denken. Dit beeld wordt in deze paragraaf geanalyseerd.

Zoals al eerder naar voren is gekomen zijn de buurtbewoners in Spoorwijk onder te verdelen in vier groepen, verdeeld naar type woning en het deel van de buurt waarin zij woonachtig zijn;

- Bewoners met een koopwoning in de nieuwbouw.
- Bewoners met een koopwoning in de oudbouw.
- Bewoners met een sociale huurwoning in de nieuwbouw.
- Bewoners met een sociale huurwoning in de oudbouw.

De resultaten zullen per groep geanalyseerd worden. Hierdoor wordt voor elke groep duidelijk wat voor beeld de andere bewoners van hen hebben. Doordat bewoners binnen een groep van elkaar kunnen verschillen op basis van andere kenmerken wordt er ook aandacht besteedt aan onderlinge beeldvorming binnen de verschillende delen. Ook worden participanten uit de desbetreffende groep zelf aan het woord gelaten. Hierdoor kunnen sommige beelden wellicht bevestigd worden of nader omschreven worden.

Bewoners koop/nieuwbouw.

Als eerste wordt het beeld van de bewoners met een koopwoning in de nieuwbouw beschreven. Veel van deze mensen wonen relatief kort in de wijk vergeleken met andere bewoners. Sommige bewoners hebben wel een woonverleden binnen Spoorwijk maar de meesten komen van buiten de wijk. De meeste bewoners van dit gedeelte van de wijk zijn tijdens of na het afronden van de herstructurering in Spoorwijk komen wonen. Waar nu hun nieuwbouwwoningen staan stonden voorheen kleine sociale huurwoningen, vergelijkbaar met de bestaande oudbouw. Hierdoor zien

veel andere buurtgenoten dit gedeelte van de wijk dan ook als anders; verschillend ten opzichte van de bestaande oudbouw en hoe het voor de herstructurering was:

“Ja, ja. Het hoort er wel bij, maar het is net wat ik zeg. Je spreekt de mensen ook die daar wonen, en de mensen zijn er wel of niet zo blij mee. Kijk ik heb echt zoiets van eh het hoort gewoon bij Spoorwijk, het is ook gewoon Spoorwijk, de bewoners zijn zelfs, de oude bewoners van Spoorwijk. Maar op een of andere manier mis je daar de gezelligheid die je hier wel hebt” (Participant 5, sociale huur, oudbouw).

Deze participant beschouwt het wel als Spoorwijk maar volgens haar ontbreekt het aan gezelligheid. Veel andere participanten maken voornamelijk de vergelijking met de situatie voor de herstructurering en nu. Ook daar komt vaak naar voren dat het vroeger gezelliger was, vergelijkbaar met de huidige oudbouw;

“Qua woningen, qua hoe mensen omgaan, want het is niet meer hetzelfde. Mensen isoleren zich meer vind ik” (Participant 23, sociale huur, nieuwbouw).

Bewoners uit andere delen van de buurt hebben regelmatig het idee dat de koopbewoners in de nieuwbouw meer op zichzelf zijn, en hierdoor weinig in de buurt actief zijn. Dit beeld komt ook naar voren uit de gesprekken met andere koopbewoners uit de oudbouw. Zo geeft deze participant aan de bewoners ook eigenlijk nooit te zien;

“Je ziet ze nooit, dus ja. Over het algemeen is iedereen bezig, werken eh, en wonen. En die mensen zie je nooit op straat. Mensen die dan thuis zitten, die zie je op straat. Die zie je rondlopen, ja” (Participant 25, koopwoning, oudbouw).

Volgens deze participant komt hun isolatie meer voort uit het feit dat ze het druk hebben, volgens hem omdat de meesten werken. Het zou volgens hem dan ook een slecht teken zijn wanneer hij deze bewoners wel vaak op straat zou zien. Dit is ook het beeld dat uit de gesprekken met de koopbewoners uit de nieuwbouw naar voren kwam. Zij gaven zelf veelvuldig aan het te druk te hebben voor sociale activiteiten in de buurt. Een andere participant met een koopwoning uit de oudbouw deelt het idee dat de bewoners weinig onderling contact maken. Daarnaast heeft hij ook het idee dat het nieuwbouw gedeelte gescheiden leeft van de oudbouw;

“Ik denk dat ze daar meer langs elkaar heen leven. Dat ze elkaar misschien wel een beetje van gezicht kennen, maar eh. En ik denk ook niet dat mensen vanuit de oudbouw contact zullen hebben met mensen in de nieuwbouw. Want dat heeft, want in principe is dat allemaal later gekomen, heeft eigenlijk weinig met elkaar te maken denk ik” (Participant 22, koopwoning, oudbouw).

Het beeld dat beide delen weinig met elkaar te maken hebben wordt ondersteund door de ingetekende kaartjes, bewoners die niet in de nieuwbouw zelf wonen, hebben weinig reden om erheen te gaan. Daarnaast lijkt er ook wel wat onbegrip te zijn tussen de bewoners uit andere delen van de buurt en de koopbewoners in de nieuwbouw, bijvoorbeeld over het gebruik van openbare plaatsen in de buurt;

“(A) Ja die zijn wel anders. Want ik daar langs rij, hun hebben daar, zeg maar rechts van de Beetsstraat, dat zijn koopwoningen. En die hebben net zoals hier zo'n hofje. En hier op het hofje gebeurt altijd wel iets, qua spelen, kinderen, ouders, gezelligheid. En als ik daar langs rij, ik zie daar niet iets. Die mensen zijn allemaal op zich zelf.

(Q) Die komen minder buiten?

(A) Ja. Dat vind ik zonde als je op zo'n hofje woont. Dan moet je het met mekaar gezellig maken toch?” (Participant 13, sociale huur, oudbouw).

Het niet gebruiken van een hofje wordt door deze participant uit de oudbouw als vreemd bestempeld. Ze heeft het idee dat de koopbewoners in de nieuwbouw daardoor verschillen van haar. Het samen gezellig maken, wat voor deze participant heel vanzelfsprekend is, gebeurt tot haar verbazing niet in de nieuwbouw. Een andere participant, die dicht op de koopbewoners in de nieuwbouw woont, deelt deze mening;

“Ja, die mensen zijn rare mensen, die hebben geen contact, met niemand. Je ziet ze ook nooit, als ik zo in hun hofje, ze hebben zulke bankjes daar gemaakt. Dan is het toch leuk als je daar met je kinderen, als je daar kinderen ziet spelen” (Participant 24, sociale huur, nieuwbouw).

Foto 4.3: Hofje met koopwoningen in de nieuwbouw.

Bron: Jasper de Jong, 31-12-2014.

Ook deze participant geeft aan dat zij gebruik zou maken van zo'n hofje, wanneer zij hier aan zou wonen. Dat de koopbewoners hier nauwelijks gebruik van maken is voor haar onbegrijpelijk. Daarnaast stipt ook zij het, in haar ogen, minimale contact aan tussen koopbewoners in de nieuwbouw. Het beeld wat deze participanten hebben van deze groep bewoners wordt dus voornamelijk bepaald door hun sociale activiteiten, of beter het gebrek daar aan. Een andere participant, woonachtig in een sociale huurwoning langs het spoor, heeft juist een heel ander beeld van de koopbewoners en hun hofjes;

“Ja, die wonen daar in die hofjes he. Die eengezinswoningen, en daar hebben ze best wel mekaar allemaal contact. De burens. Allemaal nieuwe mensen ook, en allemaal jongeren. En dat vinden zij wel prettig. Ze hebben ook wel kindvriendelijke hofjes gemaakt, je mag er niet met auto's komen. Mag niet voetballen enzo, dus het is heel rustig. Dat vinden zij heel lekker. En de burens mekaar, die hebben best wel veel contact” (Participant 24, sociale huur, nieuwbouw).

Deze participant heeft een dochter wonen in het hofje en komt daardoor regelmatig langs. Haar beeld is in die zin anders dan dat van de andere participanten aangezien zij enkel de hofjes van een afstandje aanschouwen. Daarnaast kan er natuurlijk verschil zijn tussen de hofjes, waardoor in het ene hofje meer sociale activiteit is dan in het andere hofje. Ook geeft deze participant aan

dat er veel jonge mensen wonen, en dat de omgeving erg kindvriendelijk is. Het beeld dat er veel jonge gezinnen wonen wordt vaker gedeeld;

“Nou nieuwbouw ook meer jongere gezinnen, denk ook wat rustiger (Participant 20, sociale huur, oudbouw).”

Doordat er meer jonge gezinnen zijn ontstaat ook het beeld dat het waarschijnlijk rustiger is dan de rest van de buurt. In dit geval legt deze participant dit als zodanig uit omdat zij zelf niet tevreden is in haar eigen woonomgeving. Ze vindt dit namelijk te druk, hierdoor lijkt de nieuwbouw aantrekkelijker. Naar haar idee wonen in het koopgedeelte van de nieuwbouw meer vergelijkbare mensen qua levensfase. Dit beeld hebben de koopbewoners van de nieuwbouw zelf ook wel;

“Nou, ja weet je wat het is, iedereen zit toch een beetje in dezelfde soort levensfase, + of - ja 5 tot 10 jaar. Dus zeker met de nieuwe huizen, dat zijn toch allemaal jonge mensen, mensen met kinderen, dus. Qua populatie is dat redelijk, ja redelijk gelijk en dan heb je ook, denk ik, dat je gelijk meer met elkaar hebt. Iedereen heeft hetzelfde huis gekocht he, iedereen heeft dezelfde issues. Dat scheidt natuurlijk ook een band” (Participant 7, koopwoning, nieuwbouw).”

Ook al zouden ze onderling niet zo veel contact hebben; volgens deze participant hebben ze wel veel gemeen met elkaar. Dit zorgt ook voor een bepaalde rust omdat veel bewoners dezelfde leefwijze hebben, bijvoorbeeld qua werk. De komst van de nieuwbouw koopwoningen heeft er toe geleid dat er bewoners met een hoger inkomen in Spoorwijk kwamen wonen. Een bewoner met een koopwoning in de oudbouw erkent dit en valt het daarnaast op er veel buitenlandse mensen in de nieuwbouw zijn komen wonen, ten goede;

“Als ik het zo bekijk dan is er, kijk, er zijn wel heel veel Surinamers gekomen die dan net effe wat meer geld hebben. Maar voor de, ja, je hebt daar niet zoveel last van. En dan waren eerst, waren er veel Nederlandse mensen die met een heel laag inkomen, die wel een zootje van maakte. Dus eigenlijk is het verbeterd. Er zijn wel meer buitenlanders bijgekomen maar, ja, daar is het niet echt slechter door geworden” (Participant 22, koopwoning, oudbouw).”

Ook andere participanten viel het op dat er meer mensen van buitenlandse afkomst in Spoorwijk zijn komen wonen. Dat werd in sommige gesprekken als negatief ervaren of jaloers op gereageerd. Voornamelijk omdat een groot gedeelte van de nieuwe bewoners van buitenlandse afkomst in duurdere huizen woont dan veel autochtone bewoners die een sociale huurwoning hebben. Deze participant beschouwt het echter als een positieve ontwikkeling, en geeft daarmee aan dat de problemen in Spoorwijk voor de herstructurering voortkwamen uit een hoge concentratie van bewoners uit een lagere sociaal economische klasse. Afkomst had er in zijn ogen niet zoveel mee te maken.

Met de nieuwbouw zijn er nieuwe bewoners in Spoorwijk komen wonen maar is het aanzicht van de buurt ook veranderd. Over het uiterlijk van het nieuwbouw gedeelte zijn de meningen verdeeld in de buurt. De meerderheid van de participanten vindt het een verbetering ten opzichte van de oude woningen, echter is er ook een gedeelte van de participanten die het niks vindt;

“Ah naja, gewoon qua indeling, qua hoe het eruit ziet, het is gewoon te belachelijk voor woorden. Dan denk ik; ik had ook architect kunnen wezen. Het is zo dom, zo onlogisch, onlogisch dom. Gewoon dom” (Participant 23, sociale huur, nieuwbouw).”

Een negatieve houding ten opzichte van de bouwstijl komt voornamelijk voor bij bewoners die bekend waren met dit gedeelte van de wijk voordat het gesloopt werd. Bijvoorbeeld bewoners die hier woonden of regelmatig kwamen. Dit zijn voornamelijk bewoners met een sociale

huurwoning in de oudbouw of nieuwbouw. Ook over het Hof van Heden, een park gelegen in de nieuwbouw, zijn de meningen verdeeld. Dit park is vooruitlopend op de herstructurering aangelegd om als ontmoetingsplaats te dienen voor de bewoners in de buurt. Deze participant denkt er als volgt over:

“Neeuh man, dat ding is niks. Dat ding hoort bij de koopwoners. En niet bij de Spoorwijkers. Nee, want de koopwoners, die gingen ouwehoeren, omdat de kinderen daar aan het spelen waren. Want hun zagen dat ook weer als hun eigen domein. Amehoelala. Dus toen ging niemand meer daarheen, en nou staat dat ding daar te verpieteren. Ja joh” (Participant 3, sociale huur, nieuwbouw).

Uit dit citaat blijkt een duidelijke tegenstelling tussen de koopbewoners en de sociale huurbewoners. Volgens de participant hebben de koopbewoners in de nieuwbouw het geclaimd en wordt het door de sociale huurbewoners amper gebruikt. Daarnaast stelt ze dat de koopbewoners wel meerdere plaatsen in de buurt hebben geclaimd, hiermee doelt ze op de hofjes. Haar kinderen mochten hier volgens haar ook niet spelen. Hoewel niet veel voorkomend, is er wel enigszins sprake van spanningen tussen verschillende bewoners in de hoogbouw langs het spoor en de hofjes.

Foto 4.4: Het Hof van Heden ingeklemd tussen de Beetsstraat en de Alberdingk Thijmstraat.

Bron: Jasper de Jong. 31-12-2014.

Een andere bewoner met een koopwoning in de oudbouw gaf juist aan het park mooi te vinden, en ook wel te gebruiken. Ook vindt hij de nieuwbouw over het algemeen geslaagd:

“Ja, ik vind de nieuwbouw wel een stuk beter geworden natuurlijk. He, het Hof van Heden dat eh parkie, dat is ja, vreselijk leuk natuurlijk. Is helemaal opgeknapt” (Participant 10, koopwoning, oudbouw).

Naast een verbetering van de fysieke ruimte wijzen meerdere participanten ook op de verbeteringen op het gebied van onderhoud en aanzicht van de nieuwbouw. Men vindt het netter en opgeruimder dan voorheen. De participanten met een koopwoning in de oudbouw wonen relatief langer in de buurt. Hierdoor kunnen zij de huidige situatie in Spoorwijk

vergelijken met de situatie van voor de herstructurering. Vooral deze bewoners zien dus verbetering. Zo vond de volgende participant vooral dat de leefbaarheid verbeterd is dankzij de nieuwbouw;

“Leefbaar, ja wat ik al eerder zei ook. Je had natuurlijk dat oude, oude gedeelte en dat ja.. achterbuurt, het was heel vies, straten vies en noem maar op, alles. Al het vuil op straat. En vroeger had je natuurlijk heel veel zwerfvuil rondvliegen, maar dat heb je nu niet meer. Maar dat komt ook mede door die ondergrondse containers..”

...Ja, ik denk dat het ligt aan de nieuwe mensen, nette bewoners. Zitten in een nieuw huis, dan ga je je buurt onderhouden, noem maar op, dat heeft natuurlijk invloed” (Participant 25, koopwoning, oudbouw).

Als argumentatie voor de vooruitgang geeft de participant de combinatie van fysiek ingrijpen en het aantrekken van bewoners die kapitaalkrachtiger zijn. Dit heeft volgens hem een goede uitwerking gehad. Hij maakt hierin ook een onderscheid in het type bewoners dat in verschillende delen van de buurt woont, de mensen met een koopwoning vindt hij ‘nettere’ mensen. Dit beeld bestaat echter ook in het sociale huurgedeelte van de oudbouw. Het volgende citaat beschrijft ook de bewoners van de koopwoningen in de nieuwbouw als ‘anders’:

“Nee, nee zijn andere mensen. Ja de nieuwe mensen zijn goed opgevoed, zijn beter. Als je dan bent bij hun, dan kan je praten. Maar hier kan je niet alles zeggen” (Participant 18, sociale huur, oudbouw).

Hoewel hij zelf een sociale huurwoning in de oudbouw bewoont omschrijft hij de bewoners met een koopwoning in de nieuwbouw als ‘beter’ en ‘goed opgevoed’. Volgens deze participanten gaan koopbewoners in de nieuwbouw anders met elkaar om, aangezien men daar normaal met elkaar kan praten. In zijn beleving kan dat niet in het oudbouwgedeelte met de sociale huurwoningen. Uit het verdere interview bleek dan ook dat deze participant het zou toejuichen wanneer het bestaande oudbouwgedeelte ook vernieuwd zou worden.

Een andere participant, die al eerder aan bod kwam in deze paragraaf, geeft aan zich achtergesteld te voelen ten opzichte van de koopbewoners. Zo heeft zij het idee de koopbewoners voorgetrokken worden en meer te zeggen hebben in de buurt. Zo worden er naar haar zeggen met regelmaat tuinfeesten gegeven en wordt hier niet tegen opgetreden. Terwijl bewoners met een sociale huurwoning dit niet zouden moeten proberen. Dit is in haar ogen erg onterecht:

“Ik betaal 6% meer als de andere bewoners hierzo. Omdat mijn man een eigen bedrijf heeft, ik betaal best wel veel huur. Als ik dan kijk naar mijn huur, dat ik denk nou misschien zitten hun 100 euro hoger met hun hypotheek. Dus met die 100 euro mogen zij dus meer zeggen dan wij als huurwoners? Kijk dan word ik boos. Dan heb ik zoiets van wat ben je aan het doen. Dan ben je aan het discrimineren. En je kan discrimineren in je cultuur he, maar dit is ook discrimineren” (Participant 3, sociale huur, nieuwbouw).

Uit het gehele interview kwam bij deze participant veel frustratie naar boven met betrekking tot de koopbewoners in de nieuwbouw. Het valt dan ook niet te zeggen of dit voor meerdere bewoners zo geldt, of dat er sprake is van een incident. Wel geeft dit inzicht in de tegenstellingen tussen de verschillende bewoners en de frustraties die er zijn.

Afsluiting.

Participanten met een koopwoning in de oudbouw lijken het positiefst over de nieuwbouw koopwoningen en hun bewoners. Dit komt voornamelijk doordat zij een verbetering in de

omgeving constateren ten opzichte van de situatie voor de sloop- en nieuwbouw. Daarnaast lijken participanten die koopbewoners in de nieuwbouw persoonlijk kennen ook eerder positief over dit gedeelte van de buurt te denken. Ook participanten die zelf ontevreden zijn met hun eigen woonsituatie, bijvoorbeeld in een sociale huurwoning in de oudbouw, lijken relatief positief over het nieuwbouw koopedeelte. Meerdere participanten in Spoorwijk hebben het idee dat er sinds de herstructurering nettere mensen wonen in de nieuwbouw.

Met name een gedeelte van de participanten met een sociale huurwoning in de oud- of nieuwbouw hebben een negatief beeld van de nieuwbouw qua bouwstijl en bewoners. Dit zijn voornamelijk bewoners die al voor de herstructurering in Spoorwijk woonachtig waren en de wijk hebben zien veranderen. Ook zijn dit bewoners die zichzelf zien als echte 'Spoorwijker'. Dit negatieve beeld lijkt voor een groot deel voort te komen uit een andere leefwijze, bijvoorbeeld qua sociale activiteit. Zo vinden een aantal participanten met een sociale huurwoning het onbegrijpelijk dat de koopbewoners in de nieuwbouw weinig gebruik lijken te maken van de hofjes voor hun deur. Ook valt het ze op dat je de koopbewoners in de nieuwbouw weinig tegenkomt buiten. In de theorie kwam naar voren dat verschillende levenswijzen van invloed kunnen zijn op de sociale interactie tussen bewoners (Kleinhans, 2004). Op basis van de analyse lijken er nogal verschillen te zijn tussen verschillende bewoners in Spoorwijk. Dit kan dus een drempel zijn voor het ontstaan van sociale interactie tussen buurtbewoners.

Bewoners met een sociale huurwoning die pas na de herstructurering in de buurt zijn komen wonen en geen woonverleden in de buurt hebben lijken minder negatief te zijn over de nieuwbouw. Zij zien het hele nieuwbouw gedeelte als een verbetering ten opzichte van de oude situatie. Dit zijn dan ook vaak bewoners die voordat zij in de buurt kwamen wonen een slecht beeld hadden van Spoorwijk, op basis van het verleden en de reputatie die de wijk had. Deze bewoners kijken eerder op tegen de koopbewoners in de nieuwbouw en zien voornamelijk positieve kanten. In die zin zouden deze bewoners in potentie zich kunnen optrekken aan de koopbewoners en hen als voorbeeld zien.

Bewoners sociale huur/nieuwbouw.

De bewoners in de sociale huurwoningen in de nieuwbouw, woonachtig in de hoogbouw langs het spoor, zijn een mix van 'oude Spoorwijkers' en nieuwe mensen. Na de herstructurering zijn een deel van de bewoners met een sloopwoning teruggeplaatst in de nieuwbouw. De sociale huurwoningen in de nieuwbouw sluiten direct aan op de koopwoningen, hierdoor leven deze twee groepen bewoners relatief dicht op elkaar. De volgende participant noemt het herplaatsen van oud-Spoorwijkers in de nieuwbouw een 'foutje':

"Met 1 ding hebben ze wel een foutje gemaakt. Ze hebben daar de oude Spoorwijkbewoners daar en daar geconcentreerd" (Participant 12, koopwoning, nieuwbouw).

Hij geeft aan dat de oud-Spoorwijkers op twee stukken van de Hildebrandstraat geconcentreerd wonen, in plaats van verspreid over de gehele straat. Dit geeft volgens hem overlast en leidt tot spanningen tussen de bewoners in de hoogbouw en de koopbewoners in de hofjes. Met de meeste bewoners van de hoogbouw heeft hij geen moeite, maar over de oud-Spoorwijkers is hij minder te spreken. Zijn beeld van deze groep bewoners is dan ook erg negatief, zo blijkt uit het volgende citaat:

"Sommige delen van die flat zitten allemaal oude Spoorwijk bewoners. Laatst was er ook een inval gedaan. Dat zijn dan criminelen, maar geen kruimeldieven, daar heb je niet veel mee te maken. Je hebt meer te maken met die kleine jongetjes hier, daar heb ik een beetje moeite mee. En de ouders doen er niks aan" (Participant 12, koopwoning, nieuwbouw).

Naast het slechte beeld van de bewoners - hij verwijst naar een deel van hen als criminelen - heeft hij voornamelijk overlast van kleine jongetjes die in het hofje spelen. Deze kinderen voetballen hier met regelmaat waardoor de bal weleens tegen zijn voorgevel of raam wordt getrapt. Wanneer hij vervolgens de ouders er op wilt aanspreken verloopt dit contact erg moeizaam. Hij geeft aan het gevoel te hebben dat hij niet normaal kan communiceren met hen:

“Ja, nou dat weet ik niet. Maar als je met iemand wilt praten, dan laat je iemand uitpraten, en dan hoort hij dat en luistert hij naar jou, en dan reageert hij erop. Maar bij deze mensen, er is geen gesprek mee, met ze te beginnen. Ze worden gewoon boos” (Participant 12, koopwoning, nieuwbouw).

Het gebrek aan goede communicatie tussen verschillende bewoners draagt bij aan een negatieve beeldvorming. Bewoners zullen waarschijnlijk minder het gesprek opzoeken wanneer zij het idee hebben dat dit toch niet werkt. Mede hierdoor bestaat het risico dat de beeldvorming voor een gedeelte gestoeld blijft op aannames en vooroordelen. Dit blijkt ook uit de interviews; maar weinig bewoners gaven aan veel contact te hebben met buurbewoners uit andere delen van de wijk maar hadden wel een beeld gecreëerd van deze bewoners. Bij de beschrijving van dit beeld werd meermaals teruggevallen op stereotypering en vooroordelen. Zo worden koopbewoners soms afgezet als ongezellig en verwaand terwijl sociale huurbewoners door sommige participanten gezien worden als uitkeringstrekkers en bewoners met een minderwaardigheidscomplex. Een andere participant omschrijft het als volgt;

“Nou nee, nee, nee. Meer zo van ‘jij hoort niet bij mijn klasse, en ik ga niet me je om’. Zo ja, meer affiliërend zeg maar. Dus dat is wederzijds, ja.” Participant 1, koopwoning, nieuwbouw).

In de vorige paragraaf, waar de beeldvorming omtrent de koopbewoners van de nieuwbouw naar voren kwam, werden bewoners al als ‘anders’ beschreven. Ook hier komt dit naar voren, de

Foto 4.5: Sociale huurwoningen nieuwbouw aan de Hildebrandstraat.

Bron: Jasper de Jong. 31-12-2014.

volgende participant beschrijft haar poging om een gezamenlijk straatfeest te geven voor verschillende bewoners in de koop- en sociale huurwoningen en de onderbuik gevoelens die zij opmerkte en zelf ook ondervond:

“Nou, die voelen zich minder. Dat heb ik ook weleens, dat hoor je; Ja zij daar met die koopwoningen. Zo weet je wel, en dan met dat straatfeest, dan had ik gezegd van kom er nou bij, je hoeft maar heel weinig in te leggen want het meeste krijg je gewoon van de gemeente, want daar krijg je dan subsidie voor. Maar ja, die voelen zich toch ook minder, hoewel we het helemaal niet zeggen, van jullie zijn minder omdat je in een huurwoning woont. Maar ze voelen het.. Zij willen zelf die aansluiting ook niet zo, we houden het op goed en that's it. Tenminste die drie vrouwen waar ik het nu over heb, die hebben hun eigen kliek. Als die een feestje hebben daar dan zitten die ouwe Spoorwijkers daar. Worden wij geen van allen uitgenodigd. Dus toch, die mix is niet goed gelukt denk ik” (Participant 6, koopwoning, nieuwbouw).

Het gevoel van de sociale huurbewoners dat zij ‘minder’ zouden zijn ten opzichte van de koopbewoners is volgens haar dus van invloed op de onderlinge omgang. Zij heeft het idee dat de sociale huurbewoners zich om deze reden afsluiten van de rest. Hoewel deze participant aangeeft dat het minderwaardigheid gevoel van de sociale huurbewoners uit hunzelf komt, lijkt zij dit beeld zelf ook wel te delen. Op basis van een aantal aannames besluit ze immers dat deze groep bewoners zich wel minder moet voelen. Onbedoeld zet zij zichzelf hierdoor boven de bewoners met een sociale huurwoning in de nieuwbouw. Tijdens meerdere gesprekken werd duidelijk dat zulke aannames de beeldvorming beïnvloeden. Het volgende citaat is hier ook een goed voorbeeld van:

“Ik denk dat de nieuwbouw. Als ik dan kijk soms, dan aan de achterkant, en dan zie je toch wel mensen met elkaar omtrekken enzo. Toevallig één familielid wonen aan die kant, die heeft best wel veel contact in de buurt. Maar goed die zit thuis dan he, die werkt dan niet haha. Dan denk ik dat je veel meer in de buurt contact hebt dan, je zoekt je sociale contacten in de buurt dan. Ja, en een werkend iemand is dat toch weer anders denk ik” (Participant 25, koopwoning, oudbouw).

De participant heeft het idee dat de bewoners met een sociale huurwoning in de nieuwbouw veel contact met elkaar hebben, wat positief is. Vervolgens koppelt hij dit echter aan werkloosheid, waardoor deze mensen volgens hem veel thuis zitten. Hierdoor valt ook deze participant terug op stereotypering. Immers; wanneer deze mensen zouden werken zouden ze volgens hem nooit zoveel contact kunnen hebben of thuis kunnen zijn.

Volgens een participant uit dit deel van Spoorwijk is dit beeld niet helemaal terecht. Zij komt zelf oorspronkelijk uit het gesloopte deel van de buurt en is na de herstructurering in de hoogbouw komen wonen. Ze heeft het idee dat de houding van sommige andere oud-Spoorwijkers die in de nieuwbouw zijn komen wonen veranderd is. Zo laat ze weten dat deze mensen opeens een ‘air’ om zich heen hebben nu ze een nieuwbouw woning huren. Dit legt ze als volgt uit:

“Kouwe kak. Want dat zeg ik; we betalen allemaal dezelfde, misschien betaalt de ene een beetje meer huur dan de andere, maar we blijven wie we zijn hoor, je kan dat niet onderkennen. Je moet niet verheven doen omdat je nou een nieuwbouw woning hebt, want we zijn toch de koningin niet” (Participant 23, sociale huur, nieuwbouw).

Zij vindt dat deze bewoners zich gedragen alsof zij beter zijn dan de bewoners met een sociale huurwoning in de oudbouw, terwijl dit volgens haar in principe dezelfde soort mensen zijn. Dit gedrag stoort haar, ze geeft dan ook aan deze bewoners in de omgang kil te vinden. Dit duidt er op dat er ook tussen de bewoners met een sociale huurwoning in de nieuwbouw tegenstellingen zijn, en dat zij wellicht minder onderling contact hebben dan dat andere buurtbewoners denken.

Afsluiting.

Doordat de sociale huurbewoners in de nieuwbouw langs het spoor wonen zijn ze automatisch redelijk afgezonderd van de rest van Spoorwijk. Maar weinig buurtbewoners geven aan in dit deel van de buurt te komen. Hierdoor hebben weinig participanten een helder beeld van deze groep. Het beeld dat hierboven besproken is komt voornamelijk van de koopbewoners in de nieuwbouw en een enkeling uit de oudbouw, die relatief dicht op deze groep wonen. De beeldvorming komt vaak voort uit incidenten tussen bewoners of stereotypering. Hierbij worden met regelmaat aannames gedaan op basis van vooroordelen, terwijl dit lang niet terecht hoeft te zijn. Zo komt in de analyse naar voren dat er tussen de bewoners met sociale huurwoningen in de nieuwbouw ook verschillen zijn. In die zin lijkt het alsof een relatief klein gedeelte van de bewoners in de hoogbouw bepalend is voor het beeld dat andere bewoners van hen hebben.

Bewoners koop/oudbouw.

Over de koopbewoners in de oudbouw waren weinig uitgesproken meningen. De meeste participanten gaven tijdens de gesprekken aan hier nooit te komen. Ruimtelijk gezien ligt het gedeelte ook op de rand van Spoorwijk, op een school en sporthal na is hier verder weinig te doen. De participanten die wel aangaven hier te komen hadden weinig te melden over dit gedeelte van de wijk. Van oudsher lijkt dit gedeelte van de buurt ook de aansluiting te missen met de rest van de buurt. Waarschijnlijk omdat de woningen hier al langer koopwoningen zijn, ook voor de herstructurering al. Het is goed mogelijk dat voor de herstructurering dit gedeelte in groter contrast leefde met de rest van Spoorwijk, aangezien dat toentertijd allemaal sociale huurwoningen waren en de nodige problemen kende. Sinds de herstructurering is de tegenstelling tussen de koopwoningen in de nieuwbouw enerzijds en de sociale huurwoningen in de oudbouw anderzijds veel groter. Hierdoor lijkt het gedeelte met de koopwoningen in de oudbouw in de beeldvorming van andere bewoners minder aandacht te krijgen. Op basis van de

Foto 4.6: Koopwoningen oudbouw aan de Schimmelweg.

Bron: Jasper de Jong, 31-12-2014.

gesprekken lijkt het alsof deze groep bewoners wordt gezien als een soort neutrale factor in de buurt.

Dat de bewoners van dit deel van de buurt op zichzelf zijn geven de bewoners daar ook aan. De volgende participant heeft vooral het idee dat de bewoners met een koopwoning in de oudbouw meer onderling contact hebben met elkaar, voornamelijk omdat een groot gedeelte van de bewoners er al langere tijd woont:

“Ik denk dat het hier meer met elkaar is, omdat we er al zo lang wonen en het is nog een kleiner gezelliger stukje, ook met de Lidewijstraat erbij, daar kennen we ook een aantal mensen. Ik denk dat het hier veel intensiever is dan daar (nieuwbouw)” (Participant 22, koopwoning, oudbouw).

Het verschil tussen de koopbewoners in de oudbouw en nieuwbouw zit volgens deze participant dus in de gezelligheid in de buurt, wat voortkomt uit een gemiddelde langere woontijd van bewoners in het stukje. Tijdens de gesprekken met bewoners met een koopwoning in de nieuwbouw viel de term ‘gezelligheid’ gekoppeld met hun woonomgeving dan ook zelden. Een andere bewoner van een koopwoning in de oudbouw heeft vooral het idee dat haar stukje van de buurt netter is, vooral ten opzichte van de oudbouw met sociale huurwoningen.

“Ja, mensen die gewoon een eigen huis hebben, die knappen het op. En zorgen vaak goed voor hun tuin, ziet het er over het algemeen wat verzorgder uit. Ja” (Participant 9, koopwoning, oudbouw).

Het beter onderhouden van de woningen zag zij ook terug in het koopgedeelte van de nieuwbouw. Hierboven werden bewoners met een koopwoning in de nieuwbouw dan ook al omschreven als ‘nettere mensen’. Deze participant geeft aan dit dus ook in haar eigen omgeving te zien. Hiermee bevestigt zij het algemeen geldende beeld dat koopbewoners hun woning en woonomgeving beter verzorgen dan bewoners met een sociale huurwoning.

Bewoners sociale huur/oudbouw.

Over de bewoners met de sociale huurwoningen in de oudbouw, ingeklemd tussen de Alberdingk Thijmstraat en Koetsveldstraat, hadden de andere buurtbewoners veel te zeggen. Hoewel sommige participanten best een positief beeld hebben van deze groep bewoners is er ook een aanzienlijk deel die overwegend negatief is of afkeurend over deze bewoners praat. In deze paragraaf komen verschillende beelden van de bewoners van sociale huurwoningen in de oudbouw naar voren, zowel van deze bewoners zelf als van andere bewoners in de buurt.

Foto 4.7: Sociale huurwoningen oudbouw aan de Schaapherderstraat.

Bron: Jasper de Jong. 31-12-2014.

Een aantal participanten geeft aan een positief beeld te hebben van de bewoners met een sociale huurwoning in de oudbouw. Hierbij wordt vooral gesproken over gezelligheid, een thema waar de sociale huurbewoners zelf ook regelmatig op hamerden. Het is dan ook niet verrassend dat een participant met een woonverleden in het oude Spoorwijk een positief beeld heeft:

“Als je gewoon, eh, nu alle straten oranje. En als je ook weleens door die straatjes heen rijdt, dan denk je; he, gezellig. Gezellig he, want dan zie je, loop maar eens een stuk naar de Goeverneurlaan, als je verder zou gaan ofzo. En je gaat daar ongeacht een zijstraat in, met zo'n klein voortuintje wat hier dan een galerijtje heb, nou dan proberen ze toch een bloemetje of een dingetje of een gezellig dingetje te doen, neer te zetten” (Participant 23, sociale huur, nieuwbouw).

Vooraf de aankleding van de buurt, bijvoorbeeld ten tijde van het WK voetbal, ervaart zij als positief. Maar ook het ‘gezellig maken’ van de tuinen vind zij leuk om te zien. Ze herkent veel van haar oude buurtje terug in het nog bestaande deel van het oude Spoorwijk. Ook andere bewoners in de buurt hebben een positief beeld ten opzichte van de sociale huurbewoners in de oudbouw. Zo komt de volgende participant met regelmaat in dit gedeelte van de buurt waardoor zij veel in contact komt met de mensen:

“Ja, leuke mensen, gezellige mensen. Echt nog heel veel oude Nederlanders” (Participant 17, koopwoning, nieuwbouw).

Door haar werk in de thuiszorg komt zij veel over de vloer bij de bewoners, hierdoor heeft zij meerdere bewoners persoonlijk leren kennen. Haar beeld is hierdoor vanzelfsprekend flink beïnvloed. Een andere bewoner, die nauwelijks in contact komt met de bewoners van de sociale huurwoningen in de oudbouw, heeft ook een relatief positief beeld van deze bewoners:

“Nee, ik geloof het oude gedeelte, die mensen zijn best vriendelijk naar mijn mening. Ik heb nooit wat gehad” (Participant 12, koopwoning, nieuwbouw).

Hierbij baseert hij zich voornamelijk op zijn eigen ervaringen en laat hij zich niet leiden door andere bestaande beelden of stereotyperingen. Ter verduidelijking gaf hij aan dat hij maar weinig in dit gedeelte van de buurt komt, waardoor hij hier ook niet zo'n zicht op heeft. Desondanks laat hij zich niet negatief uit over deze groep bewoners en hij heeft het idee dat hier in principe vriendelijke mensen wonen.

Er zijn ook participanten die een negatief beeld hebben van de bewoners met sociale huurwoningen in de oudbouw. In sommige gevallen komt dit beeld voort uit eigen waarnemingen en ervaringen, maar in heel veel gevallen ook niet. Hierbij laten bewoners zich leiden door stereotypen en stigmatiseren zij de bewoners. Een voorbeeld hiervan wordt duidelijk in het volgende citaat:

“Zeg maar in de oude woningen zit allemaal tuig, laten we eerlijk zijn. En in de nieuwbouw zitten de mensen met een beetje geld. Ja, en dan krijg je weer onderscheid, krijg je berovingen” (Participant 10, koopwoning, oudbouw).

Deze participant scheert alle bewoners in het sociale huurgedeelte van de oudbouw over een kam en zet ze weg als tuig. Hoewel hij in het interview aangeeft zelden in contact te komen met deze bewoners heeft hij wel een sterk negatief beeld van hen, hierbij baseert hij zich voornamelijk op enkele incidenten in de buurt. Doordat deze participant niet snel contact zal zoeken met deze bewoners is dit beeld ook erg moeilijk te veranderen, hierdoor blijft dit stigma overeind. Ook bij andere participanten lijkt hun beeld van de bewoners met een sociale huurwoning in de oudbouw voort te komen uit stereotypen:

“Maar je ziet ook meer van de, hoe moet ik dat zeggen, de beroepswerklozen daar he, hahaha” (Participant 25, koopwoning, oudbouw).

Met de term 'beroepswerkloze' impliceert deze participant dat de bewoners in dit gedeelte van Spoorwijk vrijwillig werkloos zijn en een uitkering hebben. Hij lacht hierom, maar bovenstaande term en de term 'uitkeringstrekker' zijn vaker gevallen tijdens de interviews. Blijkbaar is dit toch een beeld wat leeft onder andere buurtbewoners. Opvallend is dat er ook een participant in een sociale huurwoning in de oudbouw, hoewel zij zelf ook thuis zit, is die dit aangeeft:

“Maar ik zie ook mensen hier, en zo velen, die krijgen alles voor mekaar. Terwijl ze gewoon gezond zijn. Zo'n dronken vent, niet dat ik daar jaloers op ben, maar ik vind het gewoon niet kloppen. Ik vind dat onrechtvaardig. Heb niks met jaloersigheid te maken, maar gewoon van hoe kan dat nou? Eh, helemaal dronken in die scootmobiel en dan 's avond gaat het goed met meneer, en dan loopt hij als een kievit. Hij niet alleen, dat zijn er meerdere hoor” (Participant 4, sociale huur, oudbouw).

Zij heeft het idee dat er meerdere bewoners in haar gedeelte van de buurt zijn die niets uitvoeren maar wel allerlei gemakken voor zichzelf kunnen regelen, zoals een scootmobiel. In haar ogen is dit erg onrechtvaardig aangezien deze mensen volgens haar niks mankeren.

Hiermee bevestigt ze deels het beeld dat sommige andere buurtbewoners hebben van de bewoners in haar deel van de buurt. Er waren dan ook veel participanten die het idee hebben dat de bewoners met een sociale huurwoning in de oudbouw vaak thuis zijn en niets te doen hebben:

“En een beetje richting Laak gaat, dan gaat het wel naar beneden toe. Maar goed, die mensen hebben niks te doen. Die hebben ook niet zoveel anders te doen, lage inkomens en eh ja” (Participant 22, koopwoning, oudbouw).

Volgens deze persoon komt dit voort uit het feit dat deze bewoners gemiddeld een lager inkomen hebben, en daardoor minder ondernemen. In plaats daarvan brengen ze volgens andere buurtbewoners veel tijd door in de buurt zelf, en dan vooral op straat. Door meerdere bewoners van een sociale huurwoning in de oudbouw wordt dit echter benoemd als het leven in een volksbuurt. Waarbij er volgens hen sprake is van veel sociaal contact en activiteit op straat. Deze bewoners lijken hier ook trots op te zijn. De volgende bewoner denkt hier echter anders over:

“Ja, weet je, ik weet niet waarom ze het zo'n volksbuurtje noemen, want zo'n volksbuurtje is het niet. Het zijn gewoon arme mensen, ze zijn gewoon armoedig daar, dat is echt wel zielig hoor. Dan zijn eh, dat is gewoon eh, mensen hebben het niet zo breed. (Participant 24, sociale huur, nieuwbouw).

Zij ziet zulke eigenschappen van een buurt helemaal niet als zijnde positief en koppelt dit eerder aan armoede. Zij heeft het idee dat de term volksbuurt misbruikt wordt door de bewoners van de oudbouw, om hun manier van leven te verantwoorden. Ook de volgende participant heeft zijn bedenkingen bij de levenswijze van sommige bewoners met sociale huurwoning in de oudbouw.

“En in de oudbouw zijn mensen denk ik vaker thuis. Dan zijn ze vaak op straat met elkaar praten, ik zie ze hier ook tegenover mij. Die man daar gewoon zit te roken enzo, overdag. Als ik thuis werk zie ik dat allemaal. Gezellig, maare die kans krijg ik niet” (Participant 16, koopwoning, nieuwbouw).

Deze participant vergelijkt het vooral met zijn eigen situatie. Zo heeft hij naar eigen zeggen een drukke baan en is daarnaast bezig met andere zaken, zoals het gezin. Wanneer hij thuis werkt valt het hem dan ook juist op dat andere mensen in de buurt maar wat rond hangen. Hij kan zich dit moeilijk voorstellen en verbaast zich erover. Hoewel hij het niet als zodanig veroordeeld blijkt uit het citaat wel een lichte afkeuring. Een andere participant denkt dat er nou eenmaal sprake is van een andere levenswijze tussen bewoners met een sociale huurwoning in de oudbouw en de koopbewoners uit de oud- en nieuwbouw:

“Die mensen leven gewoon anders. Of anders, ehm. Je weet gewoon dat er, wat mensen zijn die de hele dag in huis lopen, om wat voor reden dan ook. Dat is gewoon anders. Maarja, dat is ook, ja. Dat staat zo ver van je af” (Participant 7, koopwoning, nieuwbouw).

Hoewel deze participant zijn mening nuanceert, door niet te generaliseren, benadrukt hij wel de verschillende manieren van leven van verschillende bewoners in Spoorwijk. Juist deze verschillende levenswijzen maken dat buurtbewoners wellicht minder begrip kunnen opbrengen voor elkaar. Ze kunnen zich moeilijk verplaatsen in de situatie van de ander. Hierdoor worden tegenstellingen in de buurt alleen maar groter. In de vorige paragrafen beschreven participanten elkaar ook als 'anders', bijvoorbeeld de bewoners met een koopwoning in de nieuwbouw. Andersom bestaat dergelijke beeldvorming dus ook.

Overigens legt bovengenoemde participant de verschillende levenswijze van sommige bewoners met een sociale huurwoning in de oudbouw niet per definitie negatief uit, hij herkent hier ook

wel positieve aspecten in. Zo heeft hij het idee dat de bewoners in dit gedeelte meer betrokken zijn met elkaar dan dat de bewoners in zijn eigen omgeving dat zijn.

“En ik denk dat je dat, ook in het oude stuk, dat je dat veel meer ziet. Dat mensen elkaar veel meer kennen. He, als het mooi weer is, ze gaan allemaal de straat op. Ja, hier zie je dat weinig, wat minder. Ik denk ook, want de huizen zijn daar behoorlijk klein. Dus die mensen gaan eerder naar buiten toe met het mooie weer” (Participant 7, koopwoning, nieuwbouw).

Deze onderlinge betrokkenheid wordt door de bewoners met een sociale huurwoning in oudbouw vaak als onderdeel van de saamhorigheid gezien. Overigens worden deze sterke sociale banden niet door alle buurtbewoners als iets positiefs gezien. Zo denkt de volgende participant als volgt over de saamhorigheid in de sociale huur oudbouw:

“Ja, je hebt daar zo'n straat, zou de Oltmansstraat kunnen zijn, al die deuren zijn oranje zeg maar, allemaal vlaggetjes enzo. Als je daar tussen woont en je wilt niet meedoen, dan heb je het moeilijk denk ik. En hoor je gewoon bij de club, doe je mee aan de 'saamhorigheid' zeg maar, dan is er niks aan de hand. Maar goed ik heb niet altijd zin om mee te doen aan die saamhorigheid” (Participant 22, koopwoning, oudbouw).

Het idee dat andere bewoners zich bemoeien met hoe hij zich zou moeten gedragen of wat hij aan zijn deur moet hangen staat hem tegen. Hij heeft dan ook het idee dat niet iedere bewoner met een sociale huurwoning in de oudbouw hier vrijwillig aan mee doet. In zijn ogen geldt in dit gedeelte van de buurt voornamelijk het recht van de 'sterkste'; in dit geval degene met de grootste mond. Dat niet iedereen zich hier op zijn gemak mee voelt wordt in het volgende hoofdstuk duidelijk.

Afsluiting.

Een deel van de participanten heeft een positief beeld van het stuk van de buurt met sociale huurwoningen in de oudbouw. Dit zijn voornamelijk bewoners die er zelf wonen of bewoners die een woonverleden hebben in het oude Spoorwijk van voor de herstructurering. Het positieve beeld wordt veelal gekoppeld aan sociaal contact en gezelligheid. Daarnaast heeft een groot gedeelte van de participanten het idee dat de bewoners in dit gedeelte nou eenmaal een andere levenswijze hebben. Hoewel de bewoners zelf dit omschrijven als het leven een volksbuurt hebben veel andere buurtbewoners hier hun twijfels bij. Zij zien vooral veel mensen thuis of op straat rond hangen en niet werken. Het zijn voornamelijk koopbewoners uit zowel de oud- als nieuwbouw die dit afkeuren en hier een sterk negatief beeld van hebben. In dit beeld wordt echter met regelmaat teruggevallen op stereotypering en lijkt weinig ruimte te zijn voor nuance. Het zijn dan ook vooral koopbewoners die het oude gedeelte van Spoorwijk met de sociale huurwoningen nog steeds zien als een achterstandsbuurt.

Dit negatieve beeld van de koopbewoners ten opzichte van de sociale huurbewoners in de oudbouw kan van invloed zijn op de sociale interactie tussen beide groepen bewoners. Het beeld dat de bewoners anders leven duidt erop dat er weinig overeenkomsten zijn tussen beide groepen. Uit de literatuur kwam juist het belang van gemeenschappelijk goed voor sociale interactie naar voren. Op basis van de beeldvorming lijkt dit dus te ontbreken, waardoor de kans klein is dat verschillende bewoners contact met elkaar leggen.

4.3. Sociale Interactie.

4.3.1 Inleiding.

In het vorige hoofdstuk werden al enkele voorwaarden en beperkingen aangekaart die de sociale interactie tussen buurtbewoners kunnen beïnvloeden. Ook kwamen uit de theorie enkele onderdelen naar voren die een rol spelen bij sociale interactie tussen bewoners, bijvoorbeeld de geografische afstand of het belang van overeenkomsten tussen bewoners. In dit hoofdstuk wordt het verloop van de sociale interactie, het ontstaan en het belang hiervan uitgelicht. Daarbij is er speciale aandacht voor de lichte, vluchtige, sociale interacties tussen bewoners. Dit is immers van belang voor het ontwikkelen van publieke familiariteit (Blokland, 2008). Aan de hand van deze analyse wordt de sociale interactie tussen bewoners in Spoorwijk in beeld gebracht en wordt onderzocht hoe bewoners het contact ervaren.

4.3.2 Spreiding en ontstaan van contact.

Allereerst zal worden ingegaan op de ruimtelijke spreiding van het contact tussen bewoners in Spoorwijk en het ontstaan hiervan. Waar bevinden de meeste social contacten van bewoners zich en welke factoren zijn van invloed op het ontstaan van contact? Tijdens de interviews is hier op meerdere manieren naar gevraagd. Uit de gesprekken kwamen drie categorieën naar voren waarin contact plaatsvindt en waarin contact ontstaat:

Het woonblok: de eigen straat en direct aansluitende straten.

De woonomgeving: De omliggende woonblokken, veelal gekoppeld aan fysieke barrières in de buurt zoals wegen, het spoor of park.

De wijk: De hele buurt.

Het woonblok.

Het woonblok kwam al gauw naar voren als plaats waar veel sociale interactie plaatsvindt en ontstaat. Meerdere bewoners lieten weten dat zij voornamelijk de buurtbewoners in hun eigen blok of straat te kennen. Zo gaf een participant met een nieuwbouw koopwoning het volgende antwoord op de vraag of hij ook bewoners verderop in de buurt kent;

“Nee, dat is nee. Ja, in de buurt, dat is gewoon dit blokje. En dan daar achter nog, en ik ken toevallig nog wat mensen verderop. Maar dat eh, dat is het dan. Hoe heet het, mijn eh overbuurman die werkt bij het zelfde bedrijf he en we hebben een overbuurvrouw die werkt bij hetzelfde bedrijf. En dan eh, ja hier is het gewoon van iedereen in het blok, dat ken je” (Participant 7, koopwoning, nieuwbouw).

Bewoners kunnen op meerdere manieren met elkaar in contact komen wanneer zij dicht op elkaar wonen. Allereerst via het herkennen en regelmatig zien van elkaar, bijvoorbeeld op straat. Maar ook door gezamenlijke belangen, in het bijzonder in het nieuwbouw gedeelte. Zo zijn er tussen de nieuwe bewoners gezamenlijke projecten geweest, bijvoorbeeld om schuttingen aan te leggen. Dat dit tot goed contact kan leiden blijkt uit het volgende citaat;

“Ja sowieso. Maar ook met de burens, omdat we allemaal 7 jaar geleden natuurlijk samen hebben geklust. En, de tuin hebben we samen gedaan. De schutting enzo. Mijn buurvrouw hiernaast is vorig jaar weggegaan, die heeft het verkocht. Dus met deze burens is het niet zoals voorheen, dan met de anderen. Maar met de andere burens, die er allemaal nog zijn, hebben we allemaal samen de tuinen gedaan” (Participant 17, koop, nieuwbouw).

In dit geval heeft een gezamenlijk initiatief ertoe geleid dat het contact tussen de burens bevorderd werd. Ze geeft ook aan dat het contact met de nieuwere burens daardoor anders is, zij waren immers niet bij het project betrokken. Dat het contact zeven jaar na dato nog goed is laat zij verderop in het interview weten;

“Ja, we letten op elkaars huis. Ehm, bij twee verder, als ze het niet redden om de hond uit te laten dan doe ik het ook nog. Hier achter met dit gedeelte ook, terwijl dit oude gedeelte is. Ook goed contact, ze letten ook op als wij er niet zijn, ik let op als zij er niet zijn” (Participant 17, koop, nieuwbouw).

Overigens geldt dit niet voor alle participanten die bij zulke initiatieven betrokken waren. Een participant met een koopwoning in de nieuwbouw was onderdeel van een vergelijkbaar project, echter verwaterde het contact naar verloop van tijd toch;

“Ja, toen zijn we een paar keer met z’n allen bij elkaar gekomen, en afspraken gemaakt, en ja dan leer die je mensen eventjes kennen maar daarna verwaterd het ook weer en wordt het ook niet eeh. Alleen deze buurman, die eh heeft daar een beetje leiding aan gegeven, dus met die burens was het contact leuk, maar ook niet intensief dus je gaat elkaar ook niet op de koffie vragen dit en dat. Dus dan blijft het gewoon, maar dat wordt er wel vertrouwd door” (Participant 1, koop, nieuwbouw).

Ondanks dat het contact verwaterd is geeft de participant aan dat het wel heeft bijgedragen aan de vertrouwdheid met de andere bewoners. In die zin is het project belangrijk geweest voor de herkenbaarheid onderling en de binding met de buurt. Het herhaald ontmoeten van andere bewoners in de buurt wordt door Talja Blokland gezien als een belangrijk onderdeel van het ontwikkelen van publieke familiariteit. Volgens haar theorie kan herkenning tussen bewoners leiden tot meer vertrouwen onderling en een gevoel van veiligheid. Dit onderwerp is dan ook aan bod gekomen tijdens de interviews om te onderzoeken hoe dit in Spoorwijk is.

Het kennen en herkennen van andere bewoners lijkt voor veel bewoners beperkt tot het eigen woonblok, veelal de eigen straat of hof. Hoe verder men van de eigen woning verwijderd is, hoe minder mensen ze kennen. Dit blijkt ook uit het volgende citaat;

“Nou zeg maar 5 huizen verder dan dit, dan eh, misschien 6 a 7. Dan houdt het een beetje op. Andere kant ook precies hetzelfde.” (Participant 11, koopwoning, nieuwbouw).

Ook deze participant geeft dit aan;

“Dus ik weet ook wel wie er allemaal op de hoek woont. Dus ik weet wel wie er allemaal woont, maar verder niet. Ik zeg ze wel gedag maar ik heb er geen contact mee.” (Participant 10, koopwoning, oudbouw).

In die zin wordt er dus voornamelijk publieke familiariteit opgebouwd in de directe woonomgeving. Wel herkennen bewoners elkaar op plaatsen in de buurt, zoals de Albert Heijn. Dit resulteert dan ook wel in korte praatjes en begroetingen, zij het oppervlakkig en vaak met bekenden;

“Ja, ja. Soms komt het ook wel voor dat ik met al m'n burens bij de kassa sta haha.” (Participant 9, koopwoning, oudbouw).

Doordat de Albert Heijn aan de Gouverneurslaan de dichtstbijzijnde supermarkt is ontmoeten buurtbewoners hier elkaar regelmatig.

“Ja, dan ken ik ze wel. Vaak is het dan toch 'hoi, hoi' he. En anders blijf je, van hele dagen, maar een half uurtje bezig, is ook niet de bedoeling natuurlijk, om te blijven plakken. Alleen als het nodig is dan is er een praatje ofzo.” (Participant 12, koopwoning, nieuwbouw).

Overigens leidt het dichtbij elkaar wonen en herkennen van elkaar niet automatisch tot contact. Eén participant gaf een ruimtelijk argument voor het minimale contact met andere bewoners, met name de bewoners in de sociale huurwoningen aan de Hildebrandstraat:

“(A) Nee, weinig. Maar dat zie je ook he, dat is ook weer een fysieke grens. Dat is ook gewoon een afgesloten geheel. Die hebben hun eigen ingang, daar grens je verder niet aan. Heel af en toe is het gewoon, want wij gebruiken wel die ingang af en toe voor de parkeergarage, dan is het gewoon goedemorgen/goedemiddag, dat soort dingen. Ja, en voor de rest spreek je ze niet.

(Q) Nee, ook geen behoefte aan?

(A) Nee.. Waarom eh. Weet je wat het is, het is zo ver weg.” (Participant 7, koopwoning, nieuwbouw).

Hoewel de woning van deze participant en de sociale huurwoningen misschien vijftig meter van elkaar vandaan liggen wordt dit toch ervaren als een flinke afstand. Hier heeft het ook te maken

Foto 4.8: Overgang sociale huurwoningen/koopwoningen nieuwbouw in het Mevrouw Dorbeenhof.

Bron: Jasper de Jong, 31-12-2014.

met de bouw van de huurwoningen en situering van de voordeur. Hierdoor vindt het enige contact plaats bij de ingang van de flat, die tevens de ingang is van de parkeergarage voor de koopbewoners. Uit gesprekken met andere participanten met vergelijkbare woningen ten opzichte van de huurwoningen en uit gesprekken met de betreffende huurbewoners bleek ook dat er maar weinig onderling contact is. De fysieke omgeving is hier van invloed op kans dat verschillende bewoners elkaar ontmoeten. Het ontwerp met de hofjes aangrenzend op de huurwoningen lijkt bij uitstek de plaats voor ontmoetingen tussen de verschillende bewoners, in de praktijk gebeurt dit echter nauwelijks.

De woonomgeving.

Naast het contact wat enkel met de burens plaatsvindt, is er ook sprake van sociale interactie tussen bewoners in de nabije woonomgeving. Bijvoorbeeld met mensen een aantal straten verderop of bij de lokale basisschool. Zo kwam naar voren dat contact tussen bewoners kan ontstaan door samenspelende kinderen. Bewoners komen bijvoorbeeld in contact met elkaar wanneer zij de kinderen van school halen of wanneer de kinderen onderling ruzie maken. Een participant zei hier het volgende over;

“En we hebben hier ook een school zeg maar, Spoorzoeker, en daar zitten mijn kinderen ook op school. Ja, mijn vrouw gaat altijd met de kinderen mee, die kent ook alle ouders van andere kinderen. Die maakt daar praatjes met andere mensen. Ik ga heel af en toe met de kinderen naar de school”.

Ja, af en toe vechten, maar moeten wij altijd een beetje bijspringen. Kinderen vechten vandaag en morgen gaan ze weer spelen. Dan praat je met de ouders en zeg ik; het zijn kinderen. Ja toch?” (Participant 11, koop, nieuwbouw).

Vergelijkbare verhalen werden meerder malen door participanten verteld, zowel door koop- en huurbewoners en nieuw- en oudbouwbezoekers. Een andere manier waarop contact kan ontstaan is het bezit van een hond. Participanten gaven aan dat zij buurtbewoners kenden van het dagelijkse rondje door de wijk of in het park.

(A) Voor de rest lopen er nog wel wat mensen die we ook vanuit het park kennen en met de honden enzo. Dan herken je mensen wel en maak je praatjes. Dat wel.

(Q) Dat schept natuurlijk ook wel een band, honden.

(A) Ja honden is, eh, de manier om mensen te leren kennen. Absoluut (Participant 22, koop, oudbouw).

Het herhaald tegenkomen van andere hondenbezitters en het herkennen van elkaar kan dus leiden tot praatjes, en in die zin contact. Het herhaald ontmoeten van elkaar leidt blijkbaar tot een bepaald vertrouwen, op basis van herkenning en een gedeelde interesse. Dit kwam ook naar voren in het gesprek met een andere participant;

“En ik heb een hond, dus ik loop wel vaak, en dan heb ik wel eh. Oh en ik heb ook door m'n hond een stel ontmoet die ook in hetzelfde park liepen met de honden en die hebben een uitlaatservice. En daar ben ik ook mee in contact gekomen en die passen weleens op mijn hond” (Participant 6, koop, nieuwbouw).

Naast praatjes kan het contact en het vertrouwen zodanig doorgroeien dan bewoners op elkaars huisdieren gaan passen. Overigens blijft het veelal wel bij vage bekenden en verbonden met de huisdieren; het groeit zelden door naar meer contact. Dit sluit wel aan bij de voorwaarden die door Talja Blokland naar voren worden gehaald voor publieke familiariteit; het herkennen van

andere bewoners. Dit komt duidelijk terug in de gesprekken met de participanten in het bezit van een hond. Het herkennen van andere hondenbezitters gebeurt veelvuldig en draag bij aan een zeker vertrouwen.

Een enkele participant met een koopwoning in de oudbouw zegt ook veel te weten van zijn burens en hier ook regelmatig mee om te gaan. Deze participant woont zelf al langere tijd in de buurt en heeft die contacten dan ook voornamelijk met anderen die ook al langer in de buurt wonen. Dit zijn dan ook eerder vrienden dan burens. Algemeen gesteld omschrijft hij zijn relatie met de directe buurt als volgt;

“(A) Hm, ja sommige zeker wel. En als je gaat kijken naar, waar de vraag eigenlijk over gaat, van; weet je een beetje wat er speelt in de buurt met contact met de burens, ken je ze een beetje. Dan zou ik zeggen ja, voldoende. Ja.

(Q) Ja, maar voornamelijk deze straat en hier om de hoek?

(A) Ja, toch wel een beetje die omgeving. Hoe verder je weggaat wordt de kennis natuurlijk minder. Maar echt het centrum hier, voldoende, vind ik wel.” (Participant 22, koopwoning, oudbouw).

De wijk.

Een klein gedeelte van de participanten gaf aan ook wel bewoners uit de rest van de wijk te kennen. Hierbij gaat het overigens voornamelijk om familie, collega's of om contacten die binnen de wijk zijn verhuisd na de herstructurering;

“Eh, ik ken de bewoners in deze straat, de Schaapherdersstraat, de Amazonestraat, gedeelte Koetsveldstraat, Jonathanstraat, Stastokstraat. Ik ken een gedeelte in de nieuwbouw, omdat die oude bewoners zijn van de oudbouw” (Participant 13, sociale huur, oudbouw).

Dit zijn dus bewoners met wie de participant al omging voordat de herstructurering in de buurt plaatsvond. Deze participant is dan ook geboren in de wijk en heeft nog veel familie wonen in de straat. Daarnaast kent ze veel bewoners uit de omliggende straten al van kinds af aan. Dat deze banden heel sterk kunnen worden blijkt uit het volgende citaat;

“Ja, ik heb heel veel Surinaamse familie eigenlijk, ik zeg je kan altijd je eigen familie maken, en dat heb ik ook gedaan. En dat is ook zo, ik heb ook een peetzoon uit Suriname. Ja beetje m'n familie ook. Is meer dan vriendschap geworden, veel meer, zo veel meer. (Participant 3, sociale huur, nieuwbouw).

Het contact tussen buurtbewoners kan doorgroeien tot een relatie die qua sterkte vergelijkbaar wordt met familie. Meerdere participanten, voornamelijk in de oudbouw of met een langer woonverleden in de buurt, die aangaven veel contacten te hebben benadrukten de rol van hun woonverleden voor dit contact. Vooral de manier van leven voor de herstructurering; de gezelligheid, openheid en toegankelijkheid, leidde tot veel onderling contact. De herstructurering heeft er deels voor gezorgd dat enkele van deze bewoners nu in andere delen van de wijk wonen. Hierdoor kennen deze bewoners eerdere andere bewoners verderop in de wijk dan enkel in hun straat.

Overigens waren er ook twee andere participanten die aangaven mensen in de gehele buurt te kennen. Beide participanten zijn lid van het buurt preventie team en lopen zodoende regelmatig door de buurt. Dit gebeurt met allerlei buurtbewoners uit alle delen van Spoorwijk. Een van de deelnemers aan dit team zei er het volgende over;

“En door dat buurtpreventie team, de mensen eh leden zeg maar komen echt uit heel de buurt. De een komt uit nieuwbouw, de ander niet. Dus eh dat is wel redelijk gemixt en daar heb ik wel veel contact mee, wekelijks” (Participant 9, koopwoning, oudbouw).

Enerzijds brengt een dergelijk team allerlei verschillende bewoners bij elkaar. Anderzijds zijn het wel mensen die zich betrokken voelen bij de buurt en blijkbaar een bepaalde behoefte hebben om iets voor de buurt te betekenen. Zo is bovengenoemde participant ook op andere manieren actief in de buurt. Hierdoor zullen dergelijke initiatieven voornamelijk leiden tot contact tussen bewoners die al meer binding met de buurt hebben en ook openstaan voor sociaal contact. In die zin is zo'n initiatief niet te vergelijken met het gezamenlijk plaatsen van een schutting, waarbij ook bewoners worden betrokken die zich verder niet met de buurt bemoeien.

Afsluiting.

Samenvattend lijkt het erop dat alle participanten voornamelijk contact hebben in hun eigen straat. Vaak zijn dit de directe burens of burens waarmee zij op een andere manier iets te maken hebben. Dit sluit aan bij eerdere onderzoeken naar de buurt, contact lijkt zich voornamelijk in de directe omgeving te ontwikkelen. (Talen, 1999). Sommige participanten met een koopwoning geven aan ook wel andere buurtbewoners te kennen door hun vaste routes door de buurt, bijvoorbeeld met de hond. Bij de bewoners met een koopwoning lijkt het erop alsof het contact altijd voortkomt uit een bepaalde situatie of een bepaald doel heeft, bijvoorbeeld het plaatsen van een schutting of onderhoud aan de woningen. Uit de gesprekken met bewoners met een sociale huurwoning lijkt dit contact vaker spontaan te ontstaan, bijvoorbeeld ontmoetingen in de buurt of praatjes voor de deur op een zomerse dag. Bewoners met een sociale huurwoning lijken ook meer contacten te hebben door de buurt heen, dit komt mede doordat de oude bewoners zijn verhuisd naar de nieuwbouw. Daarnaast hebben bewoners met een sociale huurwoning in de oudbouw ook meer contact in de straten grenzend aan hun eigen straat. Dit komt deels voort uit een langer woonverleden in de buurt maar ook doordat deze bewoners zich meer lijken te richten op hun eigen woonomgeving. Een grotere betrokkenheid bij de buurt van bewoners met een lager inkomen of lagere opleiding werd door Van Kempen & Bolt (2011) al eerder waargenomen. Voor Spoorwijk lijkt dit dus ook geval.

Op basis van de spreiding van het meeste contact tussen buurtbewoners lijkt er dus weinig sprake te zijn van contact tussen bewoners met koop- en sociale huurwoningen. Bewoners richten zich voornamelijk op hun directe omgeving waar veelal vergelijkbare mensen en woningen staan qua sociaaleconomische status. De relaties die wel meerdere delen van de buurt omvatten komen meestal voort uit familiebanden of een grote betrokkenheid bij de buurt. De ruimtelijke afstand tussen bewoners, wat in de theorie al naar voren kwam als belangrijke factor voor het ontstaan van sociale banden, heeft in die zin een grote invloed op de sociale interactie tussen bewoners in Spoorwijk.

4.3.3 Aantal sociale contacten en behoefte aan sociale interactie.

Tijdens de gesprekken kwam het aantal contacten dat de participant in de buurt heeft als eerst aan bod. Hierop werd erg verschillend antwoord op gegeven. De geïnterviewde bewoners zijn op basis van hun antwoorden in vier groepen in delen.

Allereerst waren er bewoners die aangaven veel contacten te hebben en bewoners die aangaven weinig contacten te hebben. Daarnaast legden veel participanten zelf de link met hun behoefte aan meer of minder contacten. In veel gevallen stond 'weinig contacten' voor de participanten gelijk aan voldoende contacten. Zo waren er participanten die aangaven weinig contacten te hebben en dit prima te vinden, evenals participanten die weinig contacten hebben en er graag meer zouden willen. Ook waren er participanten die vanwege negatieve ervaringen weinig

behoefte hadden meer contact in de buurt. De analyse zal dan ook gebeuren aan de hand van de vier gevonden categorieën:

- Bewoners die aangeven weinig contacten te hebben en geen behoefte aan meer contact wegens negatieve redenen.
- Bewoners die aangeven weinig of voldoende contacten te hebben en geen behoefte hebben aan meer contact.
- Bewoners die aangeven weinig contacten te hebben en wel behoefte hebben aan meer contact.
- Bewoners die aangeven veel contacten te hebben (en geen behoefte hebben aan meer contact).

Bewoners die aangeven weinig contacten te hebben en geen behoefte aan meer contact wegens negatieve redenen.

Om te onderzoeken welk beeld de bewoners van hun eigen contacten hebben werd hen de vraag voorgelegd of ze veel contact hebben in de buurt. Nu is 'veel' natuurlijk een relatief begrip, wat door verschillende bewoners anders geïnterpreteerd werd. Zo antwoorden sommige negatief, maar bleek uit het verdere interview dat zij meer contacten hebben in vergelijking met bewoners die juist aangaven veel contacten te hebben. Dit zegt dus wat over het beeld wat bewoners van hun eigen sociale contacten hebben, en hoe dit kan verschillen.

Dit verschil kan bijvoorbeeld voortkomen uit het woonverleden van de participant. Zo is er gesproken met bewoners die voor de herstructurering al in Spoorwijk woonden en toentertijd een groot netwerk hadden in de buurt. Met de inzet van herstructurering zijn veel bewoners, al dan niet gedwongen, verhuisd naar andere wijken of binnen de buurt. Hierdoor kan het zijn dat huidige bewoners relatief minder contacten hebben dan voorheen, en daardoor het idee hebben minder mensen te kennen in de buurt. Dit blijkt ook het verhaal van deze participant;

"Eehm, nou dat is dus sinds dat die nieuwbouw er is, eigenlijk niet meer zo. Nee. Eh, wij gaan hier wel goed met mekaar hoor. Dat is zo, we zijn niet rot met mekaar. Als er wat is dan kunnen we mekaar wel, of staan voor mekaar klaar, dat wel. Maar het is niet meer hetzelfde" (Participant 23, sociale huur, nieuwbouw).

Ze beschrijft hoe haar sociale situatie is veranderd sinds de nieuwbouw, en dus de herstructurering, heeft plaatsgevonden. Voorheen woonde deze participant op de Beetsstraat, wat nu gesloopt is en vervangen met nieuwbouw. Aan de Beetsstraat had zij veel contacten en heerste er een, naar eigen zeggen, volkse sfeer. Met de sloop van dit gedeelte verloor ze veel sociale contacten doordat veel buurtbewoners moesten verhuizen, inclusief zichzelf. Hiermee werd het sociale netwerk uit elkaar getrokken en verloor ze mensen uit het oog. Toch kent ze nog veel mensen in de buurt, echter ziet ze dit zelf niet zo, aangezien het vroeger meer en intensiever contact was. Opvallend is wel dat deze participant, die voorheen een groot sociaal netwerk had, aangeeft nu geen behoefte meer te hebben aan contact. Dit voornamelijk wegens, naar haar zeggen, een hoop geklets en geroddel.

"Nee, want dat je, die mensen houden van dat lullen onder mekaar, en daar doe ik niet aan mee. Daar doe ik niet aan mee, daar heb ik gewoon geen zin in. Want dan zou jij wat zeggen, en dat is dan zo'n dingetje, en dat wordt dan zo'n ding. En dat gaat de hele buurt rond. Ik houd mij gewoon aan mijn eigen mensjes vast een beetje" (Participant 23, sociale huur, nieuwbouw).

Daarom geeft zij aan zich meer te richten op de mensen die ze kent en vertrouwt in plaats van contact te maken met andere buurtbewoners. Blijkbaar heeft ze weinig vertrouwen in haar buurtbewoners of zijn er een aantal dingen gebeurd waardoor het vertrouwen weg is. Overigens doelt ze voornamelijk op het oude gedeelte van de buurt, waar ze zelf eerder heeft gewoond. Het

volkse karakter; waarbij iedereen elkaar kent en over de vloer komt, en waar ze voorheen van genoot, is haar nu tegen gaan staan.

Een andere participant heeft de buurt zien veranderen, en heeft daarom geen behoefte meer aan contact met de buurtgenoten. Ze heeft het idee dat de bewoners elkaar weinig gunnen, en vertrouwt haar buurtgenoten niet.

“Nee, maar ook omdat eh ja eh. Die jaloersigheid en dat eh, daar houden wij niet van. Nee. Kijk, we hebben eigenlijk meer vrienden buiten de stad en alles. Ja” (Participant 4, sociale huur, oudbouw).

Dit blijkt, naar haar zeggen, onder andere uit vandalisme in de buurt. Dit zou volgens haar komen door de komst van buitenlanders in de buurt. Die zouden veel rondhangen en ook zou er meer ingebroken worden. Verderop in het interview gaf ze dan ook aan zich niet veilig te voelen in de buurt, waardoor zij ook weinig behoefte heeft aan contacten. Daarom houden zij en haar partner zich redelijk op zichzelf in de buurt en maken zij weinig contact.

Een andere participant liet weten niet betrokken te worden bij sociale activiteiten in haar directe omgeving, hierdoor krijgt ze maar weinig mee van wat er gaande is in de buurt. Ze heeft dan ook weinig behoefte om contact te maken met haar buurtbewoners, voornamelijk omdat zij zich niet kan identificeren met hen. Zij verbaast zich over hun gedrag en voelt zich in die zin anders. Enerzijds heeft zij hierdoor het gevoel dat ze er niet bij hoort, anderzijds heeft zij hier de behoefte ook niet aan.

“(A) Nee precies, ik krijg het ook niet, we hebben er niks mee te maken. En daar word ik ook niet bij betrokken, bij die dingen.

(Q) Ja, en daar heeft u ook geen behoefte aan?

(A) Nee, nee. Nee, ik groet wel netjes gewoon, als ik ze langs zie lopen, of als ik langs loop, maar dat is voldoende” (Participant 20, sociale huur, oudbouw).

In sommige delen van de oudbouw, waar de sociale huurwoningen staan, is er sprake van eens sterke onderlinge verbondenheid. Dit zijn veelal bewoners die al jarenlang bij elkaar in de straat wonen en elkaar goed kennen. Deze bewoners hebben een bepaald idee bij Spoorwijk, veelal in de vorm van een volksbuurt. Wanneer je als bewoner hier niet aan ‘meedoet’ of tussen past bestaat de kans op buitensluiting. Een voorbeeld hiervan wordt in het volgende citaat duidelijk; een potentiële nieuwe bewoner kwam een hoekhuis bekijken met een grote zijmuur waar de kinderen in de straat weleens tegen aan voetballen:

“(A) Ja. Hij kwam kijken, en toen hebben we het hem gelijk verteld. Klinkt stom, wij hebben hem opgewacht eigenlijk om hem in te lichten, dat hij daar eh, ja last van kan hebben.

(Q) Dan weet hij waar hij aan toe is?

(A) Ja precies. En toen die meneer zegt; ja, daar heb ik geen problemen mee. Nou, even goede vrienden, wij dan ook niet. En die andere meneer, ja, die woonde er al. Voordat we überhaupt iets konden beslissen of zeggen of inlichten, dus daar hebben de jongens in het begin een beetje moeite mee gehad” (Participant 13, sociale huur, oudbouw).

In zekere zin wordt van de nieuwe bewoner verlangd dat hij of zij zich aanpast aan de levenswijze van de huidige bewoners. Wanneer dit niet gebeurt, bestaat de kans dat de nieuwe bewoner niet wordt opgenomen in de sociale dynamiek. Doordat de eerder genoemde participant zich niet kan identificeren met haar buurtgenoten heeft ze zichzelf in sociale zin afgesloten van hen:

“Ik weet wel wie waar woont, maar verder ken ik ze niet. Weet ik ook niet allemaal wat ze doen en of ze werken of niet” (Participant 20, sociale huur, oudbouw).

Doordat zij de aansluiting mist met haar buurt genoten voelt zij zich redelijk eenzaam in de buurt, een buitenbeentje. Zij voelt zich dan ook niet op haar gemak in haar eigen woonomgeving. Desalniettemin zal ze dit contact niet proberen te herstellen, simpelweg omdat in haar ogen de sociale kloof te groot is. Het volkse karakter van dit gedeelte van Spoorwijk, wat door sommige bewoners enorm gewaardeerd wordt, kan dus ook uitsluitend werken.

Bewoners die aangeven weinig of voldoende contacten te hebben en geen behoefte hebben aan meer contact.

Een gedeelte van de participanten gaf aan weinig contacten te hebben in de buurt maar verklaarde hier tevreden mee te zijn. Ze vinden dit voldoende en hoeven ook niet meer of intensiever contact. De participanten gaven verschillende argumenten waardoor dit komt. Een van de meest gehoorde argumenten was dat zij het al druk genoeg hebben. Hierdoor hebben participanten het idee dat zij geen tijd en energie hebben voor nog meer contacten qua aantal en intensiteit. Dit kwam naar voren in meerdere gesprekken. Op de vraag; “heeft u behoefte aan meer contact in de buurt” werd als volgt geantwoord;

(A): “Nee ikke niet. Ik heb eigenlijk, weetje, mijn kinderen hebben genoeg contact maar ik niet, want ik heb daar geen tijd voor.

(Q): Gewoon druk?

(A): Ja druk met gezin, met mezelf. Ik heb niet echt nodig” (Participant 11, koopwoning, nieuwbouw).

Ook deze participant gaf aan het te druk te hebben met andere zaken;

“Niet echt nee, ik heb het druk genoeg. Met werk en de kinderen. Ik heb geen tijd voor meer sociaal contact.” (Participant 16, koopwoning, nieuwbouw).

Participant 11 gaf aan dat hij er simpelweg geen tijd voor heeft. Wanneer hij thuis komt van zijn werk heeft hij een groot gezin die ook aandacht nodig heeft, daarnaast sport hij en heeft hij andere activiteiten. Hierdoor heeft hij weinig contact in de buurt met andere bewoners, iets waar hij niet rouwig om is. Een vergelijkbaar geluid was te horen bij andere participanten die aangaven het te druk te hebben. Zij zoeken hun dagelijkse sociale contacten meer met collega's en hun gezin dan met de burens. Daarnaast gaven zij aan dat zij hun vrije tijd liever besteden aan vrienden en familie buiten de buurt, in plaats van dat zij nieuwe mensen in de buurt zelf willen leren kennen. Hetzelfde verhaal gaat in grote lijnen op voor participant 16. Het zijn dan ook voornamelijk bewoners met een koopwoning die deze mening delen, zowel uit de oud- als nieuwbouw.

Naast deze argumenten gaven verschillende participanten, zowel huurders als kopers met oudbouw en nieuwbouwwoningen, aan dat zij geen zin hebben om andere buurtbewoners te leren kennen. Ze zijn tevreden met hun huidige contacten en zijn niet geïnteresseerd om meer mensen te leren kennen:

“Nee, niet echt. Want je hebt ook weleens dat ze in zo'n wijkblaadje zeggen dat er ergens iets is, weet je wel. Kan je sjoelen of kaarten, maar daar heb ik geen behoefte aan.” (Participant 14, sociale huur, oudbouw).

Ondanks de informatievoorziening in de buurt geeft deze participant aan geen behoefte te hebben aan activiteiten en het ontmoeten van nieuwe mensen. Verderop in het interview geeft hij aan zich liever bezig te houden met zijn duiven en andere duivenmelkers die in andere delen van de stad wonen. Daarbij leek hij überhaupt weinig geïnteresseerd in de buurt, getuige het volgende citaat;

“(A) Nou ik weet verder geen namen, ik weet alleen hoe m'n buurmeisje hiernaast heet, die heet Leerlooier. Maar dat komt omdat ik schoenmaker ben geweest dus dat heeft met leer looien te maken. Dat onthoud ik dan. Maar voor de rest ken ik geen namen niks.

(Q) Maar dat hoeft u ook niet te weten?

(A) Nee, daar zit ik helemaal niet op te wachten.” (Participant 14, sociale huur, oudbouw).

Ook een andere participant liet weten niet te zitten wachten op andere contacten in de buurt:

“Ehm, ik vind het zo goed, eigenlijk. Ik zou het niet weten. Teveel contact is ook niet leuk, maar zo vind ik het prima haha. Ik hoef niet elke dag mensen over de vloer. Als mijn vrouw en de buurvrouw hier verderop, elkaar nodig hebben dan zien we mekaar en anders niet.” (Participant 12, koopwoning, nieuwbouw).

Dit citaat vertegenwoordigt eigenlijk een algemeen gevoel in de buurt; participanten hebben over het algemeen weinig behoefte aan mensen over de vloer en zijn in die zin op hun privacy gesteld. Dit maakt ook dat zij weinig andere mensen opzoeken om zichzelf geen nieuwe sociale verplichtingen op de hals te halen.

Daarnaast gaven sommige participanten aan dat hun intensieve contacten veelal buiten de buurt zitten, in de vorm van vrienden en familie. Deze participanten, met name bewoners met een koopwoning, gaven aan meer waarde te hechten aan deze contacten dan de contacten met buurtgenoten. Voor deze mensen is de rol van de buurt qua sociale contacten dus ondergeschikt. Het volgende citaat is van een participant die antwoord geeft op de vraag waar zijn intensieve, sociale contacten zich voornamelijk bevinden;

“Ja, andere buurt of in Brussel, Tilburg, overal heb ik familie; Zoetermeer, Leidsedorp, Rijswijk. Dan heb ik weinig tijd voor anderen. Ja, voor de burens, die zeg ik gedag dat kost niks, snap je?” (Participant 11, koopwoning, nieuwbouw).

Ook hieruit blijkt dat sommige participanten simpelweg niet de tijd en energie hebben om andere buurtbewoners te leren kennen. Daarnaast vinden sommige dit contact waarschijnlijk ook niet zo belangrijk aangezien ze hun contacten elders hebben.

Bewoners die aangeven weinig contacten te hebben en wel behoefte hebben aan meer contact.

Tijdens twee interviews werd duidelijk dat er ook wel mensen in de buurt zijn met weinig contact maar wel behoefte hebben aan meer. Zo heeft deze participant, die na het afronden van de herstructurering in een koopwoning in Spoorwijk is komen wonen, weinig contacten. Echter heeft ze wel pogingen ondernomen om contact te maken, en is dit tot op zekere hoogte gelukt.

“Eh, ik heb daar wel m'n best voor gedaan omdat ik eh, me niet zo prettig voelde in de buurt zeg maar, omdat ik mij alleen voelde zeg maar. Zonder echt gezellig burens. Dus ik heb in mijn straat contacten, en in het buurtcentrum heb ik contacten gezocht. En daar was iemand van de gemeente Den Haag, die werkt als opbouwwerker. En daar heb ik een straatfeest mee georganiseerd vorig jaar. En ik kwam vaak bij de bieb. Ik heb een goede vriendin, Karin, die woonde hier ook in de straat, die is net verhuisd. We zijn hier gelijk komen wonen, dat is wel echt een vriendin geworden. En met de overburens ben ik ook een vriendin geworden. En met deze, en die burens en die, ben ik als buurvrouw wel oké zeg maar” (Participant 6, koop, nieuwbouw).

Uiteindelijk heeft deze participant een aantal contacten overgehouden aan haar inspanningen, echter vindt ze dit zelf weinig. Ze geeft ook aan dat haar huidige contacten allemaal in haar straat zitten, terwijl ze ook verder in buurt heeft geprobeerd dit contact te ontwikkelen. Mede hierdoor vind deze participant dat ze nooit echt geïntegreerd is in de buurt, en voelt ze zich niet volledig op haar gemak. Een andere participant die aangeeft weinig contacten te hebben laat weten ook behoefte te hebben aan meer contacten in de buurt;

“Maar wij zijn altijd gewend om te werken en thuis niet teveel contact met burens, weetje zo zijn we eigenlijk altijd geweest. En hier ook; we zijn met iedereen vriendelijk, ik zeg iedereen gedag met iedereen een gesprekje maar we zijn niet zo iemand van dat we bij mensen langs gaan. En nou wil ik eigenlijk meer de burens kennen. Want ik ga dan wel gymen hier bij het Zandje.” (Participant 21, sociale huur, nieuwbouw).

Deze participant, nu gepensioneerd, heeft het gevoel dat hij een beetje in een zwart gat valt nu het werkende leven voorbij is. Vandaar dat hij graag actiever betrokken wilt zijn bij zijn buurt, en meer mensen wilt leren kennen. Hij is hier dan ook naar op zoek, bijvoorbeeld door regelmatig te sporten met anderen. Echter levert dit vooralsnog weinig contacten op met andere buurtbewoners, daar veel andere sporters uit andere buurten komen. Hierdoor blijft het contact voornamelijk oppervlakkig en verbonden met de sportavonden in de sporthal. Veel contact in de buurt lijkt van kortstondige duur te zijn of te blijven hangen in vluchtige, oppervlakkige sferen.

Bewoners die aangeven veel contacten te hebben en geen behoefte hebben aan meer contact.

Ongeveer de helft van de ondervraagde bewoners gaf aan veel contacten te hebben in de buurt. Zoals al eerder aan bod is gekomen zijn deze contacten op allerlei manier ontstaan. Zo is de volgende participant in de jaren negentig in Spoorwijk komen wonen en heeft toentertijd veel bewoners leren kennen. Tijdens de sloopwerkzaamheden heeft zij de buurt verlaten, om vervolgens weer terug te keren in de nieuwbouw;

“Hier wonen heel veel mensen die ik allemaal uit m'n jeugd ook ken. Dus, voordat ik in Spoorwijk kwam te wonen kon ik hun ook al. Dus dat kwam eigenlijk heel raar samen bij elkaar weer, en ja. Door m'n werk weer, waar ik vroeger werkte, daar kon ik ze allemaal van. En ik kwam ze hier opeens weer tegen, nadat ik dan m'n dochter had gekregen. En toen is dat eigenlijk, ja 1 grote familie eigenlijk. En nog steeds wel” (Participant 3, sociale huur, nieuwbouw).

Ondanks dat ze een korte tijd ergens anders heeft gewoond kent ze nog steeds veel mensen in de buurt, met name in het oude gedeelte. Daarnaast zijn er ook andere oude bewoners teruggekeerd na de herstructurering waar ze nog contact mee onderhield. Mede doordat ze veel

mensen in de buurt kent heeft ze weinig behoefte aan meer contacten. Dat ze het druk genoeg heeft met haar huidige contacten blijkt uit het volgende citaat;

“Alles kom ik tegen, joh. Iedereen herkent me. Ik had wel langer haar toen ik hier woonde, dat is er af gegaan sinds ik ziek ben, maar als ik lach, iedereen kent me. Het is altijd ook iedereen groeten. Als ik weg ga 20x stoppen. Of ik ga effe bij m’n ouwe buurtjes langs, die wonen ook nog in de Beetsstraat voorin. Ook in oudbouw, en dan ga ik daar even een bakkie doen, tuurlijk wel” (Participant 3, sociale huur, nieuwbouw).

Het hebben van veel contacten in de buurt geeft meerdere participanten het gevoel dat ze niet meer contacten er bij zouden kunnen hebben. Dit blijkt onder andere uit het antwoord van participant 5:

“Nee, dit is goed zo hoor haha. Iedere dag ben ik wel druk met iemand, het is echt goed zo.” (Participant 5, sociale huur, oudbouw).

Deze participant gaf aan veel burens te kennen en ook regelmatig met hen contact te hebben. Ze geeft dan ook aan dat dit voldoende is en ze weinig behoefte heeft aan meer contacten in de buurt. Een vergelijkbaar antwoord werd gegeven door participant 13, die veel familieleden in de buurt heeft wonen. Ook zij heeft meer dan genoeg contacten in de buurt. Daarnaast liet zij weten dat haar huidige contacten soms zelfs wat te veel van het goede zijn, hoewel ze dat wel redelijk kan controleren:

“(A) Nouja, het feit is van niks moet. Vandaag heb ik zin in ze, morgen heb ik geen zin in ze, even goede vrienden.

(Q) Geen verplichting verder?

(A) Nee. Maar daarentegen kunnen we elkaar altijd zeggen, van kun je me even helpen of dit dat.” (Participant 13, sociale huur, oudbouw).

Omdat veel van haar contacten in de buurt familie zijn kan ze die waarschijnlijk ook beter onderhouden. Daarbij woont ze sinds kind af aan al in dezelfde straat waardoor ze veel buurtgenoten goed kent. Hierdoor is er ook sprake van een redelijke grote verbondenheid onderling. Deze straat bevindt zich dan ook in het volkse gedeelte van de buurt.

Afsluiting.

Algemeen kan gesteld worden dat het merendeel van de bewoners geen of weinig behoefte heeft aan meer of intensiever contact met andere buurtbewoners. De meeste participanten geven aan tevreden te zijn met de omvang en intensiviteit van huidige contacten en hebben daarnaast geen tijd voor meer. Zij zijn al druk genoeg met werk, het gezin, hobby’s of het onderhouden van hun huidige contacten. Ook zijn er participanten, woonachtig in de sociale huur, die aangaven niet meer contact te willen vanwege negatieve redenen. Zij gaven aan zich te beperken tot hun huidige contacten wegens geroddel in de buurt of buitensluiting. In die zin is er een gebrek aan vertrouwen tussen deze bewoners en hun buurtgenoten.

Enkele participanten gaven aan wel meer contact te willen in de buurt. Dit lukt echter maar moeizaam, bijvoorbeeld omdat zij ook afhankelijk zijn van andere buurtbewoners voor dit contact. Daarnaast bieden de aangeboden activiteiten niet voor iedereen voldoening, aangezien ze vaak op een geheel stadsdeel gericht zijn en niet enkel op de wijk.

Verder lijkt het erop dat de meeste bewoners tevreden zijn met hun huidige sociale situatie. De participanten die behoefte hebben aan sociale verbanden in hun buurt beschikken hierover en

bewoners die hier geen behoefte aan hebben lijken dit ook niet te missen. Natuurlijk zijn er uitzonderingen maar het gros van de participanten lijkt tevreden met de hoeveelheid en de intensiteit van hun sociale contacten in de buurt.

4.3.4 Intensiteit en waarde van contact.

Tijdens de interviews is de participanten gevraagd naar de manier waarop zij contact hebben met buurtgenoten qua intensiteit en wat dit contact voor hen betekent. Hierbij ging het bijvoorbeeld om de regelmaat van het contact, op wat manier burens contact met elkaar hebben en hoe belangrijk zij dit contact vinden.

Een deel van de participanten geeft aan intensief contact te hebben met bepaalde bewoners, bijvoorbeeld directe burens, familie of vrienden. Dat intensieve contact uit zich bijvoorbeeld in het elkaar helpen met dagelijkse dingen of de vrijheid om bij elkaar naar binnen te lopen. Dit wordt veelal omschreven als het zijn van een 'goede buur'. Termen als 'klaar staan voor mekaar' of 'elkaar helpen' worden meerdere malen genoemd. Dit komt bijvoorbeeld naar voren uit het interview met een bewoonster van een sociale huurwoning in het oude gedeelte van de buurt. Zij is zelf geboren in de straat en kent dan ook veel naaste bewoners al jarenlang, velen zijn zelfs familie. Op de vraag of zij het belangrijk vindt om goed contact te hebben met de burens antwoordde zij als volgt:

(A) "Heel belangrijk, want ik kan met een gerust hart mijn kind buiten laten spelen. Want ik ken iedereen, iedereen kent mij, iedereen weet bij wie het kind hoort. Dus ja, er kan bij wijze van spreken weinig fout gaan.

(Q) Als ie naar de hoek gaat dan haalt iemand 'm meteen terug?

(A) Ja, van; hee, weet jouw moeder dat wel? Dus ja, ik vind het heel belangrijk" (Participant 13, sociale huur, oudbouw).

En andere participant, die voorheen in de oudbouw woonde vertelt een soortgelijk verhaal. Tegenwoordig woont zij in een sociale huurwoning in het nieuwbouwgedeelte van de buurt en ervaart zij de buurt op een andere manier. Tijdens het gesprek vertelde zij over het gedrag van een aantal buurjongetjes uit de koopwoningen om de hoek. Deze kinderen voetballen vaak tegen hun galerij aan waardoor zij veel geluidsoverlast ervaren. Wanneer zij de ouders hierop aanspreekt wordt er volgens haar niet geluisterd, en worden de kinderen niet gecorrigeerd. Zij geeft aan dit gedrag van vroeger uit niet gewend te zijn. Op de vraag; "gebeurde dit vroeger dan niet?" gaf zij het volgende antwoord;

"Neeee, nee. Mijn kind kon hier buiten lopen en dan kon ik gewoon de hoek omgaan. Maar de burens, iedereen hield elkaars kinderen altijd in de gaten. Altijd, als zij begon te gillen stond de halve hoek al op de hoek, al was het alleen maar voor een insect hoor, m'n dochter is doodsbang, helemaal panisch voor insecten. Maar dan wist je dat ze gevallen was ofzo. Kan je nagaan wat voor volksbuurt wij waren. En wij zorgden echt voor elkaars kinderen. En ook als we iets voor elkaar konden betekenen dan deden we dat" (Participant 3, sociale huur, nieuwbouw).

De term volksbuurt is hierbij interessant, aangezien veel bewoners dit beeld hadden van de buurt, voordat de sloop en nieuwbouw heeft plaatsgevonden. De term volksbuurt, en hiermee het oude Spoorwijk, wordt in dit citaat dan ook gekoppeld aan sociale controle en 'klaar staan voor elkaar'. Een gedeelte van huidige bewoners in de oudbouw en een gedeelte van de bewoners die al jaren in de wijk woontachtig zijn herkent de volksbuurt nog wel terug, zij het minder dan voorheen. Naast het opletten op elkaars kinderen is de buurt voor sommige bewoners ook belangrijk voor emotionele steun en troost. Het volgende citaat is van een

persoon die in de oudbouw woont en veel intensieve contacten heeft en dit ook erg belangrijk vindt;

“Ja, zeer zeker. Want mijn vriend is dan twee jaar terug overleden, en dan merk je helemaal hoe belangrijk het is dat je met mensen omgaat. Ik kreeg van iedereen ontegenwoordig veel steun, als je dan niet met elkaar omgaat dan interesseert het je ook niet zo. Maar hier was het echt, ook van de straat hier achter, je komt namelijk allemaal in 1 tuin. Zelfs die mensen kwamen gewoon naar me toe of ik boodschapjes nodig had of hulp met Jennifer. Allemaal dat soort dingen. Iedereen stond meteen klaar. Echt ouderwetse gezelligheid, hele buurten heb je dat niet meer” (Participant 5, sociale, oudbouw).

Tijdens de interviews kwamen de bovenstaande thema's, het klaar staan voor elkaar, sociale controle en steun bieden, vooral aan bod bij de participanten met een sociale huurwoning. Deze intensiteit qua contact lijkt dan ook voornamelijk in dit gedeelte van de wijk voor te komen. Dit komt dan ook overeen met de vondsten in de literatuur; dat de buurt voor sociaal contact belangrijker is voor bewoners met een lager inkomen, lagere opleiding of voor bewoners die al langere tijd in de buurt wonen. Natuurlijk geldt dit niet voor alle participanten met een sociale huurwoning. De volgende participant geeft aan helemaal niet zoveel contact te hebben;

“Ja, de meeste ken ik wel van gezicht. En degene die hier wonen zeg maar van een praatje enzo. Ja. En dan daar verderop in die flat ook nog wel een paar weet je. En dat je dan effe mee praat of af en toe een bakkie doet. Maar that's it, maar dat is beter ook natuurlijk.” (Participant 23, sociale huur, nieuwbouw).

Het contact komt volgens haar niet veel verder dan het kennen en herkennen van de burens, en dit bevalt haar ook goed. Veel andere participanten geven dan ook aan dat zij voornamelijk oppervlakkig contact hebben met buurtbewoners. Hierbij spreken participanten over 'praatjes maken' met andere bewoners, bijvoorbeeld op straat of voor de deur;

“Dat is eigenlijk gewoon normaal contact he, hoi en gedag en koetjes kalfjes enzo. En dan houdt het op” (Participant 12, koop, nieuwbouw).

Deze vorm van sociaal contact komt volgens meerdere participanten relatief veel voor in de buurt. Hoewel dit contact in principe weinig voorstelt waarderen participanten het wel, en hechten ze hier waarde aan. De meeste bewoners ervaren de omgangsvormen in de buurt dan ook als prettig;

“Over het algemeen gaat het gewoon goed. Natuurlijk valt er overal, altijd, ergens wel een keer wat voor. Maar over het algemeen gaat het echt goed.” (Participant 5, sociale huur, oudbouw).

Ook tussen bewoners uit verschillende delen van de buurt verlopen de contacten meestal vriendelijk. Op kleine incidenten na, die volgens participanten in elke buurt wel voorkomen, is het rustig in de buurt. De meeste participanten hebben dan ook weinig negatieve ervaringen met andere bewoners in de buurt. De sfeer tussen buurtbewoners is volgens de meeste participanten dan ook goed. Daarnaast geven participanten aan elkaar veel te groeten op straat;

“Eh, ja. Over het algemeen merk je heel veel dat mensen elkaar groeten en, eh, niks agressieus eigenlijk doen. Het ziet er best goed uit.” (Participant 22, koopwoning, oudbouw).

Het op deze wijze omgaan met elkaar wordt door veel participanten gezien als 'normaal'. Het groeten wordt gezien als een vorm van wederzijds respect en een uiting van beleefdheid. Participanten hechten dan waarde aan deze omgangsvormen. Dat er verschillen zijn tussen de manier waarop participanten elkaar groeten blijkt uit het volgende citaat;

“Ik vind, ehm, het zijn volkse types, tenminste de oorspronkelijke bewoners. Die groeten veel, of die zeggen wat. Loop ik daar met de hond en dan gilt er weer een; ‘kijk niet zo lelijk, want als je lacht ben je veel mooier!’ Weet je wel? Zo doen ze amicaal tegen je. Dus dat gaat toch wel redelijk vriendelijk naar elkaar toe.” (Participant 6, koopwoning, nieuwbouw).

Hoewel deze directe benadering van de oorspronkelijke bewoners door deze participant als positief wordt ervaren kan een dergelijke begroeting ook averechts werken. Voor sommige bewoners is de benadering wellicht te direct. Zoals in de beeldvorming van de buurt al naar voren kwam hebben meerdere participanten het idee dat zij verschillen van andere bewoners in de buurt. Dergelijke begroetingen kunnen in potentie deze verschillen benadrukken en hierdoor het volkse beeld van de bewoners met een sociale huurwoning versterken. Anderzijds kwam in de theorie ook naar voren dat de wijze waarop de sociale interactie verloopt niet veel uit hoeft te maken voor het thuis voelen in de buurt; zolang er maar sprake is van een vorm van sociale interactie. Dit helpt bewoners immers om andere buurtbewoners sociaal te kunnen plaatsen en hiermee de voorspelbaarheid van het gedrag van andere buurtbewoners te vergroten. In die zin weten bewoners wat ze kunnen verwachten van hun buurtgenoten. Deze vorm van sociale interactie, of het nou positief of negatief wordt ervaren, is dus van belang voor de buurt.

Naast de sociale omgangsvormen met de andere bewoners in de buurt wordt voornamelijk het contact met de directe burens belangrijk gevonden, hoewel veel participanten dit contact wel oppervlakkig willen houden. Een sociale huurder in de oudbouw vatte dit als volgt samen;

“Buurmeisje hiernaast, als ze buiten zit en ik kom langs maken we weleens een praatje en dan vraagt ze of ik glaasje limonade wilt, dat doet ik dan wel. En ik kom ook wel bij d'r, want er is wel eens een duif naar achter. Ik heb achter m'n duiven, en dan vallen ze naar beneden want er zijn erbij die niet kunnen vliegen. Dan liggen ze in haar tuin en dan kan ik zo doorlopen en die duif pakken. Dus, dat is gewoon prima. Maar dat je echt bij mekaar komt, nee..” (Participant 14, sociale huur, oudbouw).

Wanneer het hem uitkomt staat hij open voor een praatje, echter is meer contact niet gewenst. Wel vindt hij het belangrijk dat de relatie goed is, zodat hij langs kan gaan wanneer dat nodig is. Ook andere participanten schetsten een vergelijkbaar beeld. Zo gaven de meeste participanten aan het een prettig idee te vinden om te weten wie waar woont. Bijvoorbeeld om rekening te houden met wat oudere mensen in de buurt, of juist gezinnen met jonge kinderen in verband met overlast. Daarnaast gaven verschillende participanten, vooral met koopwoningen, aan vooral het contact met de directe burens belangrijk te vinden.

“Ja. Zeker met de burens links en rechts. Dat moet wel een goede band zijn. Als dat niet zo is dan wordt het echt moeilijk hier wonen. Dan krijg je overlast enzo. Maar verdere burens maakt mij niet uit” (Participant 16, koopwoning, nieuwbouw).

Voor de koopbewoners gaven aan meer gericht te zijn op hun directe burens, omdat dit de buurtgenoten zijn waarmee ze voornamelijk wat te maken hebben. De overige buurtgenoten zijn voor hen minder belangrijk, hoewel prettige omgangsvormen wel gewaardeerd worden. Ook vinden participanten dit contact belangrijk vanwege een stukje sociale controle; het in de gaten houden van elkaars bezit. Bijna elke participant geeft ook aan de bewoners van de omliggende huizen in ieder geval van gezicht te kennen. Daarnaast weten de meesten ook waar iedereen woont en wat hun huishoudelijke situatie is. De meeste participanten ervaren dit dan ook als prettig, doordat zij mensen kennen voelen zij zich meer verbonden met de buurt;

“Ja, want als je helemaal niemand kent, dan ben je redelijk anoniem ofzo, en dan heb je echt geen binding denk ik met waar je woont.” (Participant 9, koopwoning, oudbouw).

In die zin draagt het kennen van bewoners bij aan het thuis voelen in de buurt, ook al is dat contact niet intens. Het gaat meer om een globaal idee hebben van wat er speelt in de buurt, en een binding voelen met de buurt door sociale interactie. Een andere participant stelt het als volgt;

“Ja, ik bedoel je spreekt toch de mensen, je weet wat ze bezig houdt. Bijvoorbeeld met de vereniging van eigenaren, dus zien we ook de rest van de burens. Dus dat geeft wel een beetje binding.” (Participant 7, koopwoning, nieuwbouw).

Als kanttekening moet bij deze citaten gesteld worden dat het voornamelijk de sociale contacten in de directe woonomgeving betreft. Deze bewoners komen elkaar regelmatig tegen waardoor de herkenbaarheid kan groeien. Met andere buurtbewoners in Spoorwijk is deze regelmaat minder, waardoor dit waarschijnlijk nauwelijks bijdraagt in de herkenbaarheid tussen bewoners uit verschillende delen van de buurt. Een participant met een koopwoning in de nieuwbouw omschreef de sociale situatie als volgt;

(A) “Nou goed, het is nagenoeg een beetje, ja. Het is een beetje zakelijk min.”

(Q) Hoe bedoelt u dat?

(A) Ja nou, het is een klein beetje privé, klein beetje zakelijk. Dus eh, dan is het goed zo. Dus op zich, wat ze privé doen, dat interesseert mij niet zo zeer.” (Participant 12, koopwoning, nieuwbouw).

Dit citaat omschrijft de relatie tussen burens zoals meerdere participanten met een koopwoning het voelen. Men weet elkaar te vinden wanneer er iets moet gebeuren, maar bemoeit zich verder niet teveel met elkaar. Men lijkt voornamelijk contact te hebben met de burens met wie zij iets te maken hebben. Deze groep vindt het belangrijk dat ze weten wie er om hun heen wonen in het geval er wat is of er wat geregeld moet worden.

Afsluiting.

Al met al geven de meeste participanten aan voornamelijk oppervlakkig contact te hebben met buurtgenoten in de vorm van praatjes en groeten. Deze manier van communiceren kan aangemerkt worden als lichte sociale interactie, een van de speerpunten voor het ontstaan van publieke familiariteit. Zoals in het theoretisch kader naar voren kwam draagt lichte sociale interactie bij aan de vertrouwdheid en herkenbaarheid tussen buurtbewoners. Deze vorm wordt dan ook belangrijk bevonden door participanten. De bewoners vinden het belangrijk dat er goede sociale omgangsvormen zijn en dat men beleefd is tegen elkaar.

Een gedeelte van de bewoners geeft aan intensiever contact te hebben en gaat bijvoorbeeld bij elkaar op de koffie en let op elkaars eigendom. De algemene tendens is wel dat vrijwel alle participanten het belangrijk vinden om goed contact te hebben met hun buurtgenoten. Hierbij zijn vooral de directe burens en bewoners in de straat belangrijk. Participanten met een sociale huurwoning, voornamelijk in de oudbouw, gaven aan het contact belangrijk te vinden voor verregaande sociale controle en onderlinge steun. Het letten op elkaars kinderen en het helpen van elkaar in moeilijke tijden werden bijvoorbeeld genoemd. Bewoners met een koopwoning legden meer de nadruk op het in de gaten houden van elkaars eigendom, bijvoorbeeld de auto en het huis. Daarnaast gaven zij aan het belangrijk te vinden om goed contact te onderhouden met de bewoners met wie zij te maken hebben. Dit werd tijdens de interviews omschreven als een zakelijke relatie. Dit betekent niet dat participanten met een koopwoning enkel met elkaar omgaan wanneer er iets geregeld moeten, ook zij maken spontane praatjes. Maar in tegenstelling tot meerdere bewoners met een sociale huurwoning in de oudbouw zoeken zij niet zo zeer naar gezelligheid in de buurt.

De meeste bewoners geven ook aan het idee te hebben hun burens voldoende te kennen. Tijdens de interviews bleek 'voldoende kennen' nogal relatief; sommige participanten vinden het kennen van gezichten al voldoende terwijl andere veel meer van hun buurtgenoten willen weten. Voor het onderzoek maakt dit in feite niet uit, aangezien het om de perceptie van de participant gaat, niet om de feitelijke informatie die zij weten van anderen. Bewoners in de sociale huur koppelden het kennen van andere bewoners sneller aan hun sociale banden met hen. Deze bewoners lijken het belangrijker te vinden om meer te weten van hun burens. Participanten met een koopwoning vinden het genoeg om te weten wie waar woont. Wel hebben participanten het idee dat het kennen van buurtgenoten bijdraagt aan hun verbondenheid met de buurt. In die zin vinden zij dit contact dan ook belangrijk.

5. CONCLUSIE.

5.1 Beantwoording probleemstelling.

In de analyse zijn verschillende thema's op basis van de interviews behandeld. Allereerst is het beeld dat de bewoners van de eigen buurt hebben en van de andere bewoners in de wijk onderzocht. Daarnaast is ook gekeken naar de ruimtelijke verplaatsingen van de verschillende te onderscheiden bewoners in de buurt. Vervolgens is de sociale interactie tussen de buurtbewoners in Spoorwijk onderzocht aan de hand van de interviews. Hierbinnen zijn verschillende onderdelen van de sociale interactie uitgelicht en nader uitgewerkt. Gezamenlijk bieden deze thema's inzicht in de manier waarop bewoners in Spoorwijk met elkaar contact maken, hoe zij de buurt beleven en wat voor beeld zij van elkaar hebben. Tijdens de analyse van deze thema's is tevens onderzocht of hier onderscheid in is tussen bewoners op basis van hun sociaaleconomische status. Hierbij zijn deels enkele vermoedens, gebaseerd op het theoretisch kader, bevestigd maar zijn ook nieuwe inzichten opgedaan. In dit hoofdstuk zullen de deelvragen en de hoofdvraag worden beantwoord, gevolgd door de discussie en enkele aanbevelingen.

Tot welke veranderingen heeft de herstructurering in Spoorwijk geleid in sociale en fysieke zin?

Hoe Spoorwijk zich in de afgelopen jaren ontwikkeld heeft, is voor een groot deel te verklaren door de herstructurering in ogenschouw te nemen. Door een aanzienlijk deel van de oude, monotone, bebouwing te slopen en deze te vervangen met nieuwbouwwoningen in het koopsegment is de wijk zowel in fysieke als sociale zin veranderd. De ingreep is dan ook duidelijk zichtbaar in de buurt. Vooral de verschillen in aanzicht tussen de nieuwbouw koopwoningen en de sociale huurwoningen in de oudbouw zijn groot. In de literatuur kwam naar voren dat de verschillen tussen koop- en sociale huurwoningen na de herstructurering niet te groot moeten zijn (Galster, 2007). Ook zou het volgens Arthurson (2013) zinvol zijn om de oudbouw te renoveren, met als doel de verschillen te beperken. Dit is in Spoorwijk echter niet gebeurd; de sociale huurwoningen in de oudbouw ogen vaak slecht onderhouden. Dit verschil is minder groot tussen de koopwoningen in de oud- en nieuwbouw, deze woningen zijn over het algemeen beter onderhouden. De ruimtelijke scheiding qua aanzicht komt voor een groot deel overeen met de eigendom status van de woningen. In die zin zijn de bewoners op basis van hun sociaaleconomische status gescheiden van elkaar. Er is nauwelijks sprake van gemengde woonblokken qua koop- en sociale huurwoningen.

Naast de fysieke gevolgen heeft de herstructurering vanzelfsprekend ook geleid tot veranderingen in de bevolkingssamenstelling. Dit wordt duidelijk wanneer bijvoorbeeld wordt gekeken naar de gezinssamenstelling en de inkomensverdeling in de buurt. Zo wonen er nu relatief meer gezinnen en relatief meer middeninkomens in Spoorwijk dan voor de herstructurering. In die zin heeft de herstructurering geleid tot een grote verscheidenheid qua bevolking, overeenkomstig met een van de doelen van het gestelde beleid. In die zin is de herstructurering de oorzaak van de veranderingen in de wijk en daarmee van invloed geweest op de ontwikkeling van de wijk.

Wat voor beeld hebben de verschillende te herkennen bewoners in Spoorwijk van elkaar?

Uit de analyse komt naar voren dat meerdere bewoners een uitgesproken mening en beeld hebben van andere buurtbewoners. Uit deze beeldvorming komt een tweedeling tussen de bewoners met een koopwoning en bewoners met een sociale huurwoning naar voren. Hoewel deze tweedeling voor een gedeelte overeen komt met de oud- en nieuwbouw in de wijk lijkt de sociaaleconomische status van de bewoners de tegenstellingen beter te duiden. Zo zijn er bewoners met een koopwoning in de oudbouw die een sterk negatief beeld hebben van de

buurtbewoners met een sociale huurwoning in zowel de oud- als nieuwbouw. Het beeld dat deze koopbewoners hebben lijkt voor een groot gedeelte gebaseerd te zijn op vooroordelen en bestaande stigma's die vaker bij zogenaamde volksbuurten voorkomen. Doordat zij veelal generaliserend over de bewoners met een sociale huurwoning spreken zijn zij mede verantwoordelijk voor het in stand houden van dit stigma. In de literatuur kwam naar voren dat het stigma op een buurt moeilijk te veranderen is (Kleinhans, 2004). Volgens Kleinhans zou het stigma vooral in stand blijven door het beeld van buitenstaanders, die zouden immers de ontwikkelingen in de wijk niet waarnemen. Echter blijkt uit dit onderzoek dat het stigma ook van binnenuit in stand gehouden wordt, in ieder geval voor het oudbouw gedeelte met sociale huurwoningen. Dit komt ook overeen met eerder onderzoek van Arthurson (2013).

Andersom zijn er bewoners met een sociale huurwoning in Spoorwijk die een uitgesproken mening hebben over de koopbewoners, voornamelijk die in de nieuwbouw. Hierbij zijn het wel voornamelijk de bewoners met een lang woonverleden in Spoorwijk of bewoners die zichzelf beschouwen als oud-Spoorwijker. Deze groep bewoners heeft de wijk zien veranderen en waardeert dit lang niet altijd. Het lijkt alsof hun leven in de wijk is aangetast en dat de koopbewoners in de nieuwbouw hier de schuld van krijgen. Dit uit zich onder andere in wederzijds onbegrip en een enkele keer in een meningsverschil of incident. De verschillende bewoners kunnen zich moeilijk identificeren met elkaar en geven aan elkaar te zien als 'anders'.

De tegenstellingen tussen verschillende bewoners, zoals velen van hen dit zelf ervaren, lijken in eerste instantie een barrière op te werpen voor onderling contact. Uit de literatuurstudie kwam naar voren dat het hebben van gemeenschappelijk goed, bijvoorbeeld gemeenschappelijke interesses of een vergelijkbare levenswijze, belangrijk is voor het ontstaan van sociale interactie tussen bewoners (Atkinson & Kintrea, 2001). Doordat er sprake is van wederzijds onbegrip en de verschillende categorieën buurtbewoners elkaar zien als 'anders' lijkt er weinig gemeenschappelijke basis te zijn om contact te leggen. Bij de bewoners met een sociale huurwoning is daarnaast hun verbondenheid met Spoorwijk en hun woonduur in de wijk van belang. Sociale huurbewoners die al langer in Spoorwijk wonen of zich verbonden voelen met de wijk hebben een negatiever beeld van koopbewoners dan sociale huurbewoners die relatief kort in de buurt wonen. Andersom komt er in het beeld van de koopbewoners geen onderscheid naar voren tussen de oude en nieuwe bewoners met een sociale huurwoning.

Hoewel er dus sprake is van wederzijdse negatieve beeldvorming moet de betekenis hiervan niet worden overschat. Op basis van de gesprekken en de ingetekende beeldpercepties lijkt de afstand een grotere rol te spelen. Door de relatief grote afstand is de kans op het aanleggen van sociaal contact tussen verschillende bewoners bij voorbaat al gering. Hierdoor komen bewoners weinig met elkaar in aanraking waardoor het negatieve beeld dit contact verder niet in de weg staat. De lichte, vluchtige, sociale interactie die wel plaatsvindt tussen verschillende bewoners is heel oppervlakkig van aard en komt voort uit een soort publieke beleefdheid. Bij deze vorm van sociale interactie speelt een negatief beeld nauwelijks een rol in Spoorwijk. Ook al denken bewoners wellicht negatief over elkaar; dit zal ze niet weerhouden van het groeten van elkaar. Dit sluit dan ook aan bij de vondsten van Valentine (2008); bewoners gedragen zich in de openbare ruimte volgens de 'ongeschreven regels', los van hun verdere denkbeelden.

Waar en met wie hebben de bewoners van Spoorwijk binnen de buurt contact?

De wederzijdse negatieve beeldvorming lijkt weinig invloed te hebben op de sociale interactie tussen de verschillende bewoners in Spoorwijk. Veelal omdat deze bewoners weinig met elkaar in contact komen. Daarom is onderzocht hoe sociale interactie in de buurt dan wel ontstaat en tussen welke bewoners. Het contact met de directe burens ontstaat deels vanzelf doordat bewoners elkaar tegenkomen voor de deur en omdat zij voor sommige zaken op elkaar aangewezen zijn. Daarnaast komt in het onderzoek naar voren dat sociale interactie in Spoorwijk ook ontstaat vanuit overeenkomsten, zij het op kleiner schaalniveau. Zo gaven

meerdere participanten aan dat zij regelmatig contact met andere buurtbewoners hebben doordat hun kinderen samen spelen of omdat ze elkaar tegenkomen tijdens het uitlaten van de hond. Deze vorm van sociale interactie lijkt zich wel te beperken tot de eigen woonomgeving en is daarnaast oppervlakkig van aard.

Andere voorbeelden van gemeenschappelijke activiteiten die kunnen leiden tot sociale interactie kwamen ook naar voren in de analyse. Deze interacties ontstaan ook voornamelijk in de eigen straat of het eigen woonblok. Zo waren er burens met koopwoningen die gezamenlijk een schutting aanlegden waardoor zij in een korte periode veelvuldig in contact met elkaar kwamen. In sommige gevallen verwaterde dit contact al gauw, maar in andere gevallen bleek dit duurzamer en werden burens uiteindelijk vrienden. Bij bewoners met een koopwoning leek contact eerder te ontstaan uit dergelijke initiatieven dan bij bewoners met een sociale huurwoning. Bewoners met een koopwoning lijken elkaar vooral op te zoeken wanneer zij elkaar nodig hebben, bijvoorbeeld in het onderhoud van hun woningen. Bewoners met een sociale huurwoning zoeken elkaar eerder op vanuit sociaal oogpunt, voor de gezelligheid. Doordat al deze sociale interacties veelal binnen het eigen woonblok plaatsvinden, bestaat de gemeenschappelijke basis in dit geval vooral uit de locatie ten opzichte van elkaar.

De nabijheid van bewoners werd in de literatuur al genoemd als een belangrijk punt voor het ontstaan van sociale interactie. Dit is in eerder onderzoek onder andere aangetoond door Kleinhans (2004). Het is dan ook niet verwonderlijk dat het meeste contact in Spoorwijk ook plaatsvindt met de directe burens. Slechte enkele participanten gaven aan verspreid door de buurt contacten te hebben. Dit bleken vaak familieleden te zijn of vrienden die buiten de buurt zijn ontstaan. Daarnaast gaven meerdere participanten, voornamelijk bewoners met koopwoningen en bewoners van allochtone afkomst, aan dat zij hun belangrijke contacten buiten de buurt hebben. Dit beeld is in overeenstemming met de tendens in de literatuur; namelijk dat de buurt voor bepaalde groepen minder van belang is voor sociaal contact (Van Kempen & Van Beckhoven, 2002).

De korte afstand waarbinnen de meeste participanten sociaal contact hebben blijkt ook zichtbaar te zijn in de perceptie van de eigen buurt. Naast het feit dat bewoners hun buurt afbakenen aan de hand van fysieke grenzen, zoals het spoor of de Alberdingk Thijmstraat, waren er ook veel die hun buurt baseerden op de mensen die zij kennen en de plaatsen waar zij komen. Dit sluit ook aan bij de literatuur, waar sociaal contact door Emily Talen wordt beschouwd als een belangrijke factor in de afbakening van de eigen buurt (Talen, 1999). Een groot deel van de participanten ziet dan ook maar een klein gedeelte van Spoorwijk als zijn of haar buurt. Dit ondersteunt de uitkomst dat de meeste sociale interactie in Spoorwijk op kleine schaal plaatsvindt en legt daarnaast ook enkele beperkingen bloot voor mogelijke sociale interactie tussen buurtbewoners met verschillende sociaaleconomische status. De combinatie van de ruimtelijke scheiding qua koop- en sociale huurwoningen enerzijds, en de focus van de bewoners op hun directe omgeving anderzijds, zorgt dat er weinig overlap is tussen de buurtpercepties van verschillende bewoners op basis van hun sociaaleconomische status. In die zin komen de verschillende bewoners nauwelijks in contact met elkaar en ontwikkelen zij nauwelijks sociale banden. Hierdoor blijft de buurtperceptie van veel bewoners ook relatief beperkt en zal deze waarschijnlijk niet groter worden.

Ook het ruimtelijk gedrag van de bewoners in Spoorwijk is van invloed op de onderlinge sociale interactie. Zo gaven vooral de bewoners met een sociale huurwoning in de oudbouw aan weinig in de nieuwbouw te komen omdat zij hier niets te zoeken hebben. Hooguit een enkeling had hier een kennis of familie wonen, waardoor dit deel weleens bezocht wordt. Een groot aantal van de koopbewoners in de oud- en nieuwbouw komt weleens in het oudbouw gedeelte met de sociale huurwoningen. Voornamelijk om de Albert Heijn en de winkels aan de Goeverneurlaan te bezoeken. Dit is ook zichtbaar in de veel gebruikte routes van de buurtbewoners, iedereen geeft aan de voorzieningen met regelmaat te gebruiken. Sommige bewoners uit de nieuwbouw

hebben hierdoor wel het idee dat zij andere buurtbewoners herkennen tijdens hun dagelijkse routes. Dit zijn volgens Blokland (2009a) de 'familiar strangers'. Dit leidt tot vluchtige sociale interacties, zoals groeten, maar zelden tot meer contact. Wel waarderen bewoners het dat ze buurtgenoten herkennen en dat deze omgang veelal vriendelijk verloopt.

Op basis van het beeld wat bewoners van elkaar hebben en het beeld dat zij van hun eigen buurt hebben, veelal gebaseerd op hun huidige contacten, zullen bewoners in de verschillende delen van Spoorwijk weinig met elkaar in contact komen. Verschillende bewoners beschouwen hun eigen buurt binnen Spoorwijk anders. Uit de interviews bleek dan ook dat de verschillende te herkennen groepen bewoners in Spoorwijk weinig onderlinge interactie hebben. De bewoners met een koopwoning en de bewoners met een sociale huurwoning komen elkaar ook maar weinig tegen in de buurt, hooguit op weg naar de voorzieningen in de buurt. In die zin vinden er wel lichte sociale interacties plaats, zij het minimaal. Dit is te verklaren door de focus van beide groepen op de eigen directe woonomgeving; bewoners kijken niet veel verder dan hun eigen straat of woonblok voor sociale contacten. Mede door het gesegregeerde ontwerp van de wijk qua typen woningen is er sprake van eilandjesvorming. Waarbij er voornamelijk sprake is van oppervlakkig contact binnen de verschillende delen en weinig sociale interactie tussen de verschillende delen.

Hoe verloopt het sociale contact tussen buurtbewoners in Spoorwijk qua intensiteit en omgangsnormen?

De meeste bewoners geven tijdens de interviews aan dat zij voornamelijk oppervlakkig contact hebben met de andere buurtbewoners, dit geldt ook voor het contact met de directe burens. Dit contact uit zich volgens de meeste participanten dan ook vooral in praatjes op straat of het groeten van elkaar. Dit zijn de eerder genoemde en in de theorie beschreven 'lichte, sociale interacties'. Volgens Blokland (2008) zijn deze interacties belangrijk voor het ontwikkelen van publieke familiariteit, ze zorgen voor een bepaalde vertrouwdheid en herkenbaarheid tussen bewoners. Herkenning en herhaling van buurtgenoten en korte ontmoetingen kan er toe dat bewoners elkaar gaan groeten en praatjes maken. In dat opzicht is er sprake van het ontstaan van publieke familiariteit tussen buurtbewoners in Spoorwijk, zij het wel in beperkte omvang en veelal in het eigen woonblok of de eigen straat. Zoals eerder al duidelijk werd komen de buurtbewoners uit de verschillende delen in de buurt elkaar weinig tegen, waardoor deze bewoners voornamelijk langs elkaar heen leven. Hoewel de verschillende bewoners in die zin wel lichte sociale interactie hebben groeit dit zelden uit tot intensiever contact.

Er zijn ook bewoners die aangaven op intensievere manier met elkaar omgaan, voornamelijk als 'goede buur'. Hierbij kan gedacht worden aan het letten op elkaars huis en bij elkaar op de koffie gaan, dit is echter eerder uitzondering dan regel. Dit contact komt dan ook voornamelijk voor tussen familieleden of directe burens. Bijvoorbeeld tussen burens die al langere tijd naast elkaar wonen en op verschillende manieren met elkaar te maken hebben. De bewoners die zichzelf zien als oud-Spoorwijkers of zichzelf sterk identificeren met deze bewoners hebben een eigen sociale dynamiek in de buurt opgebouwd. Deze bewoners wonen geconcentreerd bij elkaar in sociale huurwoningen in de oudbouw en in de nieuwbouw. Veel van deze bewoners wonen dan ook al jaren in de buurt of zijn na de herstructurering terugverhuisd naar Spoorwijk. Onderling vindt er veel intensief contact plaats en zien sommige bewoners hun buurtgenoten als zijnde familie. In het theoretisch kader werd dit al omschreven als 'bonding capital', een onderdeel van sociaal kapitaal waarbij bewoners op elkaar leunen voor emotionele steun (Kleinmans, Priemus & Engbersen, 2007). De sociale relatie die zij met elkaar hebben werd vaak omschreven als volks, en zij zien Spoorwijk dan ook nog als een echte volksbuurt. Deze sterke onderlinge verbondenheid is enkel bij deze bewoners te zien. Overige bewoners hechten minder waarde aan de buurt en aan sociale contacten in de buurt en zijn ook minder betrokken bij de buurt. In de theorie kwam al naar voren dat bewoners met een lager inkomen of een lagere opleiding vaak actiever zijn in de buurt dan bewoners met een hoger inkomen of hogere opleiding. Dit lijkt

in zekere mate geldig voor Spoorwijk, hoewel de woonduur naar voren kwamen als een sterkere indicator. Dit is in lijn met de vondsten in de literatuur, waar Atkinson & Kintrea (2000) stellen dat de woonduur in de buurt een goede indicator is voor de binding met de buurt. Samengevat hebben bewoners met een sociale huurwoning, die langere tijd in de buurt wonen, relatief intensiever contact en meer contacten in de buurt dan andere buurtbewoners.

Tussen de koopbewoners en de sociale huurbewoners in de nieuwbouw leiden verschillen van inzicht en levenswijze weleens tot incidenten. Zo is er soms sprake van geluidsoverlast bij feestjes of voetballen kinderen van de koopbewoners op plaatsen waar dit niet mag. Vervolgens verloopt de communicatie moeizaam tussen de verschillende bewoners. Zo ervoeren sommige bewoners het als lastig om op een normale manier met elkaar te praten waardoor de situatie verergerd en zaken onuitgesproken blijven. Zoals gezegd gaat het hier om incidenten; de meeste bewoners gaven aan veelal normaal met elkaar om te gaan en hebben weinig slechte ervaringen in de buurt. De meeste bewoners voelen zich dan ook op hun gemak in Spoorwijk en ervaren de sociale omgang in de buurt positief. Dit is opvallend gezien het onderlinge beeld dat bewoners van elkaar hebben. Desalniettemin gedragen bewoners zich in de openbare ruimte veelal vriendelijk ten opzichte van elkaar. In de literatuur werd deze vorm van openbare etiquette al benoemd (Valentine, 2008). Bewoners gedragen zich beleefd in de openbare ruimte, ondanks hun negatieve beeld van de ander.

Samenvattend kan gesteld worden dat bewoners in Spoorwijk over het algemeen goed met elkaar omgaan, zij het op oppervlakkig niveau. Ontmoetingen verlopen vriendelijk, en mensen groeten elkaar, naar eigen zeggen, veel. De bewoners vinden dit contact belangrijk; er wordt veel waarde gehecht aan normale, goede omgangsvormen en een stukje sociale controle. Voor de bewoners in de sociale huur weegt de sociale controle wat zwaarder, vooral in het meer 'volkse' gedeelte. Zo wordt er bijvoorbeeld meer op elkaars kinderen gelet en komen mensen meer bij elkaar over de vloer. Ook leunen bewoners met een sociale huurwoning meer op elkaar voor emotionele steun, vooral de bewoners die al langere tijd in Spoorwijk wonen. Dit sluit aan bij de vondsten in de literatuur, waarin duidelijk werd dat de buurt voor sommige bewoners belangrijker is op het gebied van sociaal contact (Bolt & Van Kempen, 2011).

De bewoners met een koopwoning vinden goed contact ook belangrijk, maar dan meer in zakelijke zin. Ze willen graag goede banden met de directe burens en met de burens met wie zij verder te maken hebben. Op die manier kunnen zij elkaar benaderen wanneer er iets moet gebeuren of als er iets geregeld moet worden. Daarnaast waarderen deze bewoners het als de burens op hun huis en auto letten. De meeste bewoners geven aan hun verdere burens in hun directe woonomgeving nauwelijks te kennen, enkel van gezicht. Dit vinden veel bewoners ook genoeg maar evengoed wel belangrijk; weten wie er om je heen woont. Hoe verder men van de eigen woning gaat, hoe minder bewoners zij herkennen en hoe minder belangrijk zij dit vinden.

In hoeverre hebben bewoners in Spoorwijk behoefte aan meer of intensiever contact in de buurt?

Met de voorgaande uitkomsten in het achterhoofd, en op basis van de interviews zelf, is dan ook onderzocht in hoeverre bewoners behoefte hebben aan sociaal contact in de buurt. Het beeld wat hieruit naar voren komt is redelijk eenduidig en geldt voor de meeste participanten. De tendens is dat de meeste participanten niet direct zitten te wachten op meer contacten of intensiever contact in de buurt. Over het algemeen zijn veel participanten tevreden met de contacten die zij op dit moment hebben. Het ontbreken van de behoefte aan contact kan vanuit het onderzoek op meerdere manieren verklaard worden.

Eenzijds ontbreekt de behoefte volgens de participanten zelf doordat zij naar hun mening genoeg sociale contacten hebben of het te druk hebben met andere zaken. Zo hebben bewoners met een koopwoning simpelweg geen tijd voor meer en intensiever sociaal contact in de buurt. Ze hebben hun werk, hun gezin en daarnaast andere activiteiten die tijd innemen. Bewoners met

een sociale huurwoning hadden eerder het idee dat ze al genoeg sociale contacten in de buurt hebben of hebben simpelweg geen zin in meer of intensiever contact. Bijvoorbeeld doordat zij zichzelf niet identificeren met hun buurtgenoten. Ook geven meerdere participanten aan gesteld te zijn op hun privacy, en daarom geen behoefte te hebben aan meer contact.

In het eigen woonblok ontbreekt ook de behoefte aan meer of intensiever sociaal contact. De meeste bewoners vinden het prima zoals het is. In theorie zijn dit de bewoners die juist contact met elkaar zouden moeten hebben, ze wonen immers dicht op elkaar en hebben een vergelijkbare sociaaleconomische status (Atkinson & Kintrea, 2000). Doordat veel bewoners geen interesse hebben in meer of intensiever contact met hun directe buren is het ook niet verwonderlijk dat zij geen behoefte hebben aan contact met andere bewoners in de buurt. Los van de negatieve beeldvorming ontbreekt simpelweg de behoefte aan meer contact. In dit onderzoek wordt daarnaast duidelijk dat de bewoners die wel behoefte hebben aan sociaal contact in de buurt dit contact ook hebben. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de oud-Spoorwijkers in de buurt die een sterke sociale verbondenheid hebben en dit belangrijk vinden. De overige bewoners hechten hier minder waarde aan hebben hier geen behoefte aan. Zoals eerder naar voren kwam willen zij voornamelijk goede banden onderhouden, maar deze verder niet uitbreiden. De intensievere contacten van deze laatste groep bevinden zich bijvoorbeeld eerder buiten de buurt. Slechts een enkele participant gaf aan echt behoefte te hebben aan meer contact in de buurt. Dit bleek lastig te zijn aangezien het merendeel van de bewoners deze behoefte niet deelt.

Door de geringe behoefte van bewoners aan meer en intensievere sociale contacten in de buurt is het niet vreemd dat onderzoeken naar sociale cohesie in herstructureringswijken vaak tegenvallen. Bewoners kennen immers amper hun directe buren, laat staan andere buurtgenoten verder in de wijk. Hierdoor lijkt een gebrek aan sociale cohesie niet zozeer voort te komen uit onwil tussen verschillende bewoners maar meer uit een te grote geografische afstand en een behoeftegebrek aan sociaal contact in de buurt zelf.

Beantwoording hoofdvraag en afsluiting

Met het beantwoorden van de deelvragen, en daarbij de uitkomsten van het onderzoek in perspectief te zetten, kan nu de hoofdvraag beantwoord worden. De hoofdvraag luidde als volgt;

Hoe hebben de bewoners in Spoorwijk onderling sociaal contact sinds de herstructurering is afgerond, hoe komt dit contact tot stand en wat betekent dit contact voor hen?

De grootschalige ingreep heeft Spoorwijk veranderd, zowel in fysieke als sociale zin. Sinds de herstructurering is er sprake van een ruimtelijke scheiding in de buurt welke zichtbaar is tussen de oud- en nieuwbouw maar ook tussen sociale huur- en koopwoningen. Hierdoor zijn er in feite vier buurten ontstaan binnen Spoorwijk. De meeste bewoners geven aan zich voornamelijk op hun eigen woonomgeving te richten, veelal het eigen blok of de eigen straat. Hierdoor ontstaan er sociale eilandjes die onderling weinig contact hebben. Enkel de oud-Spoorwijkers die voor de herstructurering al in de buurt woonachtig waren of na de herstructurering in de buurt zijn teruggekeerd lijken contacten verspreid door de buurt te hebben. Dit betekent niet dat andere bewoners geen sociale interactie hebben. Bewoners komen elkaar wel sporadisch tegen op straat of bij voorzieningen in de buurt. Daarnaast zeggen verschillende bewoners elkaar wel gedag wanneer zij zich verplaatsen in de buurt. Deze korte ontmoetingen verlopen over het algemeen vriendelijk maar leiden verder niet tot intensiever contact. Intensiever contact komt voornamelijk voort uit een lange woontijd in de buurt of tussen bewoners die veel met elkaar te maken hebben. Wel dragen de korte ontmoetingen tussen bewoners bij aan het onderlinge vertrouwen in de buurt doordat zij een beeld hebben van de buurtbewoners om hen heen.

Ondanks dat de meeste buurtbewoners uit de verschillende delen van Spoorwijk vriendelijk met elkaar omgaan hebben zij vaak een negatief beeld van elkaar. In die zin is er sprake van een geveinsde beleefdheid wanneer bewoners met een andere sociaaleconomische status elkaar tegen komen. Buurtbewoners beschouwen elkaar als ‘anders’ maar zullen dit niet snel in het openbaar uiten. Natuurlijk zijn er weleens incidenten, maar dit is niet uniek voor Spoorwijk. Daarnaast komen deze bewoners elkaar in de buurt niet met grote regelmaat tegen. De meeste bewoners gaven aan nauwelijks in de andere delen van Spoorwijk te komen of rijden hier alleen doorheen met de auto of de fiets. Dit is niet eens zozeer bewust maar komt onder andere door de ligging van de voorzieningen en de manier van verplaatsen. Hierdoor komt sociale interactie zelden verder dan begroetingen heen en weer.

Desalniettemin zijn de meeste bewoners tevreden in Spoorwijk met hun huidige sociale situatie. Zo zijn de meeste participanten voorzien in hun behoefte aan sociaal contact in de buurt, en zitten zij niet te wachten op meer of intensiever contact. Natuurlijk zijn er bewoners die het gevoel hebben dat het beter kan, maar weinig bewoners gaven aan zich onveilig of zich niet op hun gemak te voelen in de buurt. Ook waren er weinig bewoners die overwogen te verhuizen naar een andere buurt. De bewoners die wel aangaven te willen verhuizen wijten dit niet aan Spoorwijk maar hebben hier andere motieven voor. In die zin lijkt het naar tevredenheid kunnen wonen in een geherstructureerde wijk niet afhankelijk te zijn van de sociale contacten in de wijk.

Dit onderzoek sluit dan ook aan bij andere onderzoeken waarin het belang van de buurt voor sociale contacten ter discussie wordt gesteld. In ieder geval de waarde die, zowel in beleid als in wetenschappelijk onderzoek, wordt toegekend aan de noodzaak en het belang van sociaal contact tussen buurtbewoners in een herstructureringswijk. Ook uit dit onderzoek bleek dat het hebben van veel en intensieve sociale contacten in de buurt geen vereiste is om tevreden te kunnen wonen. Wel wordt het als prettig ervaren om een beeld te hebben van de directe omwonenden.

5.2 Discussie.

In deze paragraaf worden de uitkomsten van het onderzoek en de waarde van dit onderzoek in het herstructureringsdebat besproken. Ook worden de beperkingen van dit onderzoek aangegeven en toegelicht.

Door de uitvoerige literatuur die er bestaat omtrent herstructureringswijken, het mengen van inkomensklassen, het belang van de buurt en sociale interactie, zijn er keuzes gemaakt die de loop van het onderzoek hebben beïnvloedt. Deze keuzes zijn deels vanuit de opdracht van de gemeente Den Haag, deels vanuit de literatuur zelf en deels vanuit de vondsten in de interviews gemaakt. Door te focussen op enkele onderdelen binnen de sociale dynamiek van de buurt zijn andere aspecten minder aan bod gekomen. De keuze is gemaakt om zoveel mogelijk bij de opdracht te blijven en daarnaast te bekijken welke onderdelen de probleemstelling het beste konden beantwoorden. Met behulp van de gekozen thema's is de hoofdvraag dan ook beantwoord.

In het methodologisch hoofdstuk zijn de valkuilen van kwalitatief onderzoek naar voren gekomen. Zo is mijn rol als onderzoeker ongetwijfeld van invloed geweest op het verloop van de interviews. Van te voren is er rekening mee gehouden dat participanten wellicht politiek correcte antwoorden zouden geven of juist ongerelateerde onderwerpen zouden aansnijden. In de praktijk viel dit alles mee. Vrijwel alle gesprekken verliepen ontspannen en waren goed te sturen aan de hand van de topiclijst. Ook sprake de participanten vrijuit en hielden zij zich niet in met betrekking tot hun mening over hun buurtgenoten. Dit is mede te danken aan het feit dat de meeste gesprekken plaatsvonden bij de participanten thuis en op de tijdstippen die hen goed uit kwamen. Ook de aankondiging in het wijkkrantje en de brief heeft naar mijn inzien hierbij

geholpen. Door deze aanpak is veel informatie naar boven gekomen die onzichtbaar zou blijven bij een meer kwantitatieve aanpak.

Uit praktische oogpunt was het vanzelfsprekend niet mogelijk om alle bewoners te interviewen. Door tijdens het benaderen van de participanten rekening te houden met de verschillende kenmerken van de bewoners was het mogelijk om een goede afspiegeling te ontwikkelen van de bevolkingssamenstelling in Spoorwijk. Daarnaast hebben de kaartjes geholpen de interviews beter te duiden waardoor afwijkende antwoorden beter verklaard konden worden. De uitkomsten van het onderzoek zijn echter niet te generaliseren voor andere herstructureringswijken in Nederland. Daarvoor is het onderzoek te kleinschalig van aard. Wel biedt dit onderzoek meer inzicht in de sociale dynamiek en mechanismen die ook in andere herstructureringswijken een rol kunnen spelen.

De resultaten van dit onderzoek in het Haagse Spoorwijk bevestigen voor een gedeelte de informatie die uit de literatuur naar voren kwam. Zo is ook in Spoorwijk de geografische afstand tussen bewoners een belangrijke voorwaarde voor onderling contact. Bewoners focussen zich op hun directe omgeving, dit werd ondersteund door de ingetekende beeldpercepties. Hoewel op basis van de literatuur en de gesprekken de beeldvorming tussen bewoners uitvoerig is geanalyseerd, speelde dit een minder grote rol dan verwacht. Zo bleek het meeste contact in de buurt vluchtig van aard te zijn waarbij bewoners zich voornamelijk beleefd gedragen. Hierdoor komt een negatief beeld zelden tot uiting tijdens deze sociale interacties.

Ook in Spoorwijk is geen sprake van intens contact tussen bewoners met een andere sociaaleconomische status, evenals in veel andere herstructureringswijken. In die zin komen veronderstelde voordelen van sociaaleconomische diversiteit in de wijk ook nauwelijks boven drijven. Zoals gezegd lijken de geografische en symbolische afstand hier deels debet aan, de beeldvorming in minder mate. Hoewel herstructurering een nuttig instrument kan zijn om wijken te differentiëren blijkt er ook in Spoorwijk geen sprake te zijn van een sociale mix. In overeenstemming met andere herstructureringswijken gaan ook bewoners in Spoorwijk voornamelijk om met bewoners die qua sociaaleconomische klasse ongeveer gelijk zijn.

De herstructurering zelf werd door buurtbewoners verschillend beoordeeld. Vooral de participanten met een koopwoning in de oudbouw waren positief over het verbeterde aanzicht van de wijk. Zij hebben de transformatie van de wijk meegemaakt en kunnen hierdoor de huidige situatie vergelijken met de oude situatie. Deze bewoners zien dan ook vooral de positieve gevolgen van de ingreep. De oud-Spoorwijkers, woonachtig in een sociale huurwoning in de oud- of nieuwbouw, zijn negatiever over de herstructurering. Zij missen de gezelligheid en de saamhorigheid die er voorheen was. Ook over de bouwstijl zijn deze bewoners vaak niet te spreken; het wordt omschreven als karakterloos.

Dankzij de kwalitatieve insteek van het onderzoek was mogelijk om meer inzicht te krijgen in de behoefte van bewoners aan sociaal contact in de buurt. De uitkomst dat de meeste bewoners tevreden zijn met hun huidige sociale situatie geeft aan dat de betekenis van de buurt in sociale zin en de waarde die bewoners hieraan hechten verschilt. Deze verschillen zijn echter niet per definitie negatief aangezien de meeste bewoners zijn voorzien in hun behoefte aan sociaal contact in de buurt. Op basis van de gesprekken lijkt de geringe behoefte dan eerder voort te komen uit verzadiging of tijdgebrek in plaats van onwil of een negatief beeld van andere bewoners. De behoefte van bewoners aan sociaal contact in de buurt is dan een interessant gegeven voor toekomstig onderzoek naar herstructureringswijken.

De uitkomst dat de meeste bewoners de lichte sociale interacties in de buurt positief waarderen, en zij naar tevredenheid in Spoorwijk wonen, zwakt de kritiek op het herstructureringsbeleid enigszins af. Op basis van dit onderzoek lijkt het hebben van intensieve sociale contacten in de buurt geen essentieel onderdeel te zijn voor het naar wens kunnen wonen in de wijk. Dit is in

overeenstemming met de visie van Van Herrewegen (2008), wat in de literatuur al naar voren kwam. Het zou dan ook interessant zijn om verder onderzoek te doen naar het belang van de buurt voor sociaal contact in relatie tot de tevredenheid van de bewoners in de buurt.

5.3. Aanbevelingen.

Tijdens het onderzoek kwamen enkele punten naar voren die als aanbeveling kunnen dienen voor het gemeentelijke beleid met betrekking tot herstructureringswijken. Ondanks dat dit onderzoek in opdracht van de gemeente Den Haag is uitgevoerd zijn de aanbevelingen wellicht ook bruikbaar voor andere gemeenten waar herstructurering wordt toegepast.

Het ingrijpen in de verouderde woningvoorraad middels herstructurering blijkt op basis van dit onderzoek een goede manier om de woningmarkt te differentiëren en daarmee verschillende inkomensgroepen te behouden en aan te trekken voor de buurt. Sommige delen van de wijk veranderen hierdoor in positieve zin. Echter is het van belang niet enkel in te zetten op de nieuwbouw, maar ook op het aanpakken van de oude bebouwing. In Spoorwijk is dit niet goed gebeurd waardoor er sprake is van een symbolische scheiding in de wijk. Zo zijn de verschillen tussen bewoners met een koopwoning en de bewoners een sociale huurwoning in de oudbouw relatief groot, zowel qua woning als sociaaleconomische status. Doordat er daarbij weinig sprake is van interactie tussen de beide delen van de wijk zijn er in feite twee buurten binnen Spoorwijk ontstaan. Het renoveren van de oudbouw zou in ieder geval kunnen bijdragen aan het verbeteren van het aanzicht van de buurt als geheel wat de reputatie van de wijk ten goede kan komen. Daarbij vervagen hierdoor wellicht de symbolische scheidslijnen binnen de buurt

Daarnaast kan de kans op lichte sociale interactie tussen verschillende bewoners vergroot worden. Zo zou het zinvol kunnen zijn om te onderzoeken wat voor invloed het ontwerp van de woningen heeft op de sociale interactie tussen bewoners. De meeste koopwoningen in de buurt hebben bijvoorbeeld geen voortuin, in tegenstelling tot veel sociale huurwoningen. Ook staan de achtertuintjes van de sociale huurwoningen vaker met elkaar in verbinding. Hierdoor neemt de kans op ontmoetingen tussen deze bewoners toe, ze komen elkaar vaker voor de deur tegen. In die zin zou het hebben van een voortuin de kansen op sociale interactie voor koopbewoners kunnen vergroten.

Doordat de meeste bewoners aangaven tevreden zijn met hun huidige sociale situatie lijkt het weinig zinvol om teveel waarde toe te kennen aan concepten als sociale cohesie op wijkniveau. Op kleiner schaalniveau kan dit echter wel een belangrijke rol spelen, wat ook bleek uit de sterke verbondenheid tussen de zogenaamde oud-Spoorwijkers. In die zin kan toekomstig beleid wellicht beter worden toegepast wanneer wordt gekeken naar de sociale structuur binnen de buurt. Daarmee zouden openbare voorzieningen, zoals een stadspark, wellicht beter kunnen aansluiten op de wensen van de betreffende bewoners.

Tot slot kan worden gesteld dat de belangrijkste doelen van de herstructurering in Spoorwijk; het kwalitatief verbeteren van de woningvoorraad en het differentiëren van de wijk, behaald zijn. De wijk is immers meer divers en lijkt op basis van de statistieken meer op een gemiddelde wijk in Den Haag. Daarbij hebben bewoners het idee dat de wijk rustiger is dan voorheen en ervaren zij het wonen in de wijk meestal als prettig. Het is echter te kort door de bocht om te zeggen dat alle bewoners in Spoorwijk er op vooruit zijn gegaan. Een deel van de oudbouw is immers, ook in de ogen van bewoners zelf, nog steeds verpauperd. In die zin heeft de herstructurering de problematiek in Spoorwijk verminderd, niet weggenomen. Daarnaast is ook uit dit onderzoek gebleken dat er niet teveel verwacht moet worden van het mengen van bewoners op basis van hun sociaaleconomische status. Hoewel dit in Spoorwijk ook geen expliciet doel van de ingreep was, moge het duidelijk zijn dat dit ook nooit een doel mag zijn bij herstructurering.

6. LITERATUURLIJST

- Adriaanse, C. (2004). Publieke familiariteit bindt in Buitenveldert. In: *City Journal*, (6), 6-19.
- Atkinson, R. & K. Kintrea (2000). Owner-Occupation, Social Mix and Neighbourhood Impacts. In: *Policy & Politics*, 28 (1) 93-108.
- Atkinson, R. & K. Kintrea (2001). Disentangling Area Effects: Evidence from Deprived and Non-deprived Neighbourhoods. In: *Urban Studies*, 38 (12), 2277-2298.
- Arthurson, K. (2010). Operationalising Social Mix: Spatial Scale, Lifestyle and Stigma as Mediating Points in Resident Interaction. In: *Urban Policy and Research*, 28 (1), 49-63.
- Arthurson, K. (2013). Mixed Tenure Communities and the Effects on Neighbourhood Reputation and Stigma: Residents' Experiences From Within. In: *Cities*, 35, 432-438.
- Baas, T. (2013). Krachtwijkenbeleid heeft (nog) geen effect. BNR, 30 juli, 2013.
- Bauder, H. (2002). Neighbourhood Effects and Cultural Exclusion. In: *Urban Studies*, 39 (1), 85-93.
- Bergeijk, E. van, A. Kokx, G. Bolt & R. Van Kempen (2008). Helpt herstructurering? Effecten van stedelijke herstructurering op wijken en bewoners. Eburon, Delft.
- Beckhoven, E. van & Kempen, R. van (2002). Het belang van de buurt. Utrecht: Nethur.
- Beckhoven, E. van & Kempen, R. van. (2003). Social effects of urban restructuring: a case study in Amsterdam and Utrecht, the Netherlands. In: *Housing Studies*, 18 (6), 853-875.
- Blokland, T. (2008). Ontmoeten doet er toe; een Essay. Uitgave Vestia, oktober 2008.
- Blokland, T. (2009a). Het Belang van Publieke Familiariteit in de Openbare Ruimte. In: *Tijdschrift voor Beleid, Politiek en Maatschappij*, 36 (3), 183-191.
- Blokland, T. (2009b). Oog Voor Elkaar: Veiligheidsbeleving en Sociale Controle in de Grote Stad. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Boeije, H.R., Hox, J.J. & H. 't Hart (2009). *Onderzoeksmethoden*. Den Haag: Boom Lemma, 8^e druk.
- Bolt, G. & R. Van Kempen (2009). Social Cohesion, Social Mix and Urban Policies in the Netherlands. In: *Journal of Housing and the Build Environment*, 24, 457-475.
- Bolt, G. & R. Van Kempen (2011). Successful Mixing? Effects of Urban Restructuring Policies in Dutch Neighbourhoods. In: *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 102 (3), 361-368.
- Bolt, G. & R. Van Kempen (2013). Introduction Special Issue: Mixing Neighbourhoods: Success or Failure? In: *Cities*, 35, 391-396.
- Bolt, G. & M. Torrance (2005). *Stedelijke Herstructurering en Sociale Cohesie*. Utrecht: DGW/NETHUR.

- Breejen, F. den, P. Huigsloot, J.A.C. Korteweg, J. van Leerdam, R.B.T. Lieshout, F.A. Rosenberg & R. de Wildt (2006). *Stedelijke Vernieuwing: Kosten en Baten*. SEO Economische Onderzoek Amsterdam, in opdracht van VROM.
- Broeke, P. Van den. (2009). Heimwee naar het dorpje in de stad. *Algemeen Dagblad*, dichtbij, pp. 12-13.
- Brophy, P.C. & R.N. Smith (1997). Mixed-Income Housing: Factors for Success. In: *Cityscape: A Journal of Policy Development and Research*, 3 (2), 3-31.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. Oxford University Press, 4th Edition.
- Cabrera, J.F. & J.C. Najarian (2013). Can New Urbanism Create Diverse Communities? In: *Journal of Planning Education and Research*, 44 (4), 427-441.
- Chaskin, R., A. Khare & M. Joseph (2012). Participation, Deliberation, and Decision Making: The Dynamics of Inclusion and Exclusion in Mixed-Income Developments. In: *Urban Affairs Review*, 48 (6), 863-906.
- Christ, O., K. Schmid, S. Lolliot, H. Swart, D. Stolle, N. Tausch, A. Al Ramiah, U. Wagner, S. Vertovec & M. Hewstone (2014). Contextual Effect of Positive Intergroup Contact on Outgroup Prejudice. In: *Proceedings of the National Academy of Science of the United States of America (PNAS)*, Online publicatie, 03-03-2014, pp. 1-5.
- Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. In: *American Journal of Sociology* (94) S95-S120.
- Dekker, K. & R. Van Kempen (2004). Urban Governance within the Big Cities Policy; Ideas and Practice in Den Haag, the Netherlands. In: *Cities*, 21 (2), 109-117.
- Den Haag in Cijfers (2013). *Buurtmonitor*. Geraadpleegd op 10-04-2014.
- Dienst Stedelijke Ontwikkeling (DSO) (2001a). *Stedenbouwkundig plan en raamovereenkomst Spoorwijk*. Brief van de burgemeester en wethouders van Den Haag aan de gemeenteraad. RIS 87557, 17-07-2001.
- Dienst Stedelijke Ontwikkeling (DSO) (2001b). *Wijkplan Spoorwijk*. Brief van de burgemeester en wethouders van Den Haag aan de gemeenteraad. RIS 87556, 17-07-2001.
- Dienst Stedelijke Ontwikkeling (DSO) (2003). *Projectdocument Spoorwijk fase 2*. Gemeente Den Haag.
- Dienst Stedelijke Ontwikkeling (DSO) (2013). *Staat van de Haagse Herstructurering 3*. Onderzoeksrapport DSO/PSO, Gemeente Den Haag.
- Eijk, G. van (2011). 'They Eat Potatoes, I Eat Rice': Symbolic Boundary Making and Space in Neighbour Relations. In: *Sociological Research Online*, 16 (4), 1-12.
- Eijk, G. van & H. Schreuders (2011). Een Plek om Vreemden te Herkennen. In: *AGORA*, 3, 36-39.
- Eijk, G. van & R. Engbersen (2011). Facilitating 'Light' Social Interactions in Public Space: A Collaborative Study in a Dutch Renewal Neighbourhood. In: *Journal of Urban Regeneration and Renewal*, 5 (1), 35-50.

- Ellen, I.G. & M.A. Turner (1997). Does Neighbourhood Matter? Assessing Recent Evidence. In: Housing Policy Debate, (8) 4, 833-866.
- Galster, G. (2007). Should Policy Makers Strive for Neighbourhood Social Mix? An Analysis of the Western European Evidence Base. In: Housing Studies, 22 (4), 523-545.
- Gemeente Den Haag (2014a). Gemeente Den Haag en Vestia werken samen aan herstructurering Zuidwest. Persbericht gemeente Den Haag, 09-04-2014.
- Gemeente Den Haag (2014b). Bestemmingsplan Spoorwijk. Gemeente Den Haag 2014.
- Gent, W. van & M.W. van Grondelle (2014). (Dis)affiliatie in kaart; Ruimtelijke buurtpercepties in Geuzenveld, Amsterdam. In: Centre for Urban Studies, Working Paper No. 5, februari 2014.
- Gesthuizen, M. & V. Veldheer (2009). Sociale Samenhang in de Wijk Nederlandse Sociologische Vereniging Actualiteitencollege 2008/Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag 2009.
- Ghait, L. & K. Kok (2011). De geruisloze duurzaamheid van Spoorwijk. In: Gezond Bouwen en Wonen, 1, 10-13.
- Grannis, R. (2005). T-Communities: Pedestrian Street Networks and Residential Segregation in Chicago, Los Angeles, and New York. In: City & Community, 4 (3), 295-321.
- Granovetter, M.S. (1973). The Strength of Weak Ties. In: American Journal of Sociology, 78 (6), 1360-1380.
- Graveland, G. (2013, 30 juli). Krachtwijkenbeleid levert niets op; Meer geld maakt nauwelijks verschil. De Telegraaf, binnenland; pp. 3.
- Grondelle, M. van & W. van Gent (2014). Wie gaat met wie om in Geuzenveld? In: Tijdschrift voor de Volkshuisvesting, 20(2), 47-54.
- Hedman, L. (2011). The Impact of Residential Mobility on Measurements of Neighbourhood Effects. In: Housing Studies, 26 (4), 501-519.
- Herrewegen, E. Van den. (2008). De stad als een belevenis! Bedenkingen bij onderzoek naar overlast en stedelijkheid. In: Update in de Criminologie. 4, 171-187.
- Hilhorst, A. (2004). Projectdocument Spoorwijk fase 3. Brief aan de voorzitter van de commissie Stedelijke ontwikkeling, Wonen en Binnenstad. Gemeente Den Haag, 01-06-2004.
- Huisman, C. (2013, 30 juli). *Planbureau: Aanpak van Vogelaarwijken mislukt*. De Volkskrant, ten Eerste; pp. 1.
- Kaal, H., G. Vanderveen & W. McConnell (2008). Een Postcodegebied is de Buurt Niet; Het gebruik van buurtvragen in (Criminologisch) surveyonderzoek. In: Sociologie, 4, 371-394.
- Forrest, R. & A. Kearns (2001). Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood. In: Urban Studies 38 (12), 2125-2143.
- Kearns, A. & P. Mason (2007). Mixed Tenure Communities and Neighbourhood Quality. In: Housing Studies, 22 (5), 661-691.

- Kempen, R. van & H. Priemus (1999). Undivided Cities in the Netherlands: Present Situation and Political Rhetoric. In: *Housing Studies*, 14 (5) 641-657.
- Kempen, R. van & H. Priemus (2002). Revolution in Social Housing in the Netherlands: Possible Effects of New Housing Policies. In: *Urban Studies*, 39 (2), 237-253.
- Kleinegris, R., R. Kleinhans & R. Vermeulen (2009). O, o, Den Haag: Herstructurering achter de Duinen. In: *Geografie*, juni 2009.
- Kleinhans, R. (2004). Social Implications of Housing Diversification in Urban Renewal: a Review of Recent Literature. In: *Journal of Housing and the Built Environment*, 19, 367-390.
- Kleinhans, R. (2005). Sociale implicaties van herstructurering en herhuisvesting. Delft: DUP Science.
- Kleinhans, R., H. Priemus & G. Engbersen (2007). Understanding Social Capital in Recently Restructured Urban Neighbourhoods: Two Case Studies in Rotterdam. In: *Urban Studies*, 44 (5-6), 1069-1091.
- Koster, de. Y. (2013, 31 juli). Aanpak krachtwijken werkt wel. Op 14 maart 2014 ontleend aan: <http://www.binnenlandsbestuur.nl/ruimte-en-milieu/nieuws/aanpak-krachtwijken-werkt-wel.9077094.lynkx>
- Luttmer, E.F.P. (2005). Neighbors as Negatives: Relative Earnings and Well-Being. In: *The Quarterly Journal of Economics*, 120 (3), 963-1002.
- Marlet, G. & C. Van Woerkens (2010). De effectiviteit van het Grotestedenbeleid. Kwantitatieve evaluatie GSB III 2005-2009. In: *Atlas voor gemeenten, Utrecht*, november 2010.
- Mehta, V. (2009). Look Closely and You Will See, Listen Carefully and You Will Hear: Urban Design and Social Interaction on Streets. In: *Journal of Urban Design*, 14 (1), 29-64.
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM). Nota 25427. Stedelijke Vernieuwing. (1997). Den Haag: SDU Uitgevers.
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM). Actieplan Krachtwijken: Van Aandachtswijk naar Krachtwijk. Den Haag, VROM, Wonen, Wijken en Integratie, 2007.
- Nast, J. & T. Blokland (2013). Social Mix Revisited: Neighbourhood Institutions as Setting for Boundary Work and Social Capital. In: *Sociology*, online publicatie, 0 (0), 1-18.
- Nijs, T, de & J. Sillevius (2005). Den Haag, Geschiedenis van de Stad; negentiende en twintigste eeuw. Waanders Uitgevers, Zwolle.
- Norder, M. (2014). Staat van de Herstructurering III. Brief aan de voorzitter van de Commissie Ruimte. Gemeente Den Haag, 21-03-2014.
- Ostendorf, W., S. Musterd & S. de Vos (2001). Social Mix and the Neighbourhood Effect. Policy Ambitions and Empirical Evidence. In: *Housing Studies*, 16 (3), 371-380.
- Paulos, E. & E. Goodman (2004). The Familiar Stranger: Anxiety, Comfort and Play in Public Spaces. *CHI 2004*, 6 (1), 223-230.

- Permentier, M., J. Kullberg & L. van Noije (2013). Werk aan de wijk. Een quasi-experimentele evaluatie van het krachtwijkenbeleid. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Platform31 (2014). Den Haag, Spoorwijk. Ontleend op 10 april 2014 aan: <http://kennisbank.platform31.nl/pages/27674/Den-Haag-Spoorwijk.html>.
- Putnam, R. (2001). Social Capital: Measurement and Consequences. In: ISUMA Canadian Journal of Policy Research, 2, 41-52.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) (2005). Niet langer met de ruggen naar elkaar; een advies over verbinden. SDU Uitgevers, Den Haag 2005.
- Ruming, K. J., K. J. Mee & P. M. McGuirk (2004). Questioning the Rhetoric of Social Mix: Courteous Community or Hidden Hostility? In: Australian Geographical Studies, 43 (2), 234-248.
- Soenen, R. (2001). Diversiteit in Verbondenheid. Derde versie van de paper in het kader van de Task Force Leven in de stad: thema 'sociale cohesie en etnische diversiteit'. December 2001.
- Soenen, R. (2006). Het Kleine Ontmoeten: Over het Sociale Karakter van de Stad. Garant-Uitgevers n.v. Antwerpen-Apeldoorn.
- Talen, E. (1999). Sense of Community and Neighbourhood Form: An Assessment of the Social Doctrine of New Urbanism. In: Urban Studies, 36 (8), 1361-1379.
- Tol, van der. J. (2013). Hoe verder na 'Werken aan de wijk?'. In: Nul20, Nr. 70, september 2013.
- Trouw (2013, 30 juli). Geld en hulp hebben maar even effect. Trouw, binnenland; pp. 6.
- Uitermark, J. (2003). 'Social Mixing' and the Management of Disadvantaged Neighbourhoods: The Dutch Policy of Urban Restructuring Revisited. In: Urban Studies, 40 (3), 531-549.
- Valentine, G. (2008). Living With Difference: Reflections on Geographies of Encounter. In: Progress in Human Geography, 32 (3), 323-337.
- Vogelaar, E. (2013, 3 september). Nog steeds trots op Vogelaarwijken. Trouw, opinie; pp. 17.
- Völker, B.; Flap, H. & S. Lindenberg (2007). Where Are Neighbourhoods Communities? Community in Dutch Neighbourhoods. In: European Sociological Review, 23 (1), 99-114.
- Whyte, W.H. (1980). The Social Life of Small Urban Spaces. Conservation Foundation, Washington D.C.

7. BIJLAGE

7.1 Uitnodiging interview bewoners Spoorwijk.

Onderwerp

Buurtonderzoek Spoorwijk

Beste Meneer/Mevrouw,

Mijn naam is Jasper de Jong en ik ben student aan de Universiteit Utrecht. Ik loop nu stage bij de gemeente Den Haag. Voor mijn afstuderen doe ik onderzoek in Spoorwijk. Met deze brief wil ik u op de hoogte stellen van mijn onderzoek en u uitnodigen voor een gesprek.

De afgelopen jaren is er veel veranderd in uw buurt. Zo zijn er, vanwege de sloop en nieuwbouw, veel oude bewoners uit Spoorwijk vertrokken. En er zijn veel nieuwe bewoners in de buurt komen wonen. Ook zijn er buurtgenoten binnen Spoorwijk zelf verhuisd, bijvoorbeeld naar de nieuwbouwwoningen. Mijn onderzoek gaat over hoe de bewoners in Spoorwijk tegenwoordig met elkaar omgaan. Bijvoorbeeld hoeveel u uw burens spreekt, of waar buurtbewoners elkaar ontmoeten. Maar ook wat de bewoners zelf van de buurt vinden. En hoe het wonen in Spoorwijk bevalt. Om hier achter te komen heb ik uw hulp nodig.

Waarom is dit voor u interessant?

Voor u betekent dit dat u uw mening kunt geven over de buurt en de manier waarop de bewoners met elkaar omgaan. Dit zal mij helpen om een beeld te scheppen van Spoorwijk. Dit onderzoek zal aangeboden worden bij de Universiteit Utrecht en de gemeente Den Haag. De uitkomsten worden gepresenteerd aan de gemeente, die daarmee haar voordeel kan doen. Natuurlijk zal alle informatie vertrouwelijk worden behandeld en zult u in het verslag anoniem blijven. Het uiteindelijke verslag ontvangt u, als u dat wilt, ook.

Ik hoop van harte dat u mee wilt werken aan dit onderzoek, en mij zo wilt helpen afstuderen. Binnenkort zal ik bij u aan de deur komen om mij even persoonlijk voor te stellen en hopelijk een afspraak te maken voor een vervolgesprek. Mocht u nu alvast een afspraak willen maken voor een interview, dan kunt u mailen naar jasper.dejong@denhaag.nl of bellen naar 06-31004110.

Met vriendelijke groet,

Jasper de Jong (06 - 31004110 / jasper.dejong@denhaag.nl)
Stagiair: Dienst Stedelijke Ontwikkeling / Programmamanagement, Strategie en Onderzoek (PSO)
Gemeente Den Haag & Universiteit Utrecht

Voor eventuele verdere vragen over het onderzoek kunt u ook contact zoeken met een van mijn begeleiders:

Dr. Gideon Bolt (G.S.Bolt@uu.nl)
Universitair Docent Universiteit Utrecht

Drs. Richard Vermeulen (richard.vermeulen@denhaag.nl)
Beleidsonderzoeker
Afdeling: Programmamanagement, Strategie en Onderzoek (PSO)

Enno Ebels (enno.ebels@denhaag.nl)
Adjunct-afdelingsmanager
Afdeling: Programmamanagement, Strategie en Onderzoek (PSO)

7.2 Topiclijst Interview

Vooraf: toestemming vragen voor opnemen.

Introductie: Bedanken voor het deelnemen.

Op de hoogte stellen van anonimiteit en vertrouwelijke behandeling.

Korte introductie in het onderwerp:

- Lichte, vluchtige sociale interacties in de buurt, in het kader van de sloop/nieuwbouw.
-

Hoelang woonachtig in Spoorwijk? (huidige woning).

Kaartje: Teken de grenzen van Spoorwijk op de kaart.

Thema's interview

Interacties in de buurt

- Huidige contacten in de buurt? Zo ja, hoe intensief? Zo nee, waar dan wel?
- Op wat voor manieren contact? Ook praatjes, of alleen knikken/observeren?
- Wat voor bevolkingsgroepen komen deze contacten, vergelijkbaar?
- Veel dezelfde bewoners tegen in de buurt?
- Beeld van andere bewoners?
- Sfeer in de buurt tussen bewoners? Hoe verlopen ontmoetingen op straat? Beleefdheid etc.

De waarde van contact in de buurt.

- Belangrijk om contact te hebben? Waarom?
- Behoeft aan meer contacten in de buurt?
- Gevoel buurtgenoten voldoende te kennen? Zo niet, behoefte aan bekenden?
- Kan andere bewoners plaatsen, weet of ze wel of niet in de buurt wonen.
- Op gemak met buurtbewoners?
- Draagt het kennen van mensen in de wijk bij aan het gevoel van thuis zijn in de wijk?

Sloop/nieuwbouw & contacten in de buurt.

- Invloed van sloop/nieuwbouw op 'bekende' gezichten in de buurt.
- Idee of verschillende bewoners met elkaar contact hebben? Heeft u wel contact met bewoners uit andere bevolkingsgroepen? (ook koop/huur of inkomensverschillen).
- Contact tussen oudbouw/nieuwbouw?
- Wanneer woonachtig voor herstructurering: Gevoel dat contact meer/minder is geworden?
- Tevreden met sociale omgang in de wijk?

Plaatsen voor contact

- Welke plaatsen in de buurt worden regelmatig bezocht?
- Wordt hier contact opgedaan met andere bewoners? Wat voor contact?
- Voldoende plaatsen om te ontmoeten?
- Behoeft aan meer plaatsen voor ontmoetingen?
- In kaart brengen van plaatsen in de buurt die worden vermeden en juist bezocht. (Drie aspecten: dagelijkse activiteitenpatroon, plaatsen die veel bezocht worden (ontspanning, voorzieningen), plaatsen die worden vermeden?)

(Eventueel) Hof van Heden.

- Bezoek Hof van Heden? Mening over het park?
- Vinden hier ontmoetingen plaats? Hoe verloopt dit?
- Wat maakt het park aantrekkelijk? (of niet)

Over het algemeen: Vindt u dat de buurt erop vooruit is gegaan?

Over 5 jaar nog woonachtig in de wijk?

Registratie persoonlijke kenmerken (leeftijd, geslacht, opleiding etc.).

Afsluiting.

7.3 Overzicht participanten.

Interview	Leeftijd	Geslacht	Afkomst	Woonachtig in Spoorwijk	Woonachtig in huidige woning	Woonachtig voor herstructurering	Eigendomsstatus woning	Samenstelling huishouding	Aantal personen huishouden	Opleiding	Netto huishoudensinkomen per maand
1	67	Man	Autochtoon	36 jaar	8 jaar	Ja	Koopwoning	Echtpaar of samenwonend zonder thuiswonende kinderen	2	Wetenschappelijk Onderwijs	2500-3000
2	69	Man	Autochtoon	69 jaar	9 jaar	Ja	Woningbouw	Alleenstaand	1	Basisonderwijs	1500-2000
3	44	Vrouw	Autochtoon	1992-1998, 2009-	5 jaar	Ja	Woningbouw	Echtpaar of samenwonend zonder thuiswonende kinderen	2	Basisonderwijs	1500-2000
4	62	Vrouw	Westers Allochtoon	27 jaar	16 jaar	Ja	Woningbouw	Echtpaar of samenwonend zonder thuiswonende kinderen	2	Basisonderwijs	1000-1500
5	53	Vrouw	Autochtoon	5 jaar	5 jaar	Nee	Woningbouw	Alleenstaand met thuiswonende kinderen	2	Geen opleiding	1000-1500
6	47	Vrouw	Autochtoon	7 jaar	7 jaar	Nee	Koopwoning	Alleenstaand met thuiswonende kinderen	2	Hoger Beroepsonderwijs	1500-2000
7	37	Man	Autochtoon	6 jaar	6 jaar	Nee	Koopwoning	Echtpaar of samenwonend zonder thuiswonende kinderen	2	Hoger Beroepsonderwijs	3500-4000
9	28	Vrouw	Autochtoon	6 jaar	6 jaar	Nee	Koopwoning	Alleenstaand	1	Wetenschappelijk Onderwijs	2000-2500
10	65	Man	Autochtoon	63 jaar	40 jaar	Ja	Koopwoning	Samenwonend zonder thuiswonende kinderen	2	Middelbaar Onderwijs	3000-3500
11	49	Man	Allochtoon	6 jaar	6 jaar	Nee	Koopwoning	Samenwonend met thuiswonende kinderen	7	Middelbaar Beroepsonderwijs	1500-2000
12	55	Man	Allochtoon	11 jaar	11 jaar	Nee	Koopwoning	Echtpaar of samenwonend met thuiswonende kinderen	4	Hoger Beroepsonderwijs	2500-3000
13	35	Vrouw	Autochtoon	35 jaar	7 jaar	Ja	Woningbouw	Alleenstaand met thuiswonende kinderen	3	Middelbaar Beroepsonderwijs	Minder dan €1000 per maand
14	73	Man	Autochtoon	73 jaar	25 jaar	Ja	Woningbouw	Alleenstaand	1	Middelbaar Beroepsonderwijs	1000-1500
16	44	Man	Allochtoon	1989-1993, 2007-	7 jaar	Ja	Koopwoning	Echtpaar of samenwonend met thuiswonende kinderen	5	Wetenschappelijk Onderwijs	3000-3500
17	41	Vrouw	Allochtoon	2007	7 jaar	Nee	Koopwoning	Echtpaar of samenwonend zonder thuiswonende kinderen	2	Middelbaar Beroepsonderwijs	3000-3500
18	60	Man	Allochtoon	25 jaar	4 jaar	Ja	Woningbouw	Alleenstaand	1	Middelbaar Beroepsonderwijs	Minder dan €1000 per maand
20	39	Vrouw	Allochtoon	2 jaar	2 jaar	Nee	Woningbouw	Alleenstaand met thuiswonende kinderen	3	Hoger Beroepsonderwijs	Minder dan €1000 per maand
21	66	Man	Allochtoon	4 jaar	4 jaar	Nee	Woningbouw	Echtpaar of samenwonend zonder thuiswonende kinderen	2	Middelbaar Onderwijs	1000-1500
22	51	Man	Autochtoon	26 jaar	26 jaar	Ja	Koopwoning	Echtpaar of samenwonend met thuiswonende kinderen	4	Hoger Beroepsonderwijs	2000-3000
23	60	Vrouw	Autochtoon	20 jaar	10 jaar	Ja	Woningbouw	Alleenstaand	1	Basisonderwijs	Minder dan €1000 per maand
24	68	Vrouw	Allochtoon	38 jaar	10 jaar	Ja	Woningbouw	Alleenstaand	1	Middelbaar Onderwijs	1000-1500
25	41	Man	Allochtoon	17 jaar	17 jaar	Nee	Koopwoning	Echtpaar of samenwonend met thuiswonende kinderen	3	Hoger Beroepsonderwijs	3500-4000

7.4 Codeboom Nvivo.

Overzicht thema's						
▶ ● Participanten	22	22	3 jul. 2014 14:49	JC	3 jul. 2014 15:04	JC
▼ ● Thema's	22	994	3 jul. 2014 14:45	JC	12 jul. 2014 19:45	JC
▶ ● Beeld van andere bew...	22	187	1 jul. 2014 12:37	JC	10 jul. 2014 16:39	JC
▶ ● Contacten in de buurt	22	269	1 jul. 2014 11:55	JC	13 jul. 2014 18:32	JC
▶ ● Gevoel bij de buurt.	21	47	1 jul. 2014 17:21	JC	2 jul. 2014 16:24	JC
▶ ● Herstructurering	22	91	2 jul. 2014 14:53	JC	2 jul. 2014 16:24	JC
▶ ● Keuze Spoorwijk	10	11	1 jul. 2014 20:04	JC	14 jul. 2014 14:33	JC
● Perceptie van de eige...	22	25	1 jul. 2014 11:54	JC	14 jul. 2014 14:22	JC
▶ ● Plaatsen voor contact	22	240	1 jul. 2014 14:55	JC	13 jul. 2014 20:22	JC
▶ ● Sfeer in de buurt	22	96	1 jul. 2014 16:26	JC	1 jul. 2014 17:02	JC
▶ ● Spoorwijk algemeen	1	1	2 jul. 2014 16:55	JC	12 jul. 2014 23:32	JC
▶ ● Toekomstperspectief	21	27	2 jul. 2014 16:05	JC	2 jul. 2014 16:24	JC

Overzicht sub-thema's voor analyse						
▼ ● Thema's	22	994	3 jul. 2014 14:45	JC	12 jul. 2014 19:45	JC
▼ ● Beeld van andere bew...	22	187	1 jul. 2014 12:37	JC	10 jul. 2014 16:39	JC
● Beeld op basis van...	15	38	1 jul. 2014 20:02	JC	14 jul. 2014 14:05	JC
▶ ● Beeld op basis van...	12	40	1 jul. 2014 16:11	JC	10 jul. 2014 14:46	JC
▶ ● Beeld op basis van...	21	76	1 jul. 2014 16:18	JC	2 jul. 2014 16:28	JC
● Beeld van contact a...	21	30	1 jul. 2014 17:41	JC	14 jul. 2014 14:35	JC
▼ ● Contacten in de buurt	22	269	1 jul. 2014 11:55	JC	13 jul. 2014 18:32	JC
▶ ● Behoefte contact	19	27	1 jul. 2014 15:42	JC	2 jul. 2014 16:25	JC
▶ ● Bevolkingsgroepen...	20	38	1 jul. 2014 12:39	JC	10 jul. 2014 13:37	JC
▶ ● Herkennen en plaa...	18	19	2 jul. 2014 15:39	JC	2 jul. 2014 16:28	JC
▶ ● Kennis van omwon...	19	23	1 jul. 2014 17:20	JC	10 jul. 2014 11:34	JC
▶ ● Manier contact	22	54	1 jul. 2014 12:15	JC	2 jul. 2014 16:28	JC
▶ ● Mate van contact	22	28	1 jul. 2014 12:18	JC	2 jul. 2014 16:28	JC
▶ ● Ontstaan van contact	11	22	1 jul. 2014 16:22	JC	2 jul. 2014 17:05	JC
▶ ● Spreiding contact	21	37	1 jul. 2014 12:13	JC	2 jul. 2014 16:28	JC
▶ ● Waarde van contact	19	21	1 jul. 2014 14:55	JC	2 jul. 2014 16:24	JC